

REUTERHOLM

EFTER HANS EGNA MEMOIRER

EN FOTOGRAFI

AF

O. P. STURZEN-BECKER.

STOCKHOLM - KJÖBENHAVN.

1862

Förord till den elektroniska utgåvan

Denna biografi över **Gustav Adolf Reuterholm** utkom 1862 och digitaliserades i juli 2012.

FÖRORD.

\i kalla dessa blad i särskild mening en fotografi.

Det är nemligen icke vår afsigt, att skrifva en biografisk afhandling om Reuterholm, der vårt eget sätt att se denna personlighet komme företrädesvis att föra pennan, vi vilja heldre, så vidt möjligt är, låta personen här skildra sig sjelf. Vi författa här mindre, , än vi redigera, och våra reflexioner skola blifva få. Vi endast anordna „cameran" på behörigt vis, låta Reuterholm taga plats framför densamma och sjelf fixera sin bild på den beredda plåten.

Detta förfaringssätt har blifvit oss möjligt genom den omständigheten, att vi händelsevis haft tillfälle att genomgå en mängd af de hittills otryckta anteckningar om sig och sin tid, som Reuterholm lemnat efter sig, anteckningar, hvilka visserligen till en del kunna kallas skäligen lösliga, till en annan del måhända äfven temligen obetydliga, men af hvilka åter andra ega båda större vigt och större fullständighet och befinnas ordnade i form af memoirer på sitt vis. Vi hafva föredragit att af dessa särskilda källskrifter bilda ett sammanhängande och någorlunda komplett helt, framför att ihelt rätt och slätt aftrycka dem hvar för6

sig, bland annat af den grund, att vi sålunda blifvit i stånd till, icke blott att föra mycket, som hörde tillhopa, samman från spridda håll, utan äfven att här och hvar på sitt rätta ställe använda en kritik, hvilken eljest lätt kommit att passa mindre väl i stycket, så vida man icke skolat begagna sig af en tröttande mängd noter, eviga hänvisningar till särskilda håll, samt otaliga nu öfverflödiga upprepanden. Hvarheldst vi utan skada för framställningens naturliga och följdriktiga gång kunnat det, begagna vi Reuterholms egna ord, för öfrigt göra vi

ett samvetsgrannt sammandrag; der luckor yppa sig, referera vi oss till kända, förut tryckta skrifter af andra, men endast der sammanhanget och det rätta förståndet så fordrar, tillåta vi oss att sjelfva träda in som vägledande eller raison-nerande.

För öfrigt må man icke här vänta sig något af en politisk historia; vi hade då gifvit arbetet ett annat namn. Man skall här icke ens söka någon utförligare redogörelse för Reuterholms speciella administrativa verksamhet under den korta tid, han i sjelfva verket var Sverges regent. Hvad han i sina memoirer nedlagt, angår mera, ja nästan uteslutande, hans privata lif, och den skildring, vi här erbjuda läsaren, är sålunda snarast ett psykologiskt porträtt, hvilket imedlertid icke endast är hans, utan i visst afseende äfven ovilkorligen blifver hans tids. Det är också vår enskilda mening, att Reuterholm, såsom karakter och ur psykologisk synpunkt uppfattad, är vida märkvärdigare, än som politikus i officiell ställning, framför allt att han ur nämnda synpunkt är mest intressant; och hur mycket denna mans lynne och karaktersriktning än från början hade i arf och tradition från skarpt utpreglade, i vissa fall nästan sällsamma familj-egendomligheter y var han7

dock väsendtligen en son af sin epok, å ena sidan med stor lätthet mottagande dess intryck, å andra sidan lifligt återspeglande tiden sjelf.

Till fullständiggörande af teckningen utaf hela den idé- och personkrets, i hvilken Reuterholm företrädesvis rörde sig, förbereda vi ett annat arbete, der tidens öfriga „mystiska figurer44 skola, likaledes efter otryckta källor, blifva framställda för läsaren; Reuterholms personlighet skall der erhålla sin ytterligare förklaring. Att vi börja med honom, härleder sig såväl deraf, att en skall vara den första, som att han äfven inom gruppen förblifver den, på hvilken blicken naturligen först faller. I.

REUTERHOLMS FÖRÄLDRAR.

(justaf Adolf Reuterholm var född på Svidja sätesgård i Nylands län, Siundo socken, i Finland d. 7 juli 1756, „klockan mellan 2 och 3 om morgonen, just som solen uppgick öfver horizonten“, såsom han, med vanlig minutiös noggrannhet i afseende på data, uttrycker sig i sitt handskrifna utkast till sjelfbiografi, (af 1798, Frösåker.) Hans fader var H. Exc. Riksrådet och Hofmarskalken baron Esbjörn Christian R. till Svidja, hans moder Friherrinnan Maria Gyllen-stjerna. Han var yngsta barnet af 5, deraf de 3 dock tidigt dogo; det fjerde syskonet var brodern Axel Christian, en föga begåfvad herre, som imedlertid innehade efter hvartannat flera betydande poster, först som lagman i Nylands län i Finland, derefter ledamot af Högsta Domstolen, President i Göta Hofrätt, d:o i Statskontoret, samt slutligen President i Hofrätten i Vasa.

Gustaf Ad. R.s fader var på sin tid icke alldeles obekant som politikus, om också de magtegandes skuggrädsla vissa ögonblick gjorde mera af hans betydelse som partiman, än verkligen befogadt var. Han var en afgjord Mössa och njöt år 1772 vid revolutionen den utmärkelsen att i Finland blifva arresterad såsom misstänkt för att vilja göra motstånd mot Gustaf d.9

3djes planer. Han var dessutom författare i ett och annat och hörde till den epokens litterära amatörer. Sjelf var gamla Riksrådet Esbj. Chr. R. son af landshöfdingen, först i Kopparbergs, sedan Nerikes län, Nils Reuterholm, hvilken först blef adlad, derefter baroniserad (död 1756). Denna Nils Reuterholms far hette åter helt simpelt och borgerligt Esbjörn Pederson eller Person, var torpareson född, började som inspektor, men förvärfvade förmögenhet och dog som possessionat och bruksegare i Vestmanland; han var gift med Elisabeth Reuterhusen — „af den gamla Krookska prest-slägten,44 säger R. — Gustaf Ad. R.s adliga anor på fädernet gingo alltså ej längre ner, än till farfadern, och det visade sig äfven på otaliga sätt, hurusom han lade den ojemförligt större vigten på att han å mödernet egde hela den gyllenstjernska ättelängden att åberopa för sin fullblodighet. Det är traditionellt bekant, att G. A. Reuterholm på sina vagnar alltid hade gyllenstjernska vapnet måladt och det finnes bland Reuterholms papper något, som i denna väg är i hög grad karakteristiskt, nemligen en afskrift, af honom sjelf gjord år 1786 på Bjersgård, af ett in optima forma bevittnadt „urgammalt dokument44 i Riddarhusarkivet, hvilket „bevisar, att Gyllenstjerna- och Oxenstjerna-familjerna uti rätt nedstigande linea ifrån Kejsar Carolus Magnus härstamma,44 (genom Carl d. 8de Knutsson.) Det skall förvaras uti nämnda arkif som en „Geneologia, funnen bland en trovärdig mans skrifter44 och kopierad af Peringschöld.

I Reuterholms anteckningar finna vi många ställen, der han söker att åt sin faders minne bereda all den glans, som möjligt är, oaktadt denne för sin del ohjelpligt saknade det märkvärdiga, att hafva Carl den Stores blod i sina ådror. Han betraktade fadern10

som en af frihetens martyrer (den aristokratiska frihetens) och yttrade ofta inom sina förtroliga kretsar, der detta sedan gick som en trosartikel, att 1772 års revolution hade kostat hans fader lifvet. Den gamle Reuterholm hade nemligen, såsom redan ofvan är nämndt, blifvit i Finland preventift arresterad af Sprengt-porten och hållen i några veckors osundt fängelse på Sveaborg, deraf han skulle tagit sin knäck. För G. A. Reuterholm stod Sprengtporten också från den stunden som en bödel; i sin dagbok öfver ryska resan nämner han honom på tal om Borgå med epitetet ^sjelfva knäfvelnu. Reuterholm tillskref detta Sprengt-portens dåd, att äfven hans mor, ehuru hon lefde 10 år derefter, dock aldrig hade någon riktig hälsodag sedan dess.

Öfver faderns graverade porträtt hade Reuterholm sjelf skrifvit följande verser, hvilka bland hans efter-lemnade papper förvaras:

„Jag Catos dygd i honom vördat,

Då han, ett offer för sitt mod,

Med äkta nit dock aldrig skördat En tacksam samtids ärestod.

Men hvilket tal! jag mig ju irrar$

En Brutus inga stoder fick,

Men Rom så långt sig ju förvirrar,

Att Piso upp till äran gick!

I akta svenska bröst skall dock hans minne dyrkas,

En efterverld förtjent skall honom loford ge,

Och våra barnabarn skall af dess dygder styrkas,

Då de uti dess bild en Frihets hjelte se.w

Denna sonliga profetia om efterverldens ärestoder å den misskända frihetshjelten, denna nye Cato, har icke slagit in, men det låg nu en gång i Reuterholms karakter att sjunga i de högre tonerna, så snartn

något stod i sammanhang med hans familj, om än på aldrig så långt eller långsökt håll, och han ansåg äfven den manliga linjen Reuterholm hafva varit förut bestämd till de aldra största och mest lysande öden alltifrån hans farfader led efter led. Han har sjelf annoterat en anekdot om huruledes landshöfdingen Nils R., då han som ung gosse inskrefs i Vesterås skola, erhöll af den bekante Boéthius namnet Reuterholm (efter moderns „Reuterhusen44). Boéthius hade då ålagt honom att ständigt behålla detta namn, i hvad stånd han än månde komma, samt, vändande sig till de kringstående, förutspått, att 5,i detta barnet stucke ett stort geni, att han en gång skulle komma till högt anseende i [verlden, samt blifva stamfader för en namnkunnig ätt här i Sverge.44 Derför bibehöll Nils Reuterholm också — anmärker hans sonson — detta namn, när han adlades och baroniserades, ty det var ominöst. (Vi tillägga för fullständighetens skull att han som adels* man brukade] ett von framför namnet, men borttog det åter som baron.)

Uti ett af Reuterholm år 1780 skrifvet „företal44 till en autobiografi („begynnt på Svidja d. 31 oktober44) heter det: „Min fader, som förgäfves användt en 30 års tjenstetid att af sitt fädernesland göra sig förtjent, utan att njuta en deremot svarande befordran , hade tvenne år före min tillkomst sålt sin skånska egendom Tunbyholm och med sin famille flyttat öfver till Fin-land, der han af fältmarskalken baron Carl Henr. Wrangel tillhandlat sig Svidja och Pickala sätesgårdar. Uti denna aflägsna provins trodde han sig för sin öfriga lifstid få njuta det lugn som retraiten och ett godt samvete åtföljer, men ack! huru många stormande skiften voro honom icke ännu förbehållna! Imedlertid skredo hans dagar der förnöjligt fram uti sammanlefnad12

med en kär maka. Boken — hans ro, landthushållningen — hans yrke, och hans barns uppfostran och undervisning — dess förnämsta tidsfördrif.44

„ Konung Adolf Fredrik — fortfar Reuterholm i det anförda »företalet44, — hade efter Riksens Ständers åstundan d. 11 sept. 1765 utnämnt och kallat min fader till Dess och Svea Rikes Råd. Långt ifrån att af denna höghet vara intagen, hade han sig densamma otvifvelaktigt afsagt, derest icke omsorgen för dess barns uppfostran och fortkomst legat honom så ömt om hjertat. Han mottog derför nödigt en purpur, den ovänners afund och tidernas vacklande skiften jemnt gjorde honom tung och obehaglig utan att likväl förmå på minsta sätt fläcka dess renbet.44 Fadern Reuterholm flyttade året derefter öfver till moderlandet igen; om vintrarna bodde han i Stockholm, somrarna tillbragte han och hans familj på en liten honom tillhörig gärd i skären, Vårholma, men detta varade icke längre än till år 1769, då efter en „förutgången, genom list och fransyska penningar tillställd revolution med collegier och embetsman, (vi citera här åter Reuterholm, i hans „Till minnes för min lefvernesbeskrifning44, ett annat manuskript af vida sednare datum, nemligen af 1798,) den svage Adolph Fredrik inom trenne dygn lät förmå sig att både nedlägga och återtaga sin spira, hvaraf sedan riksdagen (den »ohyggliga riksdagen i Norrköping44) alstrades och Rådets demission åter blef en följd af densamma.44 Riksrådet Reuterholm bosatte sig nu åter på Svidja i Finland och ankrade i sitt gamla lugn efter »så många, under dessa sista år utståndna bekymmer och politiska stormar44. Om hösten 1771 blef han åter kallad till Riksråd i rummet efter Ekeblad och vid Gustaf den 3djes kröning bar han spiran; imedlertid återvände han straxt derefter till sin finska13

egendom, der han kort derpå fick wmed fasa upplefva den olyckliga revolutionen d. 19 aug., som i Sverges häfder länge lärer blifva tecknad med ve och förbannelse46, (wLefvernesbeskrifningen44.) Samma dag statskuppen i Stockholm försiggick var det den gamla Reuterholm „genom ett politiskt räfstreck blef af Sprengtporten* narrad från sin egendom och arresterad44. Sedan han åter blifvit satt på fri fot, erhöll han jemte flera af Rådet sitt afsked och afled kort derpå, den 20 januari 1773, på sin egendom Svidja. Till yttermera visso afskrifva vi här det slutyttrande om den gamla Reuterholms förtjenster, som förekommer i sista raderna af det på ett par ställen ofvanför citerade reuterholmska manuskriptet: 5?Till minnes etc. etc.44: „Denna Rådsherre var i sin tid allmänt känd och högaktad för gudsfruktan, lärdom, rättvisa och redlighet mot konung och fäderneslandet, på hvars vägnar han var en lika ståndaktig, som i alla skiften nitisk och rättvis arbetare. H. Exc. hade den förtjenta äran att af tvenne Sverges konungar, (det har i manuskriptet, hvars sednare del ursprungligen är af annan , oss obekant hand uppsatt, men af Reuterholm genomgången och egenhändigt rättad, stått: „Adolf Fredrik och Gustaf d. 3dje44, men dessa namn'äro!, uppenbart för den sistnämndes skull, af R. öfverstrukna,) flerfaldiga gånger tillbjudas de kongl. CMen, („Nordstjerneorden44 öfverstruket,) dem han likväl alltid i underdånighet sig undanbad44. (De här spärrade orden äro med Reuterholms egen hand i manuskriptet tillagda eller rättade.)

Med afseende !på modern, hvilken tyckes obestridligen hafva varit ett ovanligare fruntimmer i många stycken (utom det att hon var en ättling af Carolus Magnus,) är Reuterholm i sina anteckningar ännu vida14

utförligare, ja nästan outtömlig. Han återkommer till hennes lof vid alla möjliga tillfällen och han gör sig verkligen så mycken möda, som väl sällan någon son, att föreviga hennes hågkomst och om möjligt eröfra åt henne en plats bland stora qvinnor i Sverges Pan-theon.

Han har förutom allt annat egnat henne en särskild, ! biografisk uppsats, af hvilken vi här skola göra ett sammandrag, enär det deri förekommer mycket, som är af intresse äfven för tidens skildring i allmänhet. Afhan dlingen är författad af R. år 1776 („begynnt på Pickala d. 6 okt.44) och han har dertill skrifvit (i nov. s. å.) en liten inledning, deraf man ser, att han ämnat framdeles fortsätta den och deraf redigera wen ordentlig lefvernesbeskrifning44, sådan som „en så dygdig och exemplarisk vandel det visserligen, fast af skickligare hand, förtjenar44, heldst det är „alla ärans vänner en lag, att publicera dygdiga menniskors lefnad44, framför allt då den wlika klart visar fram en, under sin Guds behag, i de svåraste olyckor och underligaste händelser totalt resignerad kristen44.

Maria Gyllenstjerna, G. A. Reuterholms moder, var född 1716, (d. 25 okt. gamla stilen,) på Löfsta,

öfverstelöjtnants-boställe vid Södra Skåningarna. Hennes föräldrar voro karolinen baron Axel Erik Gyllenstjerna (slutligen landshöfding öfver Nylands län) och C. E. Charlier (eller de Charliére,) dotter af majoren Ch. vid Jemtländningarne, ^härstammande af en förnäm slägt från Normandie44. I sitt tredje år blef hon moderlös och upptogs då — medan fadern ständigt var i kriget — som fosterbarn af öfversten N. Hästesko (gift med en Gyllenstjerna) på Bjersgård. År 172415

dog fosterfadern*), detta var „det föt*sta sorgemoln, som brast ut af en destinerad Svart himmel.66 Det följande året sattes hon i pension hos „eh lärd man, dr Bouchette, hvilken i, Malmö höll en, fransysk skola för de förnämsta af noblessens, b$ru66. Hon tillbragte der 4 år, hvarefter hon återkom till Bjersgård och erhöll en fransyskas privata information.

Medan hon var i pensionen i Malmö, gjorde hon bekantskap med en ung baron Edmund Adolf Gripen-hjelm, (hon var då 11 år, han 17,) och „de började snart märka sin låga66, den han äfven „med assiduité, men sednare med de häftigaste deklarationer tillkänna-gaf.66 Denna bekantskap, ehiuru ?5löst .i barnaåren gjord64, skulle, om ej döden mellaflkowntt, „säkert fullbordats, så mycket mer, som hans sällsynta och stora egenskaper gjorde honom berättigad till ett sådant företräde framför många andra64. Fröken Gyl-lenstjerna gaf visserligen icke till en början sin älskare något synnerligt hopp, hon hade tvärtom en gång till svar på hans deklaration, då han mellan skoltimmarna öfverraskat henne bindande en blomsterkrans,; gifvit honom en „hård moral66 och hon höll sig någon tid obeveklig, oaktadt i han i ett lusthus, der de ofta sammanträffade, underhöll henne med artigt spel på luta och viola di gamba, men efterhand märkte hon dock ;sjelf, att hennes hjerta protesterade mot denna tillgjorda köld. Hur kunde hon annat? Den unga Gripenhjelm var bland annat äfven poet; en dag lät han en sin vän, en lika ung baron Lilje, smuggla in till hans herdinna följande lilla skaldestycke:

*} Så uppgifver Reuterholm och med positiv säkerhet. Enligt andra skulle Hästesko dött af sina blessyrer långt förut, till och med redan straxt efter slaget vid Helsingborg 1710t.16

„Ar du, sköna Iris, nöjd Med de tårar, som jag gjutit Kring din' fötter och som flutit Ur min* Ögon? Ar du böjd Att en flyktig anda kalla Från förtviflans resa hem,

Får bland dina dygder alla Mildhet också bli en lem?

Så låt skönsta ögat ditt Visa mig min glädjestjerna!

Säg då orden, att du gerna Såg mig vara ängslan qvittl Så tror jag att lyckan höga Har vändt om mitt motgångsblad,

Ditt lof blir, att Iris' öga Har gjort sjelfva sorgen glad.w

Denna „déprécation44 grep djupt den lilla pensions-oskulden och nästa gång de båda träffades i skolans trädgård, hade älskarinnan icke längre några sparr-lakanslexor tillhands. Någon „apparence44 fick Gripen-hjelm imedlertid icke; dock höll han trofast ut med sin tillgifvenhet, „fast med ett synbart lidande44, och försummade intet tillfälle att „visa sin rena låga44. Förrän skolan lemnades, gaf ändtligen fröken G. honom löfte, att såframt „lyckan ville sätta honom i stånd att göra en allvarsam proposition44, (Gripenhjelm var fattig och underhölls af piperska familjen,) alltid gifva honom préférencen, ehuru flera tillbedjare då redan infunnit sig44. Före afskedsdagen lät Gripenhjelm ånyo sin vän Lilje framlemna ett poem, (sjelf hade han, wdenna sensible själ44, redan vid blotta tanken på skiljsmessa tagit en sådan knäck, att en hetsig feber deraf sedan blef följden.) Skaldestycket var af följande lydelse:17

„Har ödet då beslutit

Det jag ej skull* ha nå'n fröjd,

Och himlen har förtrutit Det att se mig en gång nöjd,

Så har den sam'satt all sin magt Att Öfva på mig våld,

I det den dig ifrån mig bragt Och mig i träidom sålt.

I träidom kan den sägas såld,

Som intet nöje har,

Den som af lyckan lider våld,

I ängslan lefver qvar;

Se'n allt mitt nöje, lust och ro,

Det reste bort med Er,

Hur skull' jag glad och nöjder bo,

Se*n jag dig ej mer ser?

Onödigt är ni säger mig:

„Ni måste tvinga Er.w

Hur skull' jag kunna tvingas mer,

An du mig tvungen ser,

När jag skall från dig afsked ta Och tvungen ställa mig,

Som jag ej rörder blef deraf,

Att jag skall sakna dig?tt

Kärleken, „som är inventiös44, ingaf honom ett ögonblick den idéen att bedja henne, det hon „ändt-ligen skulle göra sig sjuk44, hon också, för att sålunda få bli qvar i pensionen, men den lilla fröken vände sig med fasa från en sådan ovärdig intrigplan och hon svarade honom, också på vers:

„Farväl! förgäfves för Er är Upplösa ödets knut,

Omöjligt är hvad ni begär,

Men detta blir mitt slut:18

Far evigt väl! Blif säll och nöjd,

Jag måste onöjd bo,

Jag har för väl kunn' tåla Er Till min och Er oro!

Far evigt väl! var säll och nöjd!

Jag blir i enslighet,

Jag har för väl kunn' tåla Er Till begges vår förtret."

Vid sjelfva afskedet, som skedde publikt, dånade älskaren; han var redan då febersjuk och händelsen skrefs på hans matthets räkning.

Från denna lilla pensionsroman flyttas vi till en idyll vid Ramlösa brunn år 1730, der den nu fjorton-åriga fröken Gyllenstjerna uppehöll sig några månader och der Gripenhjelm också snart infann sig. De bådas tycke för hvarandra „avancerade nu så, att de alla stunder hvarandras sällskap rechercherade44, och slutet härpå var en hemlig förlofning, hvilken skedde „i en grotta, som ligger ofvanför spetsen af ett högt berg, detsamma hvarunder brunnen springer46. Denna grotta,

— vi citera här Reuterholms beskrifning, för hvilken han sjelf får ansvara, — „är endast af naturen gjord, men så förunderligt, att konsten förgäfves skulle bättre kunna hafva inrättat det, med soffor i berget gjorda44. Det var dit, som den „pålitliga confidenten Lilje44 en ^eftermiddag oförmärkt förde båda contrahenterna, der de då i hans och himlens närvaro förbundo sig att höra hvarandra till, när lyckan och omständigheterna det medgåfvo,

som med ringvexling beseglades.44

Bland den fjortonåriga skönas tillbedjare var äfven en generallöjtnant och landshöfding Cronman, „rik som Plutus, men skräckligen ful och öfver 70 år44; slägten fann partiet lysande, men fröken sade nej. Under den tid denna frieriaffär stod på, låg Gripen-19

hjelm åter sjuk vid Brunnen af „chagrin och fruktan44, men febern upphörde med det afslag gubben fick. Annu ett år derefter lät den rika friaren förnya sin anhållan genom en öfverstelöjtnant Ridderskantz, men med samma snöpliga utgång. Åren 1731 och 32 träffades våra älskande åter vid Ramlösa. Derefter reste han, Gripenhjelm, till Stockholm, och hon med sitf fostermor till Halland, till en majorska Meck, född Skytte, syster till en ryttmästare Skytte, hvilken „med sina declarationer ständigt förföljde vår hjeltinna44. Fostermodern lemnade henne der vintern öfver; det var en mellan vederbörande öfverlagd intrig för att förmå unga fröken till partiet med Skytte. Men oaktadt dennes -tårar och böner var fröken Gyllenstjerna ståndaktig. Gripenhjelm lemnade henne ejheller helt och hållet åt sitt öde; han var snart åter nere från Stockholm och underhöll oafbruten skriftlig kommunikation med sin älskade. Han tyckes ej ha haft lof att visa sig hos fru Meck, men han fann utväg att likväl personligen visa sig för fröken Gyllenstjerna; „utklädd och påbyltad44, än på ett, än på annat sätt, frambar han sjelf sina bref till henne; slutligen tog han tjenst som hållkarl på en närbelägen gästgifvargård (!) för att mera for jemnan vara henne närmare och kunna passa på att sjelf taga skjutsen, så ofta vagnar gingo frän gästgifvaregården till fru Mecks egendom Vallen. Vännen Lilje gjorde äfven pä hans vägnar då och då visit på Vallen och skaffade sig dervid tillfälle att lemna och mottaga bref. Om våren tog Gripenstedt tjenst som „ vallherde44, klädd i ^halländsk hvit tröja och bussa-roner44, i en by Våxtorp nära vid fru Mecks egendom; whans flöjt var i stället för vallpipan hans enda sällskap44. En dag då han ^drifvit sina får till en vid en liten sorlande bäck uppvuxen skog i en gräsrik däld44,20

satte han sig „under en lummig björk och sjöng följande verser, dem hans förtviflan hjelpt honom författa sin sköna till ära:

„Bois épais, redouble ton ombre!

Tu ne saurais étre assez sombre,

Tu ne peux trop cacher mon malheureux amour,

Je sens un désespoir dont 1’horreur est extreme,

Je ne peux voir celle que j’aime,

Je ne peux plus souffrir le jour.u

Hans sköna hade, „för att i enslighet kunna bättre beklaga sitt öde, den gången råkat komma detta ställe så nära, att hon, bakom en buske dold helt nära vid denna bedröfvade älskaren, fick afhöra hans sång; hon igenkände den straxt och skyndade sig att medelst sin närvaro uppväcka en annan affekt, än förtviflan44. Man kom nu öfverens om att träffas på detta ställe hvar eftermiddag; „denna fägnaden soulagerade bådas omilda öde44.

Imedlertid anlände från Bjersgård den stränga fostermodern för att göra slut på saken; en dag blef fröken Gyllenstjerna hemligt vittne till hur man i nästa rum öfver-lade om att den följande dagen förmå henne „med våld44 till förlofningen med Skytte, och hon blef alltså prevene-rad på hvad som nu komma skulle. Då de om aftonen följande dag vid ett „väl uppstädadt tébord44 i hela slägtens närvaro ville „med tvenne kavaljerers tillhjelp44 (kavaljerer!) tvinga henne att efter gumman Häste-skos befallning mottaga ringen, svarade fröken Gyllenstjerna först med ett „fermt tal44, men då detta icke verkade, hvälfde hon i en fart — hela tébordet öfver-ända och „det så lyckligt, att ingen utom gumman blef oskadd, men alla de andra af de heta och kokande saker blefvo skadda, dock ingen så mycket, som den pretenderade amanten, hvars ben blefvo så skadade,21

att han i flera veckors tid måste hålla sängen.46 Den „unga hjeltinnan66 sprang derpå på guds försyn ut i „hårdaste skogen,46 der hon ej stannade förr än efter timmars förtviflad vandring, („å Hallands ås66 tillägger Reuterholm i parentes.) Hennes präktiga kläder voro då sönderrifna på buskar och qvistar, så att hon såg ut som

„en af de vilda skogens nymfer.66 Hon satte sig nu att utgjuta sin förtviflan i tårar och satt der så, undangömd i skogen, ända till midnatten (det var i juni månad,) oaktadt hon rundtomkring hörde röster af folk till häst och fots, hvilka eftersökte henne och ropade hennes namn. Hon hörde till slut Stina Skytte, hvilken så till vida var på hennes sida, att hon åtminstone ej ville tvinga henne till en förhastad alli-ance, och för henne gaf hon sig då tillkänna. Man fick henne också öfvertalad att följa tillbaka, sedan bemälda Stina Skytte på förhand utlofvat henne „ge-neral-amnesti.66 Hvilket ^temligen hölls,66 ehuru gumman Hästesko icke kunde underlåta att hålla en moralisk föreläsning. På detta håll blef fröken G. då omsider fri från Skyttens odrägliga efterhängsenhet; han sjelf löfvade, skollad som han var, att aldrig mera as-pirera till hennes hand.

Fröken Maria hastade nu att meddela sin fåraherde allt detta och denne uppsade naturligtvis straxt sin •arkadiska tjenst. Fröken reste åter med sin fostermor 'till Skåne och älskaren efter; de råkades äfven denna sommar på Ramlösa och fingo „ändtligen der flåsa ut efter så många romaneska och svåra äfventyr;66 hela den ^kringliggande dälden och alla träden voro vittnen till de fägnetoner han sin trogna herdinna till ära slog på sin luta66. (Reuterholm skulle i våra dagar blifvit en god kalendernovellist.) Äfven här infunno sig många beundrare, bland andra en ung baron Lövenhjelm, en22

dansk gref Rantzau och en dansk kapten Coucheron, men alla fingo korgen. Från Ramlösa gjorde hon täta „promenader66 till Kjöbenhavn („för det nära grannskapets skull46, oaktadt ångan ej då var uppfunnen,) hon bodde alltid der hos premierministern Rosencrantz, hvars fru var en född Gyldenstjerne, och alla som der fingo tillfälle se „denna vackra herdinna66, (det är Reuterholms älsklingsuttryck,) blefvo förälskade i henne, men hon var allt framgent obönhörlig.

Efter brunnsterminens slut reste Gripenhjelm, som vanligt, ånyo till Stockholm, der han var anställd i stora kansliet, men han kom under vintern åter ner till Skåne, för att oftare se sin älskade på Bjersgård, och stadnade någon tid i Lund, der han för 5?sina stora förtjenster66 blef vald till Rector Magnificus. Sommaren derpå 1734 anträdde han en utländsk resa på offentlig bekostnad för att studera främmande länders kameralförhållanden. Den vanliga saisonen på Ramlösa var denna gång för de båda älskande hvad poeterna kalla bitterljuf. Fästmön började redan ha onda drömmar, liksom Balders Nanna; en gång drömde hon, att Gripenhjelm gaf henne en hvit blomma, hvars alla blad föllo genast af, en annan natt att han förärade henne en bröstros af rosaband, hvilken blåste bort „för en nordanvind66, en tredje, sista natten före skiljsmessan, att han gaf henne ett juvelsmycke, som i hennes hand förvandlades till aska. Gripenhjelm uppsköt affärden från dag till dag, men slutligen fick han bestämda order att resa; han skref då följande „kuplett66:

„I1 faut partir, quand 1’ordre est trop sévére,

Quittant 1’objet le plus charmant et doux$

Adieu! je pars, mais soyez-moi fidéle!

Je vous proteste, Iris! å vos genoux,23

Qu’ en quel endroit, que le destin m’ appelle,

Jamais mon coeur n’aimera d’autres coups.“

Fröken Gyllenstjerna svarade med dessa verser:

„Partez, Thirsis! sans differer,

C’est la gloire, qui vous appelle,

Partez, suivez cette cruelle,

J’ y consens sans murmurerj Je vous promets d’étre fidéle,

Jusqu’ au tombeau je saurai vous aimer,

Mais du moins si la gloire a su vous engager,

Songez que je ne veux d’autre rivale, qu’elle.u

Afskedsmötet mellan de båda förälskade egde rum i ett „grönt kabinett i en liten trädgård44; de träffades der i skymningen, åtföljda af den oskiljaktige baron Lilje, ^hvilken dock den längsta tiden lemnade dem att ensamma begråta sitt hjerta, (sic!) sedan likväl var öfverenskommet, att all den framtida correspon-dancen skulle genom honom befordras44. De vexlade sina porträtter, målade af vännen Lilje en miniature, samt likaledes armband, „med hvarannans hår och deviser invirkadt44. Först efter Liljes upprepade ifriga föreställningar kunde de slita sig ur hvarandras armar. Gripenhjelm ilade då med sin vän en bakväg ut ur trädgården och begaf sig genaste vägen ner till Hel-singborgsstranden, der en beställd båt väntade för att föra honom* öfver till Helsingör. Lilje följde honom öfver dit för att kunna medtaga tillbaka ytterligare kärleksbetygelser och afskedsverser; - Gripenhjelm inskeppade sig i Helsingör direkte till Dantzig. Den qvar-lemnade fästmön följde båten med ;tårad l blick; när hon ej längre kunde skönja den, ,^gick hon till sängs och inneslöt sig under pretext att vara sjuk44* Den öfriga tiden på Ramlösa var henne nu odräglig: och hon lemnade Brunnen „utan regret.4424

Denna lilla roman, så full af ljufva flöjttoner, af knäppningar på lutan, svärmerier i susande skogar, rendez-vous’er i gröna kabinetter och dunkla grottor, otroliga, men dock sannfärdiga äfventyr, förklädningar, småintriger och franska verser (äfven svenska, fastän sämre,) skulle plötsligen sluta på ett tragiskt sätt. Den unga Gripenhjelm föll sjuk i Leipzig sommaren derpå och dog i en hetsig feber i juni månad. Fröken Gyl-lenstjerna, som hela tiden ganska riktigt genom Liljes mellankomst underhållit en liflig korrespondans med sin älskare, var åter på Ramlösa, då hon erhöll underrättelse om denna olycka. Den första tidningen härom gafs henne af honom sjelf. Reuterholm beskrifver detta såväl i moderns särskilda biografi, den vi här följa, som i sin „Samling af magonnique händelser46, och på ungefär samma sätt. Samma natt och samma timma Gripenhjelm afled, ungefär kl. 4 om morgonen46, kom han, klädd som han varit vid afskedstagandet, en „högtrappaa npp, gick „genom en stor sal in i hennes (fröken Gyllenstjernas) kammare, hvilken han låste upp, ehuru den var igenlåst och nyckeln uttagen, samt med sin vanliga gång gick fram till sängen och med en vänlig mine och suck räckte henne handen, för att liksom bjuda det sista farväl; hvarvid hon blef så altererad, att hon svimmade och i flera timmar låg i det tillståndet inan folk kom till, så att hon nästan var stel och ej utan mycken möda återficks.66 Två dagar före sin död hade Gripenhjelm tillskrifvit henne ett bref, det hon någon tid sednare erhöll; det var på franska och med nästan oläslig hand; han tackade henne deri för all hennes kärlek och trohet och slutade sålunda: wUn attachement aussi fidéle ne peut pas

étre effacé avec la vie, il durera sans doute apres la mort.66 Detta „slog också till punkt och pricka in,6625

som Reuterholm plägar uttrycka sig; under den svåra sjukdom, hvari fröken Gyllenstjerna råkade omedelbart efter den hemska spöknatten, var Gripenhjelm „nästan hvar natt hos henne44, sällan synlig, men tillkänna-gifvande sig med suckar och med allahanda „småtjen-ster44. Än „fick hon en svampdosa till sig från bordet med hans tillhjelp44, än hjelpte han, sjelf osynlig, täcket upp öfver den sjuka, „så att kammarjungfrun såg det44. (När fröken G. flera år sednare ämnade gifta sig, „lät han äfven höra af sig och syntes miss-lynnt44, han afrådde henne öfverhufvud taget från allt giftermål och hade speciellt varnat henne för åtskilliga friare, om ^hvilkas défauter44 han noga underrättade henne, mot den sista friaren Reuterholm „hade han intet på personen att klandra44, men han förutsade henne att detta parti skulle föra henne i många sorger och t bedröfvelser; imedlertid fortfor han att vara god mot henne äfven flera år efter hennes äktenskap och 55vaggade ofta hennes barn44 om nätterna, när sköterskan somnat ifrån dem, hvarom äfven åtskilligt i „Mag, händelser44.)

Fröken G. kom sig visserligen frän sin feber, men fortfor att vara mycket sjuklig hela 3 år i ömsom tvinsot, gulsot och frossa. År 1735 gjorde hon en resa till Danmark för att byta klimat. Prinsessan Amalia (Fredrik d. 4des dotter) ville gerna behålla henne som sin hoffrökenj sjelf ville hon deremot „partout44 gå?/i något danskt frökenkloster, men hennes fader motsatte sig på det bestämdaste alla klosterprojekter. Flera år passerades fortfarande i „den smärtsammaste regret44; efter en scen på Ramlösa, der hon hade tillbragt en hel dag i den ofvan beskrifna förlofnings - grottan och haft besök af sin aflidna älskare i osynlig måtto, (hon hörde honom dervid ej blott sucka „och oroas öfvér26

hennes öfverflödiga sorg44, utan äfven „liksom vrida sina händer44, än sväfvande omkring henne som en skugga, än sittande bredvid henne eller vid hennes fötter, (jemför „Ma§. händelser44 § 36,) fattade hon imed-lertid det beslut att söka öfvervinna den smärta, som så hårdt tärde på hennes hälsa; något bidrog väl också wtidens läkeplåster44 till att „calmera henne44 och ändtligen fogade det sig så år 1739, att hon genom arkiater Hjärne gjorde bekantskap med baron Esbjörn Chr. Reuterholm. Till en början uppnådde denna friare väl icke mera, än att få lof till att korrespondera, men just denna brefvexling stadgade tycket och „stadfästade deras hjertelag44 mot hvarandra. År 1740 afled fröken G.s gamla fostermoder, 84 år gammal; hon hade testamenterat sin fosterdotter ett litet särskildt kapital, samt alla sina juveler och lösa egodelar i guld, silfver m. m.^ fadern, öfversten och landshöfdingen baron Gyllenstjerna fick Bjersgårds gods. Ännu alltjemnt blott korresponderades med Reuterholm. Följande året gjorde fröken G. en resa upp till faderns egendom Frösåker i Vestmanland, och hon hade dervid på vägen den ?,alterationen44, att möta sin broder Johan, den famöse presidentssekreteraren, hvilken (för några till ryska diplomatien ovård-samt utlemnade hemliga statshandlingar) blifvit „af de förbannade Hattarne gjord till riksförrädare44 (!) och nu som arrestant, omgifven af kronobetjenter, fördes till Marstrands fästning. Syskonen igenkände genast hvarandra och de erhöllo tillfälle att en timmas tid samtala med hvarannan „under en fingerad vagnslagning44. Systern dånade flera gånger efter detta möte och måste bli qvar på en gästgifvaregård tills följande dag. Med faderns tillåtelse blef hon vid samma års jultid, då hon uppehöll sig i Stockholm, förlofvad med Reuterholm. Året 1742 tillbragte hon ömsom i Stockholm, ömsom27

på Frösåker, men 1743 reste hon ner till Bjersgård för att inpacka och derifrån flytta allt rörligt gods till en annan hennes sal. fostermors gård i Småland Yhult, „i anseende till det under Dal-alarmet fruktade danska infallet i Skånea. Hennes af naturen raska och till-tagsna karakter (vi hafva redan lärt känna den vid tébordet hos fru Meck,) kom henne dervidlag godt till pass. På alla gästgifvaregårdar vägen ner genom Vest-manland var den oroliga allmogen sammanskockad, men, ehuru ensamt fruntimmer, hjelpte hon sig dock Öfverallt fram med sin själsnärvaro; med samma raskhet verkställde hon inpackningen af alla mobilier på Bjersgård, samt gjorde äfven samma gerning för öfverste Berch, hvilken satt enkling med 6 barn (jeinför Måg. händelser § 36.) Allt stod pålassadt och hästarna voro ständigt tillhands, för att vid första signal föra alltsammans af till Yhult, och fröken G. höll till den ändan en kurir i Helsingborg, som skulle rida med ilbud till Bjersgård vid minsta rörelse dansken gjorde för att till Helsingborg öfverföra sina vid Helsingör samlade trupper. Det hela upplöste sig, som bekant, till en demonstration och danskarne drogo sig tillbaka igen så fort successionen blifvit i Sverge afgjord.

Om vintren 1743 kom frökens far nertill Bjersgård; han hade nu ändrat sig med afseende på hennes parti och ville ej mera höra talas om Reuterholm, „ehuru denne redan blifvit tjenstgörande kammarherre hos konungen^. Men fröken satte sin bestämda vilja mot faderns skrupler och hon och Reuterholm kommo nu öfverens om att trots alla hinder gifta sig så fort han, fästmannen, kommit öfver någon passande egendom till deras etablissemang. Detta lyckades också på nyåret 1744, då R. tillhandlade sig Tunbyholm af statskom-missarien >Hauswolff för 8000 plåtar. För att nu om28

det närmare öfverenskomma, stämde fröken Gyllenstjerna, alltid fallen för det litet excentriska, hemligt möte med Reuterholm „på gränsen af Småland hos Amalia Liljeborg44. Fadern Gyllenstjerna narrades denna dag undan från Bjersgård på en af dottern tillställd bortbjudning. På Markarydskogen störtade imed-lertid en af hästarne för den brådskande „hjeltinnan44 och mötet mellan henne och hennes hjelte måste alltså hållas här i naturens sköte i stället för hos väninnan Amalia. Man skickade efter en hofslagare för att kurera hästen, och betjenterna samt kammarjungfrun hjelp-tes åt att i skogen uppresa en löfsal, der de älskande (Reuterholm hade på kärlekens vingar ankommit dit, kallad förmedelst en af hans hulda genast efter olyckshändelsen till gästgifvaregården afsänd exprés) höllo en champétre matsäcksmiddag. Natten tillbragte de wi ett litet hybble till torp, der en katt och en hund företrädde värds och värdinnas ställe44. Följande dag reste åter hvar till sitt, kammerherren till Stockholm för att tjenstgöra vid Adolf Fredriks biläger, fröken Gyllenstjerna till Bjersgård, för att nu genast flytta all sin egendom derifrån till Tunbyholm och der på egen hand laga till bröllop. På hösten kom också Reuterholm ner till denna sin gård och den 19 novbr. stod bröllopet, som fröken Gyllenstjerna „sjelf gjorde och bestod44, sedan hennes fader, „för att undvika det44, upprest till Frösåker igen.

Hela året 1745 passerades som smekmånad på Tunbyholm, (en Reuterholms vän förrättade kammarherre-tjenstgöringen för honom vid hofvet i Stockholm.) På hösten 1746 måste han på tre månader upp till hufvudstaden på vakttur, likaledes det nästa året. Deremel-lan förrättade han lagmanssysslan för lagman Soop. 1748 blef han konstituerad landshöfding i Örebro för29

sin fader och uppehöll sig der i denna egenskap först fulla tre år, under hvilken tid hans raska husfru ensam skötte Tunbyholms egendom, ?5med en hushållning af 10 ryttare och 2 trossdrängar44, och derefter ånyo från 1751 till 1753, då han definitift lemnade landshöfdings-förordnandet, samt sålde sin egendom Tunbyholm till ryttmästaren Delvig för 14,000 plåtar och köpte i stället Svidja och Pickala i Finland, dit han följande år med sin familj afflyttade. Ett par år derefter tog han afsked från sin hofsyssla, med hofmarskalks titel.

Det följande af denna reuterholmska uppsats, som egentligen är ämnad att vara moderns lefnadsteckning, innehåller endast temligen lakoniskt och löst gjorda anteckningar af underordnadt intresse. Det mesta deraf handlar om nybyggnader på den finska egendomen, små resor fram och tillbaka, barnens sjukdomar, diverse frånfällen i familjen. Ett och annat, som rörer Adolf Fredrik R. personligen, skola vi begagna på sina ställen. Till något märkligare episoder hörer den stora branden på Svidja d. 28 maj 1758, då G. A. Reuterholm endast med nöd räddades åt sina stora öden, och då ,?sal. mor44 måste om natten, så Gyllenstjerna hon var, ligga „i ladupigornas säng i mjölkkammaren44, efter att „8 möblerade rum44 voro på några timmar förvandlade till aska. Då Reuterholm fadern år 17G6, nyss utnämnd till Riksråd, hade flyttat till Stockholm, blef wsal. mor44 presenterad vid hofvet och wmycket nådigt accueillerad i anseende till sal. fars comportement i den Rudströmska saken, som gaf dem anledning att tro sig kunna bringa denna bergfäste man på hofvets sida44. När gamle Reuterholm 1772 fängslades i Finland, reste hans husfru genast efter honom till Sveaborg och återvände först med sin man, då han ändt-30

ligen frigafs, tillbaka till Svidja; hon var och förblef „hjeltinnan44.

Om gumman Reuterholms sista stundar och död har sonen lemnat åtskilliga anteckningar i wMaQ. händelser44 (§ 15 m. fl.) Med samma frimodighet, som utmärkte Maria Gyllenstjerna i dess yngre år, lät hon tre dagar före sin död framtaga allt hvad hon ville ha på sig som lik och lät tillskära svepningen på sin säng, visande sjelf sin omgifning hur hon önskade det. Sin likkista hade hon haft stående färdig redan i 8 år. När hon afled, d. 19 januari 1783, („kl. 8 på qvällen44) var sonen G. A. Reuterholm i Sverge, på Gripsholm; så snart han fick den officiella tidningen om hennes död,

— på andeväg hade han fått den långt förut, — skref han öfver till Finland och gaf presten i Siundo befallning att tillsvidare hemligen jordfästa den afsomnade frun, derefter reste han om sommarn sjelf öfver och tillställde moderns officiella begrafning med all möjlig ståt och bekostnad. Om alla hans underbara drömmar före, under och efter denna tid, om alla „annonser44, knäppningar, vålnader och syner på himlen, innehålla hans Måg. händelser44 de utförligaste berättelser, äfven-som om hans dåning vid sjelfva begrafningen. Till denna hade han dessutom från Stockholm medfört en ymnighet af tryckta verser, ej blott öfver den aflidna, utan äfven till — honom sjelf, den förkrossade sonen. I ett af dessa poemer öfver fru R. hette det bland annat: „Att dyrkad af en älskvärd maka,

Bland barns och vänners lek och fröjd,

En ymnig välgångs nöjen smaka,

I purpurns glans, på ärans höjd,

Det gör oss sälla mer än stora;

Men sådant åter att förlora Af tidens hvälfning, död och brand,

Och sådan i en öken trifvas,31

Det fordrar krafter, som ej gifvas Förutan blott af Himlens hand.u

I ett annat, (liksom det förra tryckt i Stockholm, kongl, tryckeriet,) utropar skalden:

„Som prydnad för sitt kön man får dess like leta,

Som maka och som mor hon efterdömen gett;

När agg och tvedrägt sågs mot oskuld stormar reta,

Hon med en värdig man tog del i ljuft och ledt.

Men knapt vid sidan af sin maka,

Hon lugnet åter hunnit smaka,

Förr'n ödet i hans graf ännu ett prof beredt. o. s. v.w

Fru Reuterholms stoft nedsattes i samma graf, der hennes herre förut hvilade, och sonen Gustaf Adolf lät öfver begge uppsätta i Siundo kyrka i Nylands län en minnesvård, „som jemte deras dyrbara hugkomst skall till sednaste tider frambära stämpeln af den ömmaste sonliga vördnad och kärlek^. II.

REUTERHOLMS UNGDOM.

Liksom Reuterholm, G. A., var född i en aristokratisk familj, så tillhörde han äfven redan genom sin födsel denna särskilda klass af menniskor, hvilka han sjelf gerna kallar „mer än vanligt upplysta44, d. v. s. mer än vanligt begåfvade med allahanda mystiska och öfvernaturliga fallenheter. Hans vagga stod ibland spöken och han hade tusentals trollerier och genom flera slägtleder fortsatta ^underbara44 och icke-mensk-liga familje-förhållanden att brås på. Han befann sig från sitt första inträde i lifvet i blodsband, ej blott med Carl den Store, utan med andeverlden, och den sällsamma, fantastiska, nästan fantasmagoriska figur, vi i honom skola lära känna, låter sig så till vida till en del förklaras redan genom egendomligt utmärkande ärfda dispositioner och en viss typisk slägtkarakter. Särskilda omständigheter tillkommo, hvilka här mäg-tigt utvecklade denna på förhand gifna fallenhet, och hur sällsam Reuterholm än må synas för den, som endast betraktar honom i och för sig, som en fristående och ur sitt behöriga samband lösryckt person, så litet underligt är det i sjelfva verket att han, med sina särskilda traditionella riktningar, blef just den psykologiskt kuriösa personlighet han blef, i en tid, (en i sanning på alla sätt förvånande tid,) då hundratals menniskor,33

i vanligt tal kallade kloka och förnuftiga, suto långa timmar lyssnande efter knäppningar i ett dörrlås och knappast hade någoft allvarsammare uppgift för sitt lif, än att tillbringa hela sin dag med funderingar öfver föregående natts drömmar.

Den gylienstjernska slägten var isynnerhet märkvärdig för dylika drömmar, syner och intima relationer till spökverlden. Man finner otaliga berättelser derom i Reuterholms sällsamma uppsats om „MaQonnique händ.44 En gammal fröken Gyllenstjerna hade i Carl d. lltes tid profeterat „alla Sverges öden44 till året 1720; Reuterholms morfars far presidenten Joh. Nilsson Gyllenstjerna stod i förbindelse med ^grönklädda gubbar44, som i Italien uppenbarade sig för honom och talade svenska med honom („MaQ. händ.44 § 35;) hans morbroder, fortifikationsmajoren Nils Gyllenstjerna hade ,5alltfrån sin ungdom på ett märkligt sätt haft andarnas umgänge44. Reuterholms mor var likväl i detta afseende mer begåfvad, än kanske någon af hela ätten. Alltifrån sitt tionde år hade hon „ visioner och besök af andarna44, och när hon i ålderdomen förlorade synen för dessa luftiga väsen, behöll hon en 95 beundrans värdt fin känsla44, med hvars tillhjelp hon alltid genast underrättades om deras närvarelse, kunnandes hon äfven åtskilja deras olika beskaffenhet, om de voro goda eller onda, fridsamma eller oroliga, m. m.44 På det gamla Gyllenstjernegodset Sverkersholm hade hon som oftast besök af sina „familleskuggor44, på Bjersgård hade hon hvar och hvarannan dag rendez-vous i en fruktkällare med gamla Måns Gyllenstjerna från Chri-slian d. 2dres tid; hennes äfventyr med den aflidna Gripenhjelm hafva vi redan ofvanför berättat, flera andra liknande spökerier anföras i ,5Ma$. händelser44 § 36 o. a. I samma kuriösa samling finnas hennes märkli-34

gaste drömmar omtalade, bl. a. en, deri hon af sin sal. man erhöll underrättelse om sin snart timande död,

äfvensom de många märkliga tillfällen, som stodo i förbindelse med detta dödsfall. Men äfven på fädernet hade Reuterholm mycket att i den vägen slägtas på. Hans fader var sjelf en af de mycket „upplyste44 och förutsåg bl. a. sin egen hädanfärd med den säkerhet, att han före sin sista sjukdom annoterade i sin almanacka den dagen „precist44, dä han skulle draga sin sista suck; han hade ofta högst märkvärdiga aningar, drömmar och andesyner, och „averterades44 icke blott om flera sina vänners död, utan till och med om statssekreteraren Dilbens upphöjande till Riksråd 1766. (Måg. händ/4 § 37.) Han hade i sin ungdom på en resa i Liffland gjort bekantskap med en viss der bosatt major Wrangel, hvilken var en „i de hemliga vetenskaper särdeles kunnig man44 och förevisade honom många „negromantiska konster44; sjelfva ^vetenskapen44 hade Wrangel icke velat lära bort, men han hade gifvit honom en mängd „sympathier och läkemedel44 Med dessa gjorde han sedan mänga underkurer; olyckligtvis gingo medikamenterna förlorade vid branden på Svidja 1758.

Allteftersom G. A. Reuterholm växte upp och utvecklade hvad sålunda redan till stor del låg i hans blod, allt mera blef det hos honom en fix idé, att han, som född af sådana märkvärdiga föräldrar, var och måste vara förutbestämd till någonting alldeles exceptionellt. Att han skulle blifva en stor man, sitt fäderneslands störste, om icke verldens, det fördes han redan af sitt högmod att antaga för afgjordt, men till den ändan borde han också vara „rhomme de la destinée44. Och vi finna genom hela hans lefnad tillräckligt många och tillräckligt talande vittnesbörd om att han i sjelfva35

verket trodde sig stå under någon försynens speciella omvårdnad, att han oupphörligt följdes vid sidan af en särskildt anställd skyddsengel, hvars „nådebevisningar44 han erfor hvarje ögonblick, vid hvarje steg, samt äfven erkände med en sällsam blandning af andäktig ödmjukhet å den ena sidan och å den andra af ett kallt uppmärksammande, likt fysikerns eller astronomens, då han hvad man kallar: konstaterar ett factum. Han kände sig öfverlycklig öfver dessa andarnas trogna och särskilda hägn, men var tillika nog objektif att på „vetenskapens vägnar44 triumfera hvar gång det „alldeles riktigt slog in44. Och han skref genast upp det, (liksom han öfverhufvud taget skref upp nästan allting, en passionerad antecknare, så som endast få.) Han har sålunda dels i sina „Mag. händelser44 (§ 34) lemnat oss närmare besked om diverse tillfällen, då skyddsanden frälsat honom ur ögonskenliga vådor, såsom 1774, då han somnat från ljuset och anden „knep honom starkt44 och ruskade upp honom, 1771, då anden räddade honom från att få ett bösseskott i magen, 1768, då anden skickade en betjent att draga honom, en drumlig pojke, upp ur en dam, „full af ormödlor, sniglar och andra otäcka reptiler44, m. m., att förtiga alla de gånger han på sjöresor mellan Finland och svenska kusten varit i sjönöd, men genom andarnas speciella mellankomst blifvit frälsad, till båtnad för skeppare och skuta, som med detsamma för den utkorade store mannen R.s skull sluppo undan; dels har han bland sina otaliga papperslappar efterlemnat en uppsats, daterad Liibeck d. 22 maj 1797, utgörande, som titeln lyder: ^Förteckning öfver alla de större lifsfaror, (så vidt jag mig nu kan erinra,) hvaruti den nådiga försynen alltifrån vaggan intill närvarande stund, (då jag snart fyller mitt 41sta år,) mig så underligen hulpit och frälsat44; den upptager 2136

särskilda lifs far or.. Bland andra kuriosa förekommer deri äfven den bekanta historien om vagnstången, (densamma, som han enligt Hamilton sedan skall hafva låtit förgylla och uppställa i sitt kabinett jemte 15 „monumenter44 till hans ära.) Reuterholm skulle åka upp till hertigen en vinterafton 1792, (det var „d. 7 dec. kl. 6 e. m.44,) då på sjelfva slottsbacken en främmande kusk körde sin vagnstång in i hans vagn, så att han fick en kontusion för bröstet, men räddades till lifvet derigenom att stången i detsamma gick tvärs af „utan att man vet hvad som bröt den sönder44. Han omtalar i sammanhang härmed alla sina under åren 1792—96, regentskapstiden, lyckligt utståndna ^oräkneliga försåt och lifsfaror44, (hvarom längre fram på sitt ställe.)

Detta himmelens extraordinära beskydd förer Reuterholm mycket långt tillbaka i tiden, så långt, att man nästan studsar dervid som vid en skolastisk medeltids-kristologi. Han skrifver nemligen (i ?5MaQonn. händ.44) med det fullkomligaste allvar i verlden: „förrän jag hann skåda dagsljuset och medan jag än i det tysta låg, var min skapares hand öfver mig utsträckt och afvärjde från mig nådeligen all den olycka en förtidig börd eljest lätteligen medföra kunnat, varandes jag af den häftiga skrämsel tidningen om 1756 års blodbad min moder förorsakade, 3 veckor bittidare, än jag bordt, till verlden kommen44. Detta var redan ett bevis för att han i sjelfva verket var ett underbarn, men ett icke mindre talande vittnesbörd härom var, att han, buren till verlden just i det ögonblick, „då

solen kastade sina första strålar öfver horizonten44, (vi finna detta upprepadt i R.s anteckningar på oräkneliga ställen,) „genast öppnade ögonen, det barn, som komma för bittida, eljest aldrig pläga göra44. „Auguren44 för hans födsel var för öfrigt „ganska lycklig44, —37

wunder Lejonets tecken", — och hans moder wsade sig äfven i den stunden hafva haft säkra tecken", att hans lefnad skulle blifva lycklig, „fastän uppfylld med svårigheter under oroliga tider, hvaröfver jag dock skulle segra med den Högstes bistånd". R. höll sig öfvertygad om att himlakropparnes ställning vid ens födsel var det afgörande i fråga om att kunna se och höra andar; han polemiserar (i wMag. händ." § 47) mot ?5de Gamle", hvilka gjorde mera afseende på dag och natt"; wjag är sjelf — yttrar han — ett lefvande bevis på att timman betyder intet; jag är född i sjelfva soluppgången och skulle alltså efter gammaldags tro aldrig vara i stånd att „se någon ande" och dock — „har jag redan vid 27 års ålder både sett och hört mera, än de flesta menniskor i hela deras lifs tid".

Vi skola nu följa Reuterholm i hans barndom och uppväxt, närmast efter den autobiografiska uppsats, hvarur vi redan förut gjort ett par citater, öfverskrifven: „Till minnes för min lefvernesbeskrifning", (Frösåker, d. 24 juni 1798.)

Den första olycka, som var på vippen att drabba den nyfödde Gustaf Adolf, men som en osynlig magt också afböjde, var den „hazard", som höll på att tillskynda honom — det ^obehagliga namnet Benjamin". Anledningen var den, att hans nådiga mor kort förut förlorat sin förstfödde son Nils, (ett barn „af stort hopp och ovanliga egenskaper",) och hon ville nu i sin sorg „öfver denna sin Josef" utmärka den nyfödde med det bibliska namnet Benjamin, efter jag, som hon förmodade, både skulle blifva hennes sista barn och tillika den, som skulle trösta henne på hennes ålderdom". Modern hade „satt sig detta så fast i sinnet", att hennes herre och man icke utan största svårighet lyckades förmå henne till att afstä derifrån och gifva pilten ett38

^drägligare44 namn, då han ändtligen, himlen vare prisad ! blef uppkallad efter „den störste af Sverges konungar44.

Då han blott var 1 år gammal, 1757, var han nära att duka under för en barnsjukdom, men som han var jämnad att smaka mycket af verldens bitterhet, tillät försynen ännu icke denna lilla låga att släckas44. Det följande året inträffade den redan ofvan omnämnda stora eldsvådan på Svidja, då han „under goda englars vård sof roligt i sin vagga midt i sjelfva dödens och olyckans famn44 („Ma§. händ.44) och då fadern endast med stor nöd räddade honom undan lågorna, förmedelst att hoppa genom fönstret, — „sal. far mistade vid detta språng sin ena toffel44. I uppsatsen af 1780 beskrifver Reuterholm detta i en högre stil: ?,En enda pust återstod knapt för detta bröst, mitt nyss tända lif troddes redan hafva blifvit lågornas rof, när Allmagten underligen räddade detsamma och bevisade såmedelst, huru oförmögna elementerna äro att ända ett lif, som till flera öden i verlden blifvit ämnade. Och huru skulle väl någonting skapadt i förtid kunna utsläckas, en lampa, den skaparen sjelf upptändt? Han har ju åt hvar och en gifvit dess vissa mått olja, hvilken både i vatten och eld måste brinna till botten44. Beskrifningen af sjelfva eldsvådan fortgår i samma något patetiska ton, blir efterhand fullt akademisk och antager den episka presensformen: „de kringstående tro sig se min far för sista gången, — han tränger sig in i det af rök uppfyllda rummet, men är knappast inkommen, då det brinnande tak-laget nedfaller och gör honom utgången omöjlig, — han har dock redan glömt sin egen fara, all hans omtanka är numera vänd på det späda lifvets bevarande, hvilket han genom fönstret lemnar åt det nedanför stående folket, och sjelf hinner han med plats att,39

svedd och sönderskuren af glasen, följa samma väg, då hela väggen rasar och i sitt fall träffar honom så (höjden af spänning!) att — hans ena toffel blir eldens rof.44 vAldrig har försynen underligare frälsat men-niskolif44! utbrister sjelfbiografen omedelbart härpå. Det är Reuterholms älsklingsreflexion; det är förlåtligt att misstänka, det han dervid inom sig tyst tillägger: men detta menniskolif var också — en Gustaf Adolf Reuterholms!

Om åren 1759—64 vet vår sjelfbiograf intet annat att förtälja, än att de „lugnt och ljufligt under barndomens glada lekar och i de ömmaste föräldrars sköte på Svidja tillbragtes44. I den äldre uppsatsen af 1780, hvilken i det hela taget är ett mera utarbetadt opus, till vissa delar nästan ett moralfilosofiskt vältalighets-prof, heter det om denna tidpunkt af hans lefnad : „Den första perioden af menniskors lif är sig mest Öfverallt så ganska nära lik, att

man utan afsaknad torde kunna gå densamma förbi; en mer eller mindre grann vagga, skallra och öfriga den ålderns tillhörigheter göra ge-menligen hela åtskilnaden deri; jag nämner således endast, att jag i sällskap med min bror tillbragt dessa oskyldiga och angenäma år uppå landet, på mina föräldrars egendom. Huru lyckliga, huru ljufliga de voro, kände jag icke då! Det är allenast erfarenheten,

som lärer oss att värdera det framfarna.---------------O,

huru lyckliga voro vi icke, om vi visste åtnöja oss med det närvarande, utan att jemnt, genom en fruktlös åstundan efter något bättre, förbittra detsamma!46

Reuterholm anmärker likväl från denna tidpunkt, att han fick båda ögontänderna dubbla, och dessa så starka och fasta, att „ingen doktor dem vågade utrycka44, hvarför de också suto qvar tills han var öfver 20 år, då de „sakteligen utgingo af sig sjelfva44. En40

af de äldsta latinska skribenter, — tillägger han, — har om ett barn pä hans tid förklarat det som något särdeles lyckligt, att det hade en dubbel ögontand, „skulle det hålla streck, borde jag skatta mig ännu lyckligare, som fick begge dubbla". Ett farligt tillbud under dessa år var då han under nybyggnaden på Svidja var uppe med sin far på en ställning, hvilken ramlade ner; andra blefvo mer och mindre skadade, han kom helskinnad och lyckligt från affären. Från denna sin barndom erinrar han sig för öfrigt 3ne hufvud-böjelser, hvilka hos honom „öfverväldigade alla andra" ; den första var för musik, som redan då gjorde starkt intryck på hönom, ehuru den ej bjöds af förnämsta slaget der på landet, den andra var för blomster, den tredje var „ett slags ömhet eller lätthet att gjuta tårar, vid en liten fogels död eller vid ett lambs slag-tande", ja vid blotta åskådandet af solens nedgång en vacker sommarafton, af ett rikt blomsterpryddt fält, samt isynnerhet af en stjernklar himmel, „den jag rätt väl kan erinra mig, att jag flera timmar i de åren med en så djup beundran och tillika förnöjelse beskådade, att tårarne dervid ömnigt strömmade mig ur ögonen". Sedan jag blef äldre, — tillägger han, — hafva alla dessa tycken hos mig med en ännu större styrka bibehållits, och hvad tårarna vidkommer, hafva dessa vid de ömmaste förluster nog egt tillfällen att rinna, fastän de så tidigt började sitt lopp".

Nio är framskredo på detta sätt utan någon synnerlig förändring. Han egde en öm vård i hemmet; „vår fader, — skrifver han i uppsatsen af 1780, — sjelf god kristen, god medborgare, rar menniskovän, beflitade sig dagligen att i våra späda sinnen intrycka de grunder, hvaruppå dessa dygder böra fotas; älskare af lärdom och vetenskaper, handledde han oss äfven41

deruti och det på ett från informatorers osmakliga method helt skiljaktigt sätt". Hans „för blödighet böjda sinne" fick dock under denna tid mottaga „de första intrycken af smärtande känslor", då hans moster C. C. Gyllenstjerna, som från hans första år mycket hyllat honom, 1764 afled hemma hos hans föräldrar. Ehuru ännu barn, kände han likväl redan inom sig sjelf något, som sade honom, att han hade „mänga sorgekalkar odruckna i verlden".

År 1765 utnämndes, som vi veta, gamla R. ti]l riksråd och kallades att intaga sin plats i Stockholm. Intrycket af denna tidning var hos den unga gossen snarare sorg, än glädje, derigenom att han säg sin mor fälla många tårar vid underrättelsen derom, liksom i aning om alla „de bekymmer och faror, som denna höghet åtföljde". Men — „hvar och en måste följa sitt öde". Hela familjen afreste följande år till hufvudstaden; under alla åren 1766—69 fortsatte G. A. Reuterholm studierna först med särskilda „privata kollegier" i de flesta vetenskaper, — hvartill hörde „ett slags publika examina" hemma, hvartill fadern lät kalla som åhörare och vittnen „den tidens lärdaste män", derefter vidUpsala universitet under måg., sednare professor Lundströms manuduktion. Då faderns riksrådsbefattning sistnämda år afbröts, följde den 14-årige studenten föräldrarne åter hem till Finland, der han passerade ären 1770 och 71, dock under Lundströms ledning. Pingsten 1771 konfirmerades han i Siundo kyrka, och i slutet af samma år reste han jemte sin bror och informatorn Lundström öfver till Stockholm, (dit fadern åter nu blifvit kallad att intaga säte i Rådet,) samt straxt vidare till Upsala, der stu-ctierna följande år fortsattes „med allt allvar". Han opponerade flera gånger publice på latin och tog äfven42

examen i ?%jus publicum suecanum44. Af Vestmanlands och Dala nation blef han vald till 5?curator illustris44

och af Adelsnationen till dess curator ordinarius. Han yttrar härom i sin uppsats af 1798: „Af alla de di-

stinctioner jag sedermera i min lefnad erhållit, har ingen gjort mig så mycket nöje, som dessa akademiska; så äro alltid de första känslorna af ära eller nöje de, som i ett ungt hjerta göra de djupaste intrycken/4 Om sommarn 1772 inföll Gustaf den 3djes kröning och den unga G. A. Reuterholm, kallad tillika med sin bror af fadern till Stockholm för att vara åskådare vid högtidligheterna, erhöll här den nya „distinctionen44 att blifva en af de utvalda 12 unga extracapita, hvilka, anförda af 2 öfverstar, „beledsagade konungen hela dess kröningsdag44. Han tillägger här den reflexionen: „Icke trodde jag mig då officiera hos den, som i en framtid skulle blifva min förföljare, men försynen har visligen dolt det tillkommande för våra ögon, på det vi icke dymedelst måtte förlora allt nöje af det närvarande44. Efter kröningen reste han med fadern hem till Finland. Faderns följande år der timade död känna vi redan af det föregående. Sonens studier afbrötos dock härigenom blott för en kortare tid; han låg ytterligare några år i Upsala och kom derefter 1775 till Stockholm, då han, „utan någon underdånig ansökning44, utnämndes till fänrik i arméen. Som sådan finna vi honom stadd på sin första längre utflygt och spelande en liten roll på egen hand, nemligen under en vintersäsong i Petersburg 1776—77. Han var då 20 år, en utmärkt vacker karl med aristokratiska manér, med en god akademisk underbyggnad, hufvudet fullt af en mängd äregiriga idéer, framför allt af mycken känsla utaf eget värde, men dessutom äfven af tidens s. k. filosofi, och han reste vida mindre med föresats att roa43

sig, än i ändamål att studera verlden och utvidga sina kunskaper. I sjelfva verket var han så till vida olik de flesta unga adelssöner, hvilka den tiden från vårt land besökte främmande länder och hof; han utmärkte sig redan då genom det allvar, som under hela hans sednare lif låg på botten af hans karakter, ehuru det är sannt och visst, att han icke alltid valde till föremål för detta sitt allvar sådana saker, som voro fullt förtjenta deraf. III.

DEN RYSKA KESAN.

lteuterholm var, som ofvan sagdt, en af sin tids flitigaste antecknare. Han uppskref hela sitt lif igenom allt som för honom egde någon märkvärdighet, han annoterade ofta både likt och olikt, han annoterade ett och samma icke två, utan tio gånger under särskilda rubriker, och han tyckes hafva haft en ovanligt utbildad förmåga att, om icke egentligen författa i ordets trängre mening, så dock sätta på papperet. Han började ganska tidigt härmed och han har sålunda också efterlemnat oss en Dagbok, hållen under den ryska resan. Ehuru i det hela temligen eskisserad, är den dock till vissa delar intressant, ej .blott med afseende på den unga fänrikens iakttagelser, utan framför allt genom de omdömen han här och der utkastar, samt de reflexioner han anställer öfver saker och personer, och mycket häraf betecknar redan på ett lifligt sätt mannen, sådan han i sin utveckling blef.

Resan anträddes från moderns hem Svidja d. 25 november 1776, „klockan 11 f. m.cc (alltid på klockslaget!) Afskedet med modern var ömt, som om det gällt ett farväl för alltid, och det känslosamma element, som hos Reuterholm sällsamt blandade sig med så många andra olikartade lynnen, förnekar sig ej i den45

versstump, vi finna under de första raderna i Dagboken, sä lydande:

„Hvad mer af ömt och kärt jag qvar i verlden eger,

Mitt hårda öde mig att lemna grymt befallt.

Farväl då, Mor och Bror! Som afsked blott jag säger:

Hos mig en hågkomst finns, se’n hjertat re'n är kallt.u (sic.)

Öfver Borgo och Abborforss begaf han sig till Viborg, der han fick till reskamrat ceremonimästaren baron v. Diiben, och anlände tillika med denne till Petersburg d. 2 december, „kl. 2 f. m."

I den ryska hufvudstaden träffade R. genast en gammal „barndoms- och Upsalabekant", den sedan sä famöse Ingman-(Manderfelt,) som den tiden var anställd vid svenska legationen i Petersburg och med hvilken han sedan under hela sin séjour vid Neva synes hafva plägat mycket och förtroligt umgänge. För öfrigt blef han inom nägra veckor en daglig gäst i den aldra högförnämaste verldens hus i Petersburg. Det var snart icke annat, än kalaser till middag och fester om qvällen, (var det detta „härde öde" den unga fänriken förutsett?) men sä ofta han hade

en stund ledig, använde han den för att studera i statsrådet v. Stehlins (Peter d. 3djes f. d. lärares) rika bibliotek, besöka konstsamlingar, afhöra musik, göra lärde mäns bekantskap, osv. En vecka efter ankomsten hade han den lyckan att blifva officielt föreställd för kejsarinnan och de furstliga personerna. „Såväl vid hofvet, som eljest Öfverallt, blef han uppå ett hans födsel och öfriga egenskaper värdigt sätt mottagen." (Uppsatsen af 1798.)

I det hela taget fann den så upptagne och feterade fänriken det lefnadssätt, han här förde, vara ett sannskyldigt „lathundslif", bestående i att „sofva till ljusan middag, kläda sig till dinéer och supéer, äta och dricka, gå på spektakler". Han deklamerar vid tanken derpå:46

„Stackare de, som i all sin tid äro dömda till ett sådant lefnadssätt! Deras öde är det aldra bedröfligaste och midt under sjelfva glädjen tyngre, än bondens, som, ehuru han ständigt trälar och släpar, dock kan under allt sitt arbete fägna sig af en frisk kropp och nöj dt sinne, då deremot en förtärande tomhet är endaste frukten för dessa vällustiga slafvar af sin ro och sina begärelser !44 Vid ett annat tillfälle utbryter hans rousseauiska lefnadsfilosofi, (man erinre sig, att denna filosofi den tiden var i högsta grad modern äfven i sådana kretsar, der man för sin egen person eljest gjorde anspråk på ett bemötande, ^värdigt e$s födsel44,) i anledning af ett stort gästabud, der han händelsevis kom att få sin plats vid sidan af en högförnäm och uppblåst tysk grefve Sternberg: „Jag skulle gerna gifvit något

åt de fattiga, om jag i stället för den äran att sitta vid en så högättad man, haft en bondson till granne, den kostbara måltiden hade då smakat mig bättre/4 Han låter på mångfaldiga ställen i Dagboken förstå, att han på intet vis är nöjd med den vid det kejserliga hofvet herrskande tonen, han finner demoralisation i de högre kretsarna och han såras framförallt af det lättsinne, hvarmed de förnäma behandla allt hvad till religionen hörer, medan de dock söka att hålla massan i den djupaste vidskeplighet och en blind tro. Den ryska despotismen upprörer honom, och ett litet äfventyr, som han en afton råkar ut för på spektaklet med kammarherre Narischkin, gifver honom anledning att i Dagboken anteckna att „denna nations hela karakter går i det stora och i det mindre ut på att enhvar må spela mästare öfver sin stackare44. Han bevistade några hofmaskrader, men fann dem tråkiga och dessutom ^temligen egendomliga44, ithy att samtliga gäster genast vid inträdet måste aftaga sig47

maskerna, hvilket skedde för att „ förebygga det under detta raljeri några obehöriga sanningar skulle framkomma46; på en maskrad hos Narischkin gick det imedlertid friare till oaktadt kejsarinnan sjelf var dervid närvarande, så att polacken Poniatovski till och med gjorde öppen skandal genom att der visa sig utklädd till — „slaf med kedja66.

Reuterholm gifver oss för öfrigt här en liten samling porträtter utaf en mängd märkligare personer vid det kejserliga ryska hofvet, oftast endast i få ord, men rätt målande och i det hela taget röjande åtminstone en god vilja att vara observatör, om också den skarpare blick, som betingar menniskokännaren, vä-sendtligen fattades honom, (den fattades honom alltid, äfven i hans sednare dagar.) Ett slående bevis på detta sednare finner man i hans uti Dagboken flerastädes yttrade högst fördelaktiga meningar om Ingman-Man-derfelt, meningar, dem han genom en efteråt införd apostill i manuskriptet måst återkalla med den melankoliska anmärkningen, att den är en „narr, som längre förlitar sig på menniskor66. De ryska damerna finna i allmänhet föga nåd för Reuterholms ögon, han har endast satt en enda vacker flicka i de högre cirklarna, fröken Narischkin, och hon har ändå för stor mun och skrattar för mycket. Deremot har han gjort bekantskap med flera herrar, hvilka till och med kunna betraktas som idealer; så t. ex. en ung baron Maltitz, den „aldraskönaste yngling66 han någonsin sett, en så „aimable Adonis66, att han skulle velat förskaffa sig hans porträtt för att „ä tous moments kunna påminna sig hans artiga seder, samt äfven för att kunna framvisa den skönaste bildning, naturen ännu gifvit något lefvande66, så äfven en ung Bruce, son af en finsk köp-mån, men så wcharmant och artig66, samt både ,?på48

figurens, geniets och talangens vägnar44 begåfvad, att han „med all heder kunde vara född i ett mycket högre stånd44. Bland de olika figurer, han sålunda kort och godt karakteriserar, är naturligtvis äfven kejsarinnan Catharina; hon beskrifvas sålunda: „Hon är till per-

sonen en lång och nog korpulent fru af ett i högsta måtto majestätiskt anseende, och ehuru åren redan äro inne, har man intet svårt att finna, det ju denna prinsessa i sin ungdom måste hafva egt mycken fägring och vackerhet;

ögonen äro stora och mörkblå och röja en genomträngande skarpsinnighet, men tillika en mildhet, som afunden påstår ej varit henne medfödd; hon kan eljest räknas för brunett, efter hår och ögonbryn äro mörka, ehuru hyn ännu är ganska klar och hvit oaktadt den ständiga sminkningen, som vid ryska hofvet brukas; lägden af ansigtet är eljest mera lång, än rund, och minen öfver munnen besynnerligen nådig och leende; med ett ord, växt, bildning, gång och démarche, alltsammans svarar fullkomligen till det begrepp man gör sig om denna stora monarkinna, hvars djupa vett och sällsynta egenskaper väcka lika mycket förundran, som man vid dess åsyn intages af vördnad och admiration.44 Om storfursten Paul yttrar R., att „hvad man hos honom blifver snarast varse, är en god portion högmod, samt en naturlig qvickhet, förenad med en särdeles böjelse till skämt och moquerie44; ??i allmänhet beklaga sig hans vänner — tillägger R. — öfver hans alltför svaga förställningsgåfva och i sanning blifver det den nödvändigaste egenskapen hos en rysk storfurste, heldst under uppsigten af en så klarsynt regent, som Catharina den 2dra.44 (!)

Vid en bal på slottet såg Reuterholm storfursten och storfurstinnan, klädda „en espagnol44, deltaga i en49

kadrilj, till hvilken „publiken44 gaf sitt högljudda bifall förmedelst handklappningar tillkänna. H. M. konung Gustaf d. 3djes välbeställda fänrik nedskrifver med anledning häraf i sin dagbok följande närgångna reflexion, hvilken har icke obetydligt tycke af en sido-knuff: „När kungliga personer stiga så långt ner från sin höjd,' att de sjelfva vilja roa publiken, nödgas de äfven dela mindre qvalificerade gycklares öde; åskå-darne förglömma ofta att igenkänna fursten i kome-dianten och så händer, att båda blifva skurna öfver en kam44. Apropos häraf, fortfar han, „måste jag också nämna hur mycket det roar mig, att ändå några gånger i mina korta dagar hafva varit deras domare, som menniskans egna slafviska fördomar satt öfver både allt ansvar och rättvisa46. En liknande sidoblick förekommer i den anmärkning, han på ett annat ställe i Dagboken gör i fråga om en viss grefve Wachtmeister, att denne, som „excellent aktör44, säkert skall göra stor lycka „i en period, då kome-dianter äro så skräckligen ansedde44.

Intrycket af denna Reuterholms Dagbok är det, att man här har för sig en ung man, som visserligen vet och sätter pris derpå, att han är „född i ett högt stånd44, men som dock äfven har tillräckligt af tidens fil antropistiskt sentimentala, så kallade filosofiska, idéer, för att önska sig ^bordskamrat med en bondson44 heldre, än med en gammal upp-pöst tysk grefve, en ung man med mera allvar, än måhända de fleste förnäma ynglingar vid hans ålder, med vissa anlag för en sjelf-ständig åskådning af verlden och lifvet, men tillika med mycken tendens till ett stilla fromleri, ehuru man af flera yttranden finner, att han ännu icke då öfvergifvit sig helt och hållet till en svärmisk öfvertro, utan gjorde50

distinktioner mellan det religiösa och det vidskepliga. *) Vi tillägga, Reuterholm röjer sig dessutom redan här som en ganska lofvande antigustavian, som sonen af en enragerad Mössa och ättling till hatet mot 1772 års statsomvältning. Fänrik ä la bonne heure, men blifven det „utan egen ansökning", döljer han ingalunda, att han tillhör en annan race, än dessa „slafvar", hvilka satt en konung öfver wbåde ansvar och rättvisa", och han föraktar redan i sitt stilla sinne den stora „kome-dianten".

Dagboken, här och der genomflätad med för det mesta temligen gudsnådliga versstumpar, slutar också med en dylik jemte den fromma önskan: „Store gud, du som så nådeligen under denna resa och alltid ledsagat, uppehållit och bevarat mig, låt mig aldrig förglömma att först och sist gifva dig ärona"! Det var den 28 mars 1777 („kl. 12 middagen") han lemnade Petersburg. Den 1 april inträffade han åter i Helsingfors från denna sin utflygt och njöt den lyckan att ånyo omfamnas af kära anhöriga.

*) Han beklagar uttryckligt den rvska menige mans blinda tro på det välsignade Nevavattnets magt att kuréra sjukdomar, och utbrister i poetisk flygt:

„Fördom, vantro, grymma lott,

Hvi skall du så menskan följa?

Och hur rår du för den dölja Alltings rätta halt och mått!

Kan ej blindhets dimma svinna?

Men ack nej, — jag svaret ser:

Den sjelf ljus och mörker ger,

Vill du skall ditt intet finna.w IY.

OTIUM PHILOSOPHICUM.

Med sitt blödiga sinne och sin, i det hela taget, mera bokliga, än ridderliga uppfostran, var Reuterholm föga passande för krigarens yrke och han insåg det sjelf temligen snart. Han trädde nemligen redan straxt efter hemkomsten från sin ryska resa, år 1777, åter ut ur militär tjensten, (han hade som fänrik stått vid Vest-manlands Infanteri,) och mottog i stället en plats som tjenstgörande hofjunkare hos konungen, — han nedlät sig härtill, skulle han måhända sjelf sagt; — han blef samma år ledamot af Öfre Borgrätten och det följande året 1778, vid Gustaf Adolfs födsel, öfverflyttad som kammarherre på drottningens hofstat.

En kammarherre, äfven om han är „tjenstgörandea, är icke gerna öfver höfvan sysselsatt och dagens börda hvilar icke tungt på honom. Reuterholm befann sig sig alltså nu i en ställning, der han egde tillräcklig tid till att egna sig åt sina studier och utveckla sin inre menniska. Olyckan ville att riktningen redan för längesedan var gifven åt ett temligen rasande håll. Vi skola se hur mysticismen snart tog alldeles öfver-hand öfver denna af naturen för grubbel och en-störig kontemplation benägna karakter och hurusom den smula „filosofiu, han medbragt i lifvet från sin52

första uppfostringstid, småningom gaf vika för en super-stition, ur hvilken han visserligen vissa ryck tyckes vilja slita sig lös, (såsom t. ex. i förhållandet till Ulfklo,) men hvari han likväl ständigt faller tillbaka, oupphörligt bedragande sig sjelf med anspråket på att kunna skilja mellan hvad han betraktar som de falska profeternas läror och detta andra, som är den äkta „hemliga vetenskapen".

Filosof, djup tänkare, verld såskådare i stort, det ansåg Reuterholm sig imedlertid obestridligen vara, äfven der han rätt och slätt endast gick i andras spår och läste upp gamla lexor; sitt skrifsätt utbildade han efterhand till en viss bombastisk patos och han företog sig i allmänhet intet utan ett storartadt, stundom nästan rörande, allvar; mycket af hans filosofiska reflexioner tager sig också derför vid ett hastigt påseende ut på papperet, som om det vore dikteradt af en viss öfverlägsenhet. Vi ega ett ganska märkligt prof härpå i de inledande betraktelser, som utgöra de första bladen af hans redan flerestädes citerade autobiografiska uppsats af 1780, öfverskrifven „Till Läsaren". Vi skola anföra dem in extenso, såsom i många afseenden hög-ligen karakteristiska för den tjugo fyraåriga tjenstgö-rande kammarherren.

„Ehuru jag alltid, — så börjar Reuterholm, — varit en hatare af alla företal, nödgas jag likväl denna gången sjelf betjena mig deraf. Jag har föresatt mig att uppteckna de förnämsta epokerna at min lefnad, efter jag dertill nu eger så god ledighet; jag bör derför, sanningen till styrka, säga mina läsare förut, *) att

*) Detta opus synes alltså från början varit på fullt allvar be-räknadt för en offentlighet, som det händelsevis blifvit vårt värf att, fastän temligen sent, här gifva detsamma.53

han här ej finner något ämne, som mycket lärer kunna kittla dess nyfikenhet. Ingen kedja af underbara händelser, inga sällsynta egenskaper, intet stort geni, med ett ord ej det ringaste af allt det, som eljest plägar göra lefvernesbeskrifningar märkvärdiga! Målningen af ett ömt och känslofullt hjerta jemte en uppriktig bekännelse af alla dess öden, är hvad han endast bör vänta sig i dessa blad. Om naturen tilldelat dig sjelf ett dylikt, min läsare! lärer du i dina omdömen ej blifva hård; imedlertid sätter jag dock på denna, oftast för dess egare så bittra gåfva. ett sådant värde, att jag ogerna ville läggas för någons ögon, som derutaf vore i mistning. De kalla själar, hvilka med inskränkta begrepp och qväfda känslor alltjemnt följa bokstafvens ledsamma innehåll, har jag ständigt ansett med samma medömkan, som de ett ömt och häftigt sinnes lifliga utbrott, och ljumheten, deras svaga karakters ständiga följeslagare, har alltid varit mig odrägligare, än sjelfva tygellöshetens yttersta gräns/4

„Mina år och den krets, hvaruti jag härtill lefvat, hafva föga kunnat medgifva många lysande bedrifter; jag tviflar äfven att några, sådane äro mig förbehållna. (!) Under min korta vandring har jag likväl af den Högstes försyn

och styrande hand rönt så stora och ögonskenliga prof, att jag är för svag honom der-för nogsamt prisa. Det är ock endast för att desto bättre erinra mig all den orsak jag dertill eger, jag nu fattar till pennan, (!) under innerlig önskan, att all-magten med lika godhet måtte föra mig till målet af den mig förelagda bana, som den ända härintill underligen och väl styrt mina öden.44

„Jactatur, sed tuta tarnen.44

„Jag ännu ej mig sjelf, min Gud och verlden kände.

När du till detta kräk en nådig åsyn vände54

Och tog mig i din tjenst och hyllest och försvar.

Mitt öde fastställdt blef, och likt försynens lagar Du afmätt mina steg och räknat mina dagar,

Fast ingen kommen var.

(Paraphrase af Davids Psalm 139.)“

„Att hvar och en varelse uppå detta klot utgör en särskild länk i den allmänna kedja, som, utsträckt genom så mångfaldiga sekler, ifrån början sammanfäst tidens gryning och evighetens natt, det är en sanning, som föga lärer kunna motsägas. Har nu en all-magt, långt förrän jag var till och medan jag ännu låg i mitt mörker, förutsett och beredt det rum, hvilket jag i sinom tid, efter Hans visa beslut, i detta förun-dransvärda sammanhang skulle intaga, har Han då ock redan utstakat det mål, hvartill min vandring skulle syfta, huru är det väl då möjligt, att Han icke tillika bestämt de medel och omständigheter, som dertill borde leda? Vår Herre är stor i sin regering med sina skapade kreatur. Han förer dem, då de tro sig gä sjelfva, och till och med spar deras egenkärlek, öfvertygel-sen om sitt eget intet. Derifrån härleder sig den så mycket ompredikade fria viljan. Efter vi ej se och känna hvad som inom och utom oss verkar våra beslut, ejheller kunna märka i huru oundviklig följd den ena händelsen är af den andra, tyckes det straxt för en af sina egna förmåner uppblåst varelse vara ostridigt, att hennes behag och åtgärd uträttar alltsammans; men att man aldrig grofvare misstagit sig, synes mig en flertusenårig erfarenhet borde tillräckligen kunna ådagalägga. Skaparen har varit en alltför herrlig konstnär, att icke straxt lemna åt sitt verk all den styrka det behöfde, för att utan vidare tillhjelp hinna sitt mål. Så snart denna förundransvärda massa af hans gud-domliga hand mottagit sin stämpel och tiden var inne55

att sätta den i rörelse, erhöll den ock de lagar och råmärken, hvilka, orubbade, vid evighetens gräns först borde brytas och upphöra. Ja, det är dess klara dag endast förbehållet att upplysa orsakerna och sammanhanget af de händelser, som under vår vandring förefallit oss så förunderliga och ofta så föga enliga med den fullkomliga rättrådighet, hvarmed allmagten styrer allting. Då skall täckelset falla från våra ögon och vi med glädje finna huru svaga och otillräckliga begrepp vi här förstått göra oss om Guds oändliga godhet och nåd“.

„Imedlertid anser jag den tanken, att alla varelsers öden ifrån första början äro dem af en högre hand beredda, så som de oundvikligen skola blifva, vara det högsta väsendets vishet långt värdigare, än det tvetydiga begrepp man allmänt gör sig om hans styrsel i vissa mål och släpphändthet i andra. (!) Hvad som motsäger sig sjelf, är ej fullkomligt, utan högst förkastligt, då det gifver sjelfva fullkomligheten en skugga af ofullkomlighet, som hos den aldrig kan finnas46.

„Genomlöpa vi verldshistorien, så skola dess häf-der nogsamt öfvertyga oss om sanningen häraf. Det förundransvärda sammanhang, hvarrned händelserna liksom bereda hvarandra, vittnar bäst att ingenting här sker af en blind slump. Allting har sina vissa orsaker, allt syftar till sina vissa mål. Den mägtiga försyn, som velat insvepa sig och sina domars djup uti ett mörker, det all vår förvetenhet och inbillade skarp-synthet förgäfves söker genomtränga, har sjelf danat den måttstock, hvarefter våra år och fjät äro utmätta. Till denna punkten skola vi hinna, att öfverskrida den är omöjligt. Der vår bana slutas, vidtager straxt en annan, som åter vidare måste gifva rum för den tredje. De råkade ju alla i oordning, om ej hvars och ens56

krets med Allvishetens cirkel vore oryggligen dragen. Vi kunna derför med all säkerhet anse oss blott som komedianter på denna verldsteatern, der hvar och en spelar sin särskilda roll och försvinner när den är till ända.

Under en sådan ständig omvexling fortsätter verlden sitt lopp; men som den vackraste pjes blefve skämd och osmaklig, om en enda scen deraf bortglömdes, så skulle också hela kedjan förloras och blifva ofullkomlig, om en enda länk i dess konstiga fogning saknades. Det stället är derför nödvändigt för oss det bästa, dit försynen satt oss, och der äro vi oundgängliga. Låtom oss härmed ersätta vår egenkärlek, förlusten af den inbillade fria viljan, och för öfrigt, skiljda från all barnslig fruktan och oro, med frimodighet nalkas bredden af den floden, som äfven snart skall hemta oss i sitt lopp, att, när vår tur infaller, få deltaga i de evigheten ensamt förbehållna herrligheter, om hvilka vi i tiden aldrig kunna göra oss annat, än orediga och felaktiga begrepp!"

„Dessa reflexioner har jag tyckt så mycket bättre kunna tjena till ingress af min lefvernesbeskrifning, som alla, ja till och med de minsta omständigheter deraf allt mer och mer grundat den öfvertygelse, jag om deras riktighet och sanning eger. Men långt ifrån att vilja påtvinga dig, min läsare, mina tankar i denna sak, råder jag dig deri aldrig antaga någon annans mening, om du ej sjelf, efter egen noga pröfning, finner den af alla vara den renaste och bästa; dock måste du först utan farhåga kasta alla fördomar och vantro åsido, (!) så framt du någonsin vill hinna fram till skenet af sanningens fackla. Jag önskar dig dertill den Högstes nådiga bistånd och skyndar mig nu till mitt ämne".

„Af en slägt, som sedan början af sjuttonhundratalet varit känd och utmärkt för redlighet, förstånd,57

lärdom och arbetsamhet, har jag haft den lyckan att blifva en ättelägg/6

5,Så sannt det är att en hög börd ej bör räknas någon till förtjenst, som ej eger deremot svarande tänkesätt och uppförande, lika oförnekligt är det dock, efter min öfvertygelse, att aldrig åt ett välartad t hjerta kan gifvas någon kraftigare uppmuntran till dygd och ära, än den att göra sig sitt namn och födsel värdig. Det är således en af de lyckans gåfvor, som ej äro minst att skatta, men som, långt ifrån att deröfver yfvas, (sic!) endast böra tjena till driffjeder att förvärfva sådana tänkesätt och kunskapar, hvilka förnämligast utgöra en ädlings prydnad och rätta värde66.

„Dernäst har jag äfven *att tacka skaparen för föräldrar, som ej allenast ifrån mina spädaste är haft all upptänklig både omsorg och kostnad ospard för min uppfostran, utan äfvenväl sent och bittida beflitat sig att hos mig inplanta den vördnad och undergifvenhet för det högsta väsendet, hvaruppå timlig och evig lycksalighet hufvudsakligast beror, samt den böjelse till dygd och menniskokärlek, som utgör en rätt kristens säkraste kännemärke. Deras goda efterdömen, deras möda och ömma omsorg, blifva hos detta hjerta till sista

pulsslaget i välsignad åminnelse.66..........................

....................(Om hans födelseår och föräldrar

kort och godt, hvarefter han fortfar:)

„0m den Högste låtit mig födas i ett tidehvarf, hvilket, rikt på de sällsammaste hvälfningar, ej synes, båda dess barn någon särdeles lugn och rolig framtid, så var redan den aldra första epoken af min lefnad utmärkt genom en af dessa sednare tiders märkvärdigaste revolutioner, jag menar den ej mindre för historien, än menskligheten (!) så namnkunniga 1756 års tragedi. Men huru hat och afund då segrade, huru58

Sverges ädlaste blod sköljde Stockholms gator och friheten nyttjades till täckmantel för enskild hämnd, hörer ej med till mitt ämne. Sådant blifver häfdatecknarens ensak att beskrifva och efterverldens att opartiskt granska och dömma.......... Men eviga försyn! din barm-

hertighet tilläte ej att jag någonsin nödgas blifva ögonvittne till medborgares uppoffrande! Är det öfver mitt arma fädernesland bestämdt, att ännu vara en olycklig skådeplats för flera jemmerspel, så gömme mig jorden inan den fuktas af mina landsmäns blod!"

(Följer det strängt biografiska, som temligen litet svarar mot denna högtidliga inledning, och af hvilket vi redan kap. II. lånat allt det vigtigare.)

Man må nu betrakta denna reuterholinska trosbekännelse hur som heldst, så är det dock obestridligt, att den

vittnar om vissa aspirationer, hvilka icke i allmänhet delades af de unga „tjenstgörande44 vid det gustavianska hofvet. Vi äro visserligen icke böjda för att läta oss bestickas af denna sentimentala efter-rous-seauism, denna filantropiska ödmjukhet, denna blygsamhet, hvarmed författaren tviflar om sin bestämmelse för „högre bedrifter44, medan han dock tillåter sig att på samma gång för kommande läsare med salvelse anteckna de aldra obetydligaste data rörande hans person, och vi skola icke nöja oss med den logik R. här använder för styrkandet af sina fatalistiska åsigter, men vi medgifva gerna å andra sidan, att det i allt detta ligger ett anlag till tänksamhet, som i och för sig förtjenar att erkännas och till och med respekteras, och vi kunna förstä, att inom Reuterholms närmare umgängeskrets mången fann hvad man den tiden kallade ett „vackert geni44 uttaladt i dessa och dylika tirader, äfven om den högtsträfvande fraseologien der någon gång slog betydligt öfver, (så som den onekligen gör59

äfven i det anförda utdraget.) Det är lätt att se, att hos denna man allt var anlagdt på något stort, men olyckan var att förmågan icke stod i full harmoni med ansatsen. Han tillhörde detta slags folk, som man ofta träffar på sin väg, hvilka i första ögonblicket anslå en genom en mängd „funderingar“, i hvilka man tycker sig skönja en framstående, någon gång till och med en originell anda, men vid hvilkas närmare bekantskap man snart öfvertygas om att allt detta är endast ritadt i sanden, utan djup, utan skärpa, utan sammanhang. Det gifves äfven ganska svaga hufvuden, hvilka till en viss grad kunna förbluffa med något, som ser ut likt idéer och tankerikdom, Reuterholm hörde till dessa.

Att han under dessa sina långa fristunder, då han, i stället för att, likt så många andra, kasta sig in i det uppsluppna gustavianska hoflifvets hvirfvel, föredrog (hvad som i sig sjelf var aktningsvärdt,) att sysselsätta sig med allvarsamma ting, snart nog „funderade sig“ alldeles ohjelpligt in i en mysticism af det bizarraste slag, är, som vi redan för längesedan yttrat, af många förenade orsaker förklarligt nog. Man började som Svedenborgare och man slutade som taskspelare. Flera starkare hufvuden, än Reuterholm, blefvo den tiden genom svedenborgianismen, dessa sällsamma, dristiga läror, å ena sidan så intressanta och rika på stoff, men å den andra lockande till de alldravidunderligaste afvägar genom ett visst sublimt förakt för det fattliga, fullständigt bortkollrade och det var i sjelfva verket endast fä unnadt, att som t. ex. den genialiska Ehrensvärd, gifva sig ner i de djupaste schakterna af nämnda nya läror, ja att till och med laborera i häxmästeriets dunkla konst, och dock på samma gång förblifva vid sitt fulla förnuft för öfrigt. Reuterholm märkte det förmodligen icke sjelf hur han så småningom gick förlorad i dessa60

labyrinter, men visst är det, att han innan kort stod der alldeles ohjelplig inför de andar, som han sjelf framkallat.

I sjelfva verket var han förvillelsens oåterkalleliga offer redan den tiden han dock skref dessa naiva ord om nödvändigheten att „kasta vantion å sido för att finna skenet af sanningens fackla" och om de evighetens stora hemligheter, „om hvilka vi i tiden aldrig kunna göra oss annat, än orediga och felaktiga begrepp". För att förklara för sig möjligheten af allt det tokeri från Reuterholms sida, hvarom vi i det följande skola hafva att berätta, må man alltigenom fasthålla ett, nemligen att bland de många, hvilka detta slags grubblerier bragt till ytterligheter, näppeligen någon funnits, som med större lätt-trogenhet, än just G. A. Reuterholm, gått till ett arbete af forskning i det djupaste och mest förborgade. Under det han förde visa ord på läpparne om ^blindhets dimmor" och om „vantrons grymma lott", var han sjelf den man, som misstrodde intet och som aldra lättast bet på hvarje krok, äfven den minst fina. Många, äfven af hans närmare umgängesvänner, missbrukade uppenbart denna hans verkliga glupskhet efter likt och olikt, såsom t. ex. den skämtsamma baron Gustaf Maclean, då denne en dag 1782 gaf honom till bästa den rysliga historien om något, som med honoin (M.) passerat en mörk natt nämnda år i ett sedan Carl d. Elftes tid illa beryktadt „spöksamt" rum å kongl, slottet i Stockholm, (Måg. händ. § 56,) eller Stjerneld, när han spökade för honom på Grips-holm 1779, (Måg. händ. § 41). R.’s egna domestiker underhöllo honom i alla möjliga slags hallucinationer och svarade gemenligen ett fräckt ja hvar gång nådig baronen frågade dem om icke äfven de hört det eller det eller om de ej också „sågo något". Då R. en natt år61

1784 hörde i sömnen en sorglig psalm, hans moders favoritpsalm, och om morgonen frågade sin betjent, om han ej äfven hade hört någon musik om natten, var denna slyngel nog oförskämd, att bejaka det, ehuru han trott att

det var „några af kapellet46, som uppförde en — serenad, (Måg. händ. § 4,) och Reuterholm annoterade det genast som ett konstateradt factum. Sålunda utrustad med en allsidig mottaglighet, kastade Reuterholm sig nu in i det aldra äfven ty rligaste och kom häri snart så långt, att han ej mer stod att rädda. Han har en gång nedskrifvit ett förslag till „inskription pä fattigbössan vid Danviks Dårhus66; det lyder sålunda :

„Här ser du en afmålning af verlden, der den minsta dåren är klok. Om alla dårskaper förtjente lika medfart, blefve ofta den lärdes bokkammare, den väl-lustiges sal, den skönas förmak, den rikes skattkammare, ett dårhus. En omättlig äregirighet, en olycklig kärlek, hafva alstrat dessa inneboar. Gack, läsare, känn dig sjelf!66

Denna inskrift är möjligtvis författad mellan en spökscen på Johannes kyrkogård och ett ^magiskt arbete66 hos hertig Carl. Reuterholm har vid „den lärdes bokkammare66 glömt att tillägga: den „u p p 1 y s t e s sanctuarium66, och vid „omätlig äregirighet66: „ett förväget forskande i förborgade hemligheter66.

Allt från sina yngre år hade Reuterholm öfvat ett märkvärdigt drömmeri. Kort efter sin fars död, då han sjelf endast var 17 år gammal, hade han haft många underbara drömmar; han såg ofta sin sal. far och samtalade med honom, ville bl. a. gerna af honom veta hur gammal han sjelf skulle bli och fick äfven en gång det besked att han ej skulle uppnå 50 år, (hvilket också „slog in till punkt och pricka66 med den lilla skiljnad,62

att han lefde 7 år derutöfver.) Redan en gång förut, år 1772, hade han haft en högst märklig dröm, då han såg i andanom hurusom Sprengtporten tre veckor derefter skulle göra hemgång på Svidja och bringa olycka öfver hans fader, (Måg. händ. § 38.) Han hemsöktes dessutom redan tidigt af aningar, sålunda anade han äfven år 1773 sin faders död, (Måg. händ. § 28,) men detta tilltog med åren och synes hafva nått en hög grad af säkerhet och styrka vid moderns frånfälle år 1783. Reuterholm anförer i sina „MaQ. händelser44 en hel hop dylika aningar, hvilka hos honom föregått moderns död, yttrande sig dels såsom en „kokande oro44, (något som öfverkom honom äfven vid för honom mindre intressanta personers sjukdom och död, såsom till ex. en liten 7 års baron Gyllenstjernas i Skåne, och hvari han såg ett bevis på ^blodsbandets44 mystiska inflytande och „sympatiens kraft44,) dels äfven på mera påtagligt sätt. Samma natt modern afsomnade hade han den omständliga dröm, han beskrifver i § 1 af „Mag. händelser44, om en gammal man, som förkunnade honom det sorgliga dödsfallet o. s. v., en dröm, hvilken bl. a. „bevisade Andarnes och Blodets nära gemensamma harmoni med hvarannan, samt upplyste de förstnämndas hastiga kommunikation, så snart de ur kroppens fängsel lösas44, enär modern på detta sätt gifvit honom sin död tillkänna „inom 9 timmars förlopp44, (han hade, som alltid, sett på klockan och antecknat minuterna,) oaktadt afståndet från Svidja, der fru Reuterholm dog, och Gripsholm, der sonen uppehöll sig vid hofvet, var „några och 70 mil44, hvilket alltså för andekommunikationen, vetenskapligt tagen, gör omkr. 8 mil i timman. En afton före moderns död hade han på Gripsholm hört en annonce af 3 starka slag i yttre väggen af det „långa röda förma-63

ket44; det var kl. 8 på qvällen och om icke samma dag modern afled, likväl „samrna timma44. En annan dag hörde han en annonce liksom af en finger knoge, samt äfven några af de „sprakande electriska44. Efter moderns hädangång började synerna förena sig med annoncerna; så t. ex. en gång hos den „ upplysta44 brodern baron Ad. Falkenberg, (F. såg fru Reuterholm skenbarligen, Reuterholm såg henne icke, men höll sig öfvertygad af Falkenbergs „stirrande ögon64,) en annan gång hos vännen Barnekow, då han kände en mjuk hand vid sin venstra sida, dervid „liksom en kittling lopp genom merg och ben44 på honom; och medan han uppehöll sig på Svidja om sommaren för att göra moderns högtidliga begrafning, vexlade visioner och drömmar oupphörligt om hvarandra, tillika med „angenäma och tröstande knäppningar44.

Det var ungefär vid denna samma tidpunkt kort före den officiella underrättelsen om moderns bortgång ur verlden Reuterholm en dag besökte en „gaminal fru44, boende i Stockholm i „ett af de små kyffena uppe på norr kring St. Johannes kyrka44 och bekant för sin stora „vetenskap44 i att spå i kaffe; hon var en gumma „om 60 eller 70 år, enögd och ful och såg verkligen ut som en rättskaffens Sibylla44, (Måg. händ. § 7.) Reuterholm nämner icke hennes namn, (om den bekanta mamsell Arfvidson?) men väl, att hertig Carl, för hvilken han sedan omtalade sitt besök, gerna ville förmå R. att introducera honom hos den underkunniga damen, något, som R. dock ständigt afslog, emedan han „fattat afsky för hennes farliga konst44. (!) Vi låta härR. sjelf beskrifva sitt

besök hos spåqvinnan; redogörelsen är pikant och den låter bl. a. Reuterholms otroliga fallenhet för att låta sig duperas framstå i en bjert dager.

„Så snart gumman islagit min kopp, — skrifver64

R. — hvilken jag par parenthése sjelf måste sqvalpa grumlet omkring uti, började hon att som ur en bok säga mig en hel hoper besynnerliga omständigheter, dem hon, som hvarken kände mig (!) eller någonsin förr sett mig, omöjligen kunde veta: att jag vore född i ett högt stånd, att jag redan hade haft och ännu mig förestode besynnerliga öden, att jag hade rest mycket både öfver sjö och land, samt ännu hade många vägar ofarne, att jag skulle tjena 2:ne konungar eller kronor, (som hon det kallade,) och att jag skulle uppstiga till stora äreställen, och att jag nyligen hade haft något gräl med en hög herre, som icke velat göra mig skada, men väl ett litet spratt, (hvilket sig ock så verkligen förhöll,) att i min kopp stod ett helt hof, m. m. Sådant förkunnade hon mig jemte mycket mera dylikt, jag ej lade på minnet. Men hvad som aldramest frapperade mig, var att hon, straxt i början hon såg i min kopp, sade mig att hon väl märkte, att jag haft många sorger och att mig än flera sådana förestode, dock skulle jag ej fälla modet och ej lägga dem så mycket på hjertat eller bry mig om menniskors ovilja och afund, ty jag hade gud på ett besynnerligt sätt med mig och som väl skulle både strida och segra för mig. Och vid hon detta sade, började hon att gråta och darra och bad om lof att sätta koppen litet ifrån sig, emedan hon öfver dess besynnerlighet vore helt häpen, och jag — tilläde hon, — har aldrig sett eller spått för någon sä märkvärdig och högherre, menandes mig vara en af furstarne, hvarför hon ock ville stiga upp och kasta sig för mina fötter. Detta sednare, som väl visade hur litet infaillible konsten var, bevisade åtminstone fullkomligt, att hon icke kände mig(!)och således endast tog ur koppen hvad hon mig sade. Jag hade imedlertid islagit 2:ne så-65

dana,, en för min far, (för att dermed försöka henne) och en för min mor. Så snart hon såg i den första, sade hon mig straxt på min tillfrågan om han vore vid hälsan och hur han mådde, åhja, han mår visst alltför väl, ty han har redan öfver 10 år varit ur tiden, hvaruppå hon började beskrifva honom, sägandes, att han varit en mycket redlig och vacker man och som i lifstiden sutit tronen närmast. På tillfrågan huru många syskon jag hade, svarade hon mig utan att hesitera: D e äro icke alla 5 m era i lifvet. Derefter upptog hon den för min salig moder islagna koppen och hade knapt kastat sitt ena öga ditåt, förrän hon slog ihop händerna, sägandes: Gud förlåte mig! men nådig herren har hvarken far eller mor mera i lifvet! Dock, som hon såg att jag häröfver blef ganska bestört, sökte hon sedan att ställa mig tillfreds igen med det hoppet, att den lilla frun, som jag så hjertligen älskade, och som här låge på en säng illa sjuk, väl kanske kunde än återfås, dock vore det icke för lång tid, m. m. Men allt detta sade hon endast för att något kunna trankilisera mig. Hon berättade mig äfven, att i den lilla fruns namn vore bokstafven S, (!) som hon sade sig tydligen se, samt att det vore en alltför dygdig och god fru.u

Vi måste låta vara osagdt hvem af Reuterholms bekanta, som varit nog skälmsk att på förhand underrätta spåqvinnan om det besök hon kunde vänta sig, om vederbörandes ytterst lättrörda lynne, om moderns sjukdom, (sedan längre tid allmänt känd,) och andra detaljer, som med fördel skulle kunna begagnas, men säkert synes det vara, att Reuterholm tog allt detta för goda varor och han utbrister till slut: „Tankfull och66

förundrad lemnade jag denna menniskan med sin lumpna, och ändock i många delar sannfärdiga konst."

År 1784 visade sig „det namnkunniga spöket" Hvita frun i Berlin, förespående svenska enkedrottningens snara död; (Ma§. händ. § 57 handlar utförligt om detta och diverse annat märkvärdigt, som dermed stod i sammanhang.) På Stockholms slott hade Öfverhof-stallmästaren grefve A. Lewenhaupt vid samma tid sett detta spöke en enda gång. Reuterholm tog berättelsen härom genast till intägt och inregistrerade den med detaljer i sin samling af underbara mystiska rön. Vi skulle kunna citera ännu en lång ramsa af dylika reuterholmska godtrogenheter och naiveteter; den ena gången är det en skånsk bondhistoria, som sätter honom i en helig rysning, den andra gången är det en anekdot, som en kammartjenare „under strängaste tysthetslöfte" förtalt för en högst aktningsvärd ung grefve och som Reuterholm derefter fått från „fullt säker hand"; än är det prins Christian af Hessen Darmstadt, som under sitt besök i Stockholm år 1783 profeterar för honom en olycka, som skall drabba ryska ministern Muschin Puschkin (hvilket så till vida „slog in till punkt och pricka", att nämnda minister kort derefter blef — rappellerad från sin post,) än är det A. Falkenberg, som förutsäger franska ambassadören

dTFssons död, hvilket inträffar med en säkerhet, som afgiver ett* eklatant bevis på de „superieura kunskaperna". Allt detta visar oss imedlertid Reuterholm ännu endast från den receptiva sidan af mysticismen och den är i sjelfva verket af mindre intresse; vi skola snart se honom uppträda som praktikus i de ^förborgade tingen". De tillfälliga andesynerna, de instinktiva aningarna och drömmarna skola vika för den aktiva magien, för det positiva och sjelfmedvetna ingripandet i det öfvernaturliga. Reuter-67

holms verksamhet i detta afseende daterar sig från hans inträdande i det högre frimureriets trängre brödraskap och hans närmare förbindelse med den famösa trollkarlen Björnram.

Det var först år 1782 (d. 6 april) Reuterholm af hertig Carl „antogs44 till frimurare af den högsta ordningen , tillika med C. G. Bonde, hertigens öfveradju-tant. Inan han uppnådde denna lycka och „aldrig ens tänkt derpå44, hade han en natt en dröm, deri han underrättades om sin snart instundande upphöjelse. Han såg en wgammal värdig man med hvita utslagna hår44, som öfverlemnade åt honom en massif, emaljerad guldring, 5?deruti två stycken stora fyrkantiga stenar voro infattade, den ena en rubin, den andra en briljant, i hvilkas fogning ett kors af små granater var prak-tiseradt, alltsammans mycket vackert och skinande.44 Det dröjde icke många dagar förrän han „helt oförmod-ligen44 af hertig Carl fick mottaga 5,frimureriets högsta kunskaper och grader44 tillika med just en sådan emaljerad guldring med ett rödt kors i, som den drömda, „den alla rätta tempelriddare bära44. (Måg. händ. § 39.)

Genom denna „oförmodade44 reception till tempelriddare*) kom han visserligen ett ögonblick i en sådan ställning till Gustaf d. 3dje sjelf, hvilken den tiden sysselsatte sig mycket med de .,aldrahögsta vetenskaperna44, att konungen till och med gaf honom förtroende af ett och annat ytterst intimt i den vägen, (Ma$onn.

*) Reuterholm talar äfven på ett annat ställe om sin ^förmodade antagning till frimurarett och han synes härmed vilja låta påskina, att han, långt ifrån att hafva sökt denna stora ära, tvärtom för sina förtjenster i det mystiska blifvit af vederbörande eftersökt, liksom han blef „eftersöktu till fänrik och kammarherre.

5*68

händ. § 50,) men han inträdde härmed i ännu vida högre grad i hertigens förtroende och det är från denna tid ett förhållande mellan dessa två, Reuterholm och hertig Carl, uppstod, som sedan skulle hafva det mest afgörande inflytande på Reuterholms öden, liksom väl äfven i omvänd ordning blifva af stor betydelse för hertigen. Dessa båda herrar hade visserligen ofta förut af gemensam böjelse för det „superieurau träffat samman i sina banor, bl. a. inom den trängre krets, der Björnram från år 1780 samlade sina förnämsta adepter, men från den stund den gyldne ringen med rubinkorset förenade dem i ett slutet brödraskap af endast några få utvalde, hade Reuterholm sin väg anvisad som hertigens tvillingstjerna och med detsamma som en daglig arbetare i de oerhördaste förrättningar af kabbalistiskt och nekromantiskt mångfresteri. Den dristiga magikern Plommonfelt var redan vid slutet af sin sällsamma karriér, Björnram, ehuru brouillerad med konungen, stod dock på höjdpunkten af sin storhet och fann hos hertigen ett skydd mot alla stormar, Reuterholm, redan en af Björnrams villigaste och tacksammaste lärjungar, blef nu allt mer och mer dennes högra hand och ständige medhjelpare. Vi sysselsätta oss icke här med de andra ,?invigde", hvilka tillhörde hertigens aldra heligaste samfund af häxmästare och bedragne, vi skola också finna tillräckligt att häpna öfver redan i den fantastiska duon Reuterholm och Björnram. Bipersonerna alltså åt sidan, plats för de tvenne stora hufvudaktörerna! REUTERHOLM I BJÖRNRAMS SKOLA.

Det var om hösten 1780 Björnram första gången uppträdde som trollkarl och andebesvärj are för konung Gustaf den 3dje. Reuterholm var då en af de få, hvilka blifvit kallade att assistera vid denna högtidliga handling. Han blef snart Björnrams förtroliga adept, den Johannes, som låg vid den store undergörarens barm. wDe första magiska convictioner jag erhållit,44 skrifver han i en af sina många anteckningar, (införd i bilagorna till Schinkel-Bergmans Minnen Del 3.,) „har jag fått genom kongl, sekreteraren Björnram, som uppå denna väg varit min Mentor.44 Det är för öfrigt att bemärka, att förhållandet mellan Reuterholm och Björnram först synes hafva blifvit riktigt varmt efter den ruptur, som 1782 egde rum mellan Björnram och Gustaf den 3dje. Ända dittils hade Reuterholm hållit sig mera på afstånd såsom en uppmärksam och beundrande åskådare, (ehuru Björnram för ett

ögonblick blef ett medel till att närma konungen och Reuterholm till hvarandra i det heliga broderskapet för mystiska och öfver-jordiska angelägenheter,) men sedan Björnram blifvit ett slags martyr, (orsaken till hans disgrace är ej någorstädes tydligt uttalad, Reuterholm skyller på Munck,) fick Reuterholm en ny anledning jemte många andra70

att, sluta sig närmare till den beundransvärde magikern, nemligen den för begge gemensamma skefva ställningen till Hans Majestät konungen.

Reuterholms „första konviktion" var den han (enligt ofvannämnda uppsats) erhöll vid ett Uesök jemte Björnram på Johannes kyrkogård d. 17 augusti 1782, i ett „lugnt, stjernklart och vackert väder kl. 11 om natten". De båda vännerna hade superat tillsammans och derefter begifvit sig på en promenad åt detta håll. Ankomna till kyrkogården, klefvo de begge dristigt öfver muren, andebesvärj aren först, kammarherren, Carl den Stores ättling, efter. De blefvo då straxt varse en „lång hvit figur, iklädd en svepning och stående på en graf-sten". Då de efter några högtidliga minuter af stumt betraktande trädde spöket närmare, försvann detta plötsligt „med ett hastigt skymtande, som när man nedfäller en gardin." Björnram gick derpå fram till kyrkdörren, gjorde med pekfingret ett korstecken derpå och bultade ett slag; intet förnams. Han knackade då tre slag, uttalande på samma gång trenne stafvelser, som wmycket liknade kinesiskan" och hvaraf den första lät som Phtsi. Detta hjalp. Det var „andarnes lösen" och besvarades genast med en knäppning inifrån. Han upprepade knackningarne, svaren från kyrkan upprepades likaledes. Lyssnande vid dörren, hörde Reuterholm tydligt en hel hop små knäppningar ini kyrkan tillika med prasslet af gående (tjensteandar) och slutligen ett doft ljud, som „när man ropar i en tom tunna". Björnram gjorde under allt detta diverse hokuspokus med en „rund figur i hvitt papper", som han tagit fram ur en liten dosa, och vid hvarje slag utsträckte han den venstra flata handen mot dörren och gjorde*korstecken. Härmed underhöllo de båda herrarne sig en halftimma, men till slut blefvo annonserna inifrån så starka, att71

dörren höll pä att sprängas, och då Björnram ej för tillfället hade „alla sina anstalter44 med sig, rådde han Reuterholm att de nu skulle begifva sig derifrån; hvilket också skedde utan vidare äfventyr. Reuterholm berättar allt detta med det otroligaste allvar, som om det vore fråga om ett kemiskt eller fysiskt experiment, och utan att ens låta framskymta den minsta idé om att detta är saker, som skulle kunna betviflas. Björnram kunde med honom redan tillåta sig de oerhördaste espiéglerier.

Några qvällar sednare, d. 20 s. nu, företogs ett nytt arbete på samma kyrkogård; Oxenstjerna var då med som tredje man. Vädret var denna gång stormigt och regnigt, hemskt. Också gick det till en början klent för undergöréPren, ty han arbetade heldst i stilla väder, men efterhand tog det sig och till slut blefvo annonserna i kyrkdörren till och med så kraftiga, att ena dörren vid ett af slagen sprang upp. Reuterholm ville nu att Björnram skulle föra honom in i kyrkan, men mästaren sade sig ej våga detta „i anseende till det fula vädret44. På tillbakavägen från kyrkan sågo de åtskilliga högst märkvärdiga spökelser, bland annat ett „hvitt kreatur44, som hastigt sprang upp ur ett hål på kyrkogårdsmuren; det hade storleken af en kalf och sprang, så det stod gnistor efter det.

Den 23 aug. om natten besökte Reuterholm med Björnram ånyo samma ställe; denna gång var det egentligen för att pröfvä på om icke Reuterholm, eleven, nu sjelf med sina knackningar skulle kunna få andarna att gifva sig tillkänna. Inom 10 minuter hade han verkligen „den glädjen att på hvarje slag få ett lika hårdt tillbaka44. Man kan tänka sig den ifriga lärjungens förtjusning! Konviktionen var fullständig, den kunde ej gerna vara fullständigare.72

Det blefVe för långt, att följa Reuterholm steg för steg genom alla de hemlighetsfulla operationer, till hvilka Björnram drog honom med sig som ett villigt och enfaldigt barn; vi ämna för öfrigt på annat ställe, der vi mera speciellt skola sysselsätta oss med Björnrams figur, återkomma till en fullständigare skildring af ett och annat hit hörande. Vi nöja oss derför här med att ytterligare omnämna blott ett par af de mirakulösa arbeten, som af Björnram företogos för Reuterholm jemte några andra utvalda, t. ex. ett stort häx-mästeri natten till den 16 okt. samma år 1782. Detta var en af Björnrams aldra intressantaste tillställningar; förutom Reuterholm voro äfven

hertig Carl och baron Ruuth dervid närvarande. Björnram trollade vid detta tillfälle på ett högst pikant sätt d£ stora dörrarne på Johannes kyrka först upp och séian till igen. Pikantare ännu äro imedlertid de kommentarier till „arbetet", som Reuterholm bifogat i sin „Magiska ar-betsjournal" (1782—83). Efter att hafva utförligt be-skrifvit sjelfva handlingen, gör han nemligen följande anmärkningar dertill: t°- Björnram hade ganska visst denna natt ämnat dem ett ännu mycket större experiment, men det „studsade" på grund af något under akten befunnet hemligt hinder; wvid nogare efterräknande påfanns också orsaken"; (R. märker ej sjelf hur lämpligt han använder detta ordet: „påfanns";) hertigen hade — „råkat ut för en fluss i hufvudet, som slagit ut i ett sår, hvilket ännu gick öppet och således var på det högsta hinder ligt för denna vis i te". 2°* „Torde Björnrams möda äfven probable-ment deraf ansenligt blifvid ökad, och klagade han öfver en mer än vanligt stark elektrisk tryckning under arbetet." 3°- Hade man, medan Bj. förberedde det egentliga trolleriet vid kyrkdörren, haft tillfälle för-73

gapa sig på en underbar eld, hvilken syntes flamma under en grafsten; vid återkomsten från kyrkdörren såg man ej mera till denna eld; hertigen lade sig då ner på marken för att se efter „om det ej varit ett kol“, (o Thomas, Thomas!) men han „fann icke det aldra minstaa. 4°* Då man som bäst höll på vid kyrk-dörrarne, hände sig, att brandvakten hördes ropa helt nära, hertigen blef rädd att de skulle blifva ertappade och tagna för kyrktjufvar, men Bj. löfvade, att han nog i sådant fall skulle skrämma brandvakten ur deras närhet. 5°- Kyrkogårdsporten plägade alltid stängas kl. 9, (hvarför* vi också sett, att kammarherre Reuterholm jemte sin mästare brukade klifva öfver muren för att komma in,) men denna natt var den på ett underbart sätt öppnad, när sällskapet dit anlände; (andarnas artighet för en medlem af det kungliga huset!)

Ett par dagar förut (rättare: nätter,) nemligen natten till d. 14 okt. hade Björnram gifvit sin nitiska ämnessven Reuterholm tillika med baron Björnberg en särdeles teatralisk underhållning hemma hos den sistnämnda i hans bostad vid Lilla Trädgårdsgatan. Se här efter Reuterholm sjelf (i hans „Magiska Arbets-journal“) skildringen af denna midnattsscen:

Sedan arbetsrummet flera dagar förut blifvit 5?medelst rengöring och rökelse beredt“, ingingo de trenne vise männen dit just som klockan slog 12. Björnram var dock först en stund ensam inne „för att tända ljusen, etc.“ (Detta „etc.“ är naift.) Tillställningen till-arbetet var följande: „På ett trädbord, hvaruti inga

metaller funnos, öfverdraget med en hvit servet, låg bibeln uppslagen vid första Pauli epistel, elfte kapitlet, (menas förmodligen Brefvet till de Romare, hvars elfte kapitel handlar om „framhärdan i tro“), samt öfver om den nyckelbenet af en död menniska och derofvanuppå74

en liten papperslapp, hvarpå Björnram tecknat vissa karakterer, den han, just som arbetet skulle börja, ditlade. Ofvan om bibeln stod en rökelsepanna och i en treangel deromkring trenne hvita vaxljus i porslins-stakar." Midt emot bordet, ungefär 3—4 alnar derifrån, stodo stolarne; Reuterholm skulle ha den midtersta af dessa, med Björnram till höger och Björnberg till venster om sig.

Reuterholm och Björnberg satte sig och blefvo sittande. Trollmannen deremot gjorde 3 slag omkring bordet, med rökelsepannan i handen, dervid han ett ögonblick stannade i alla fyra hörnen, nämnande sakta några ord. Derefter upptog han ur fickan ett — „nålhus", hvilket han med bortvändt ansigte trillade under bordet „åt alla fyra väderstrecken" och strax äter upptog, hviskande likaledes något för sig sjelf. Nu släckte han ljusen, ,?det i öster först", samt lade, just som han utsläckte det sista, något, som han höll i handen, på det ställe af bordet, der nyckelbenet låg. Detta var qvintessencen. Och nu satte sig Björnram på stolen till höger om Reuterholm och förblef der under det följande.

Efter några få minuters tystnad förnummos flera annoncer med 3 knäppningar tätt efter hvarandra. „Deras läte liknade alldeles det sprakande, som elektriska gnistor hafva med sig". De spridde sig öfver hela rummet, men hördes „dock mest kring bordet och vid Björnrams stol, samt nästan alltid tätt utmed golfvet". Ett annat slags annonce vankades äfven, „liksom ljudet af metall, då man slår derpå med en knoge". Dessa yttrade sig äfvenledes genom 3 slag strax efter hvarandra, och tycktes 5?liksom vara svar på knäppnin-garne". Utom allt detta hördes äfven „ett hvissel och krafsande längs åt golfvet, samt då och då några hårda75

dunsar deri, liksom när man går mycket tungt44, och voro ett par af dessa „dunsar44 så nära Reuterholms stol, att den „deraf skakades64. Dock voro dessa bullrande slag „mycket rarare än de andra annoncerna, hvilka från arbetets början till dess slut. läto jemnt höra sig44. Äfven skedde en „small44 vid det ena fönstret, „liksom man kastat något med häftighet44, och „tycktes det som om metallringen, hvilken höll gardinen, dervid klingade, hvarefter det åter strax tystnade44. Under hela tiden sågs esomoftast, ehuru mer och mindre klart, hur det „skymtade något hvitt, hvilket ibland lyste till som ett svagt sken44. Detta sällsamma hvita höll sig mest öfver bordet, speciellt öfver bibeln, men tycktes dock deremellan skrida af och an i rummet, samt i „matt liknelse af menniskofigurer44. På detta sätt „ varade arbetet från kl. 12 till till 2 (!), då annoncerna sä småningom började minskas och slutligen alldeles upphörde just som klockan slog half 244. Björnram gick då ut i yttre rummet för att hemta ljus, hvarefter han sönderref och uppbrände den mystiska papperslappen, slog igen bibeln, men bad att allt det öfriga skulle få ligga orördt till följande morgon. Benet lemnades äfven qvar, och erhöll Björnberg tillsägelse att gömma det till en annan gång.

Det ifrågavarande nyckelbenet af en „död menniska44 (det är något af „Friskyttens44 hocuspocus i allt detta!) har en liten historia för sig, och Reuterholm berättar den med mycken öppenhet i sina till redogörelsen för det nyssomhandlade „arbetet44 fogade anmärkningar. Björnram hade samma afton hemtat det från Johannes kyrkogård, i sällskap med de båda upplyste och strålande bröderna. Fyndet var imedlertid Reuterholms; han hade nemligen någon tid förut händelsevis blifvit det varse på nämnda kyrkogård och76

lagt det på ett afsides ställe", tills han sedan „vid en promenad fick tillfälle att fråga Björnram om det var en riktig clayicule, hvilket han bejakade". Vid det Björnram nu denna afton hemtade det magiska benet, bemärktes• intet annat, än att han — lemnade ett gammalt halföre der benet legat; han gick sedan för sig sjelf med sitt byte och kom ej igen förrän efter ett par timmar".

Redan under timmarne före arbetet hade Björnram, hvilken Reuterholm här och der ger smeknamnet „vår lille profet", visat mycken och tiltagande oro. Medan de ännu voro i en helt annan våning, än der ^arbetsrummet" låg, hade en annonce med 10—12 starka slag låtit höra sig i sjelfva den stol, på hvilken B. satt; till slut fann han för godt att göra en ända på detta förtidiga spökande förmedelst att „öppna en liten dosa och derur framtaga något, som han höll i handen, då det på en *gång blef tyst i rummet". Vid ^tillställningen" af arbetsrummet hade man noga iakttagit att utflytta „en hop skulpturer af nakna qvinfolk", hvaremot der befintliga bilder af karlar fingo stå qvar, „fastän de ej heller voro mera klädda". Dä ljusen utsläcktes för ?5arbetet", uppmanade Björnram de tillstädesvarande att ^upplyfta sina hjertan till den-Högste, samt förnämligast hafva ögonen fästade på bordet och bibeln". Under arbetet fick man endast helt sakta tala med hvarandra; händelsevis kom Reuterholm att fråga Björnram, om han tordes tilltala de andar, som visade sig", men Björnram svarade härpå undvikande och bad Reuterholm hålla inne med dylika förfrågningar. „Att detta skuggspel dock måste hafva haft betydande verkan på arbetaren", trodde Reuterholm sig finna af Björnrams „täta andetag och många sucknin-gar". Reuterholms och Björnbergs preparation till77

arbetet „bestod i intet annat än fastande hela aftonen och afläggande af de gröfre metallerna44.

Vi förbigå åter flera mer och mindre liknande upptåg, dem Reuterholm alltid efteråt med stor noggrannhet i detalj beskref och kommenterade sig sjelf „till minnes44, och vi stadna först vid den 16 febr. 1783, en natt, som bildar epok i friherre G. A. Reuterholms historia. Friherren gjorde nemligen denna natt efter Björnrams instruktion och med hans höga tillåtelse sitt första magiska arbete på egen hand. (Hans små-försök på Johannes kyrkogård med bultningar å kyrk-dörren voro ej att betrakta som något rätt allvarsamt, endast som ett slags preludier.) Handlingen försiggick i baron Björnbergs hus, i närvaro af baron Fr. Sparre, Björnberg, C. G. Bonde och ryttmästaren Borgen stjerna. Tillställningen var densamma, som Björnram alltid brukade, vädret var vackert, „stjernklart och lugnt44, alltså gynnande för företaget. Reuterholm lyckades imedlertid icke att framkalla mer än några knäppningar, ett par obetydliga bultningar, samt några af de så kallade „métalliques44, „liksom när man knäpper uppå silfver44. Några „ljusnader44 visade sig visserligen äfven, men Reuterholm anmärker sjelf, att som månskenet trängde genom gardinen, kunde detta vara en synvilla. Sparre, som aldrig förr varit i tillfälle att höra

några „annoncer44, var för öfrigt särdeles glad äfven öfver detta lilla, som vankades. Reuterholms anteckningar till beskrifningen öfver detta hans lärospån i det magiska frimureriet äro verkligen oskattbara för bedöm-mandet af den ståndpunkt, hvarpå han och många med honom af det högre brödraskapet sig befunno. Han finner att i sjelfva verket kunde han, som aldrig förr befattat sig med andars frammanande på egen hand, näppeligen mer begära, än hvad vid detta tillfälle åstad-78

kommits, „heldst dervid begagnades ett flera gånger förut nytt.jadt — nyckelben". Björnram hade för öfrigt efteråt försäkrat honom, att, redan efter detta lärospån att dömma, vore han ofelbart „född till andarnes kommunikation". Han hade under arbetet visserligen känt mycken oro och en viss „oppression öfver bröstet", men hade dock „föreställt sig saken svårare, än den var". (Björnram hade den oförskämdheten att härvid säga Reuterholm, att han, Björnram, under hela tiden Reuterholms arbete stod på, hade „pinats som en mask", och alltså — tillägger Reuterholm i sin beskrifning — „hade Björnram ensam dragit all dermed följande tunga och last, på det jag ej första gången skulle råka i allt för hård frestelse".) Han hade under operationen flera gånger måst nyttja de appellerande orden, men deremot icke haft behof af de repellerande. För öfrigt hade han varit på förhand försedd med en ^tillbörlig arbetsdosa", hvarjehanda „attraherande species, . . . (oläsligt ord) samt Björnrams eget magiska pennfoder". Han tröstar sig slutligen med att detta slags arbeten aldrig rätt väl lyckas, „förr än man gör dem tredje gången", och att det mycket beror på om nyckelbenet ej är för mycket brukadt. (Reuterholm säger sig också följande dag hafva till kyrkogården återburit det ben derifrån, „som nu i fulla 4 månader varit i vårt förvar".)

Efter denna märkvärdiga natt erhöll Reuterholm af sin mästare Björnram den efterlängtade „initieringen i den högre vetenskapen". Han visste att sätta värde på denna utmärkelse, så mycket mer, som han var af hela confrériet den förste, som sålunda af Björnram förklarades mästare. „Många andra af bröderna, — skrifver han, — borde rätteligen haft denna préférence, heldst de äro äldre och det egentligen ej är förrän vid79

30 års ålder rätta arbetsklockan slår44. Vi begagna tillfället att redan här anmärka, det en ännu högre grad dock existerade; oaktadt Reuterholm hade avancerat långt i konsten att framkalla bultningar, susningar, „hvissel44, dunsar och hvita moln, var han likväl på intet vis full-lärd. Den aldrahögsta initieringen som magisk arbetare meddelade Björnram sin vän Reuter-hflm, tillika med J. G. Oxenstjerna, först den 7 Juli 1786. Björnram gaf dessa båda män vid samma tillfälle det högtidliga löfte, att de skulle bli „ ensamma egare af alla hans högsta kunskaper44. Äfven om allt detta eges en uppsats af Reuterholm och vi finna bland de medel, som skulle användas för att erhålla den aller-högsta „pouvoiren44, några komplett dårhusmessiga, som t. ex. att ställa sig „naken framför en kyrkdörr med ett benrangel44 o. s. v.

Alltifrån den stora promotionen i det högre trolleriet, i febr. 1783, finne vi Reuterholm mer och mer fördjupad i sina magiska arbeten och det är uppenbart, att hans enda äregirighet denna tiden var att genom nitiskt sträfvande på egen hand blifva en Björnram n:o 2. En af de „aldra oskyldigaste negromantiska konsterna44, såsom R. sjelf uttrycker sig, var onekligen den s. k. sållningen; Reuterholm utöfvade den imed-lertid med talang och framgång, samt dref det ganska långt i genren. I mars nyssnämnda år företog han sig en sållning hemma hos sig sjelf; Oxenstjerna, Munck, A. Falkenberg voro närvarande. Man fick flera ganska „märkliga44 svar, bevisande att äfven wdessa orakler ega en särdeles egenskap44. Sållet spådde bl. a. att den lilla hertigen af Småland, som då låg sjuk, skulle dö i denna sin sjukdom, (hvilket riktigt inträffade44,) att kungen skulle företaga en utländsk resa samma år, (riktigt!) att ännu ett dödsfall skulle snart inträffa i den80

kongliga familjen, (det sannades genom markgrefvinnans af Bayreuth, konungens mosters, frånfälle,) att flera ka-larniteter förestodo, att drottningen ej skulle få flera barn, att Gustaf d. 3dje skulle dö en plötslig död, (här började sållet tydligen blanda sig litet i politiken,) att kronprinsen med tiden skulle „komma att bära de 3 kronorna" (här tillägger R. i sin beskrifning, Måg. händ. § 53, att detta „likväl tyckes se något mörlfct ut",) att hertigen en dag blifver regerande i Sverge och eröfrar Norge, (här har R. ingen reservation tillhands,) osv. Kort derpå förnyade man dessa sållnings-experimenter under ett besök på Rosersbergs lustslott, då likaledes många förvånande svar erhöllos och Reuterholm fick „ännu fullkomligare öfvertygelse" om konstens märkvärdighet;

den „är icke infaillible, — skrifver han, — men dock onekligen rätt besynnerlig". På vissa frågor svarade sållet endast trögt, men på andra hade det svaret genast färdigt och „vände sig då med sådan häftighet, att det ej var värdt hålla emot". Med an-darne stod R. numera på en mycket förtrolig fot och de läto sig genom „annoncer" förnimma nästan när som heldst han behagade; konsten är egentligen blott, — skrifver han i en uppsats af 1785 rörande „hans um-gängelse med andarne",*) — att „förstå rätt åtskilja dessa annoncer, samt att af deras olika klang och antal dömma till dessa fina väsens olika beskaffenhet; se det är hvad som gör den vetenskapen så bottenlöst djup och konsten att pröfva andarne så svår". En natt, dä han länge förnummit åtskilliga „knäppningar och gnistor", företog han sig pä försök en „liten be-svärjning efter rådet i St. Johannis Evangelium" och bad andarne förmedelst 3 slag i hans byrå gifva till-

*) Inf. i Schinkel Bergmans „Minnenw, 3, 351.81

känna om voro af den „fridsamma och lyckliga44 sorten; till hans wstora glädje och rörelse44 läto de 3 slagen straxt höra sig. En annan natt hade han ett mindre behagligt besök; han höll på att öfversätta från latinet Petri Abani magiska skrifter och råkade då händelsevis högt uttala en af de i detta lärda verk förekommande besvärjelser, men han hade knappast sagt tio ord deraf, förrän han hörde ett ^ramlande44 i rummet och såg „något långt hvitt44 skymta förbi; han höll då visligen inne med resten. De „magiska besöken44 på Johannes kyrkogård fortsattes alltjemnt; han beskrifver i sin „arbetsjournal44 ett nytt dylikt, som han ensam med baron Falkenberg gjorde natten till den 16 mars 1783, (det var samma minnesvärda datum, då han om qvällen hemma hos sig hade „roat sig44 med sållning). Vädret var vackert och passande; sedan de andra gästerna gått, tog R. sin vän Falkenberg med sig och de skyndade till St. Johannes det „mesta de kunde44. En hel hop besynnerligheter vederforos dem denna natt. Reuterholm kände „något kallt44, liksom man wmed en sten strukit honom i det flata af högra handen44, Falkenberg såg en „hufvudlös figur44, likaledes en „ande44 i kyrkdörren, (R. kunde ej se anden, men väl ett flammande sken). Då de pä återvägen gingo förbi en öppen graf, hälsade Falkenberg på en figur i svepning, som han der tyckte sig se, och yttrade helt högt: „God afton, min kristendomsbroder!44, hvilken „oför-modliga kompliment44 imedlertid var nära att narra Reuterholm „till att storskratta44. R. gick ännu en gång tillbaka till kyrkan och knackade på vestra dörren, då han fick en hel hop annoncer till svar; till och med i klockstapeln spökade det då han gick derförbi. Natten till d. 20 maj s. å. förde han den då i Stockholm på besök sig uppehållande unga prins Christian82

Ludvig af Hessen Darmstadt till Johannes kyrkogård, („Mag. arbetsjournal44 § 7,) och visade honom sin konst. Han hade försett sig med alla sina „attractiva species44 och fullgjorde vid ankomsten till kyrkdörren alla de vanliga inledningarne: cirkelns och korstecknets ritande, „ordets44 uttalande och „vissa slags bultanden44 (efter ^Björnrams undervisning44.) På vestra kyrkdörren ville det ej ta, de gingo dä till den norra, och här följde ganska riktigt först ett hårdt slag, derpå flera mindre jemte knackningar „som af en fingerknoge44. Inom kyrkan blef det slutligen „ett särdeles susande och brakande44, hvilket fortsattes en halftimma till den w ty ska furstens obeskrifliga fägnad44. Då de vid återfärden passerade „sal. v. Vegesachs graf44 (med hvilken person prinsen varit bekant i hans lifstid,) tyckte H. Durchlaucht sig se ett sken „eller meteor44 långsamt fladdra deröfver; R. kunde icke upptäcka något, men han beundrade prinsens märkvärdiga „disposition44 i en så ung ålder, „då han ännu ej ens fyllt 21 år!44 och spådde att af denne yngling månde med tiden blifva något stort, en „efter allt utseende ganska förfaren och bevandrad herre44.

Reuterholm var nu den man, som sjelf utdelade diplomer, och han var lika lycklig, som stolt deröfver. Men vi, som efteråt studera historien om alla dessa tokerier, hur skulle vi kunna förtänka en man, som Kellgren, hvilken lefde midt i denna vidunderliga galenskap, att han slutligen fann sig föranlåten offentligen uppträda deremot och att han några år sednare i sin tidning „Stockholmsposten44 företog sig ett krig med både skämtets och allvarets vapen mot alla dessa »guldmakare, somnambulister, svedenborgare, andars framkallare, skattsökare, nummerpunkterare, universaldroppmakare, osv., hvilka försöka utbreda satser, som förderfva sjelfva källorna till det allmänna förnuftet44? Yl.

JUVELER, OCH GLASBITAR.

Med den kännedom vi redan ega om Reuterholms gränslösa godtrogenhet och naturliga fallenhet för att bli mystificerad, frapperas vi ett ögonblick af ett faktum, som har ett visst utseende af att betyda något i riktning af rena motsatsen: karakteren af en man, den der med skarpt öga och strängt kritiskt sinne beherr-skar sin omgifning och förstår „to make a distinction". Vi mena hans olika ställning till olika undergörare. Om Björnram var det icke tillåtet att ett enda ögonblick sätta i fråga, att han ju var den ärligaste själ under solen, liksom att han var den mest lysande prakticus; hans visdom var äkta som purt gull, hans prestationer voro så fria från charlataneri, som naturens eviga urkrafter, hans fosfor- och lycopodii-experimenter voro de sannskyldigaste underverk, vittnande om en obegränsad magt öfver andeverlden, men många andra, hvilka synas åtminstone oss fullt ut lika respektabla och hvilka gjorde sina saker ungefär lika fiffigt som han, voro inför Reuterholm „falska profeter", „bedragare", ^lycksökare", „narrar", ogräset bland hveten och hvad Argus-Johansson skulle kallat „usurperade reputationer". Sålunda hafva vi t. ex. i Ulfklou (om hvilken framdeles,) en man, hvilken Reuterholm „var för slug" och84

hvars ofantliga „skälmstycken" han icke dröjde att klarligen genomskåda, ja en man af så tvetydigt slag, att Reuterholm slutade med att gifva honom testimo-nium till dårhuset; andra voro endast ,?fuskare" och stackare, öfver hvilkas „barnsligheter" Reuterholm medlidsamt ryckte på axlarne i guddomligt medvetande at sin egen högre och sannare vishet i dessa djupa mysterier, slutligen voro der äfven många, för hvilken han hyste en hemlig skräck och hvilka han i sin innersta själ förvisade rakt i afgrunden, såsom tillhörande en särskild, rentaf gudlös art så kallade „svarta" eller „onda arbetare". Men allt detta låter sig hos Reuterholm med full befogenhet förklara ur helt andra grunder, än någon öfverlägsen menniskokännedom och en tillämpad kritik; skräcken för de „svarta arbetarne" var hos honom en fullt naturlig känsla, medlidandet med „dessa fuskare" var deremot simpel affektation; med afseende på sådana personligheter, som Ulfklou, följde han åter utan all fråga ingifvelser af mycket blandad art och vi tro oss ega fullt giltiga skäl för den mening, att de „maQonniqua" bevekelsegrunderna der-vidlag spelade en ytterst underordnad roll vid sidan af sådana en vanlig syndig menniskas motiver, som afund-sjuka, handtverks-agg och till och med personligt hat.

I Stockholm hvimlade det omkring 1784 af alla möjliga slags „magici" och „necromanter". Åtskilliga af dessa voro mer eller mindre „ofarliga" och Reuterholm kan nästan icke afhålia sig från att mokera sig öfver deras allahanda små duodesarbeten; så var der t. ex. en aktör vid den franska truppen vid namn Verseuille, som egde konsten att i en spegel förevisa aflidna personers figurer, det var mera ett ^sällskapsnöje", — utbrister R. („MaQ. händ." § 54,) — af ingen betydelse ens emot denna andra salongskonst:85

sållningen, som vi redan känna från Reuterholm sjelf. Mera bryderi gjorde honom vid denna tidpunkt ett hemlighetsfullt ,,kosmopolitiskt och magiskt44 sällskap, som under namn af „Metatron44 existerade i hufvudstaden och påtagligen arbetade i hans métier, men utan att räkna honom bland sina invigde. Detta sista oroade honom; denna förening, stod den öfver honom, stod den måhända hemligen emot honom? det var frågan, och den störde hans nätters lugn. Denna klubb hade länge funnits i Stockholm alldeles okänd, — skrifver Reuterholm 1784 („Ma$. händ.44 § 59,) men „har nu på de sednare åren begynt göra sig mer och mer bekant44. Dess första offentliga début skedde „med en särdeles märkvärdig annonce i dagbladen44, hvarefter den så småningom yppade sig för några af de högste frimurare44, (märk, dock ej ännu för Reuterholm!) iakttagandes för öfrigt „än i denna stund den strängaste tystnad och incognito för alla andra44. Hofstallmästaren Munck var en af dess „kunder44. Honom hade de (sällskapet) gifvit „en hop märkvärdiga papper44, äfvensom en „viss universalmedicin44, hvaraf Reuterholm också vid flera tillfällen med ,5särdeles nytta44 brukat. Den bestod af ett slags „rödaktiga droppar med en ganska stark balsamisk lukt och smak44 och var ^förträfflig i början af alla sjukdomar44. Munck hade äfvenledes i sällskapet fått en „bricka af besynnerlig komposition44, på hvars ena sida lästes i en femkant af guld ordet Adonai, och på den andra i en sexkant tetragram-maton med sydda bokstäfver; han bar den alltid på bröstet „i form af amulett44. Detta sällskap, som „pi-kerade sig af att ega den så namnkunniga Urim och Thumin, hvaruti man liksom i en spegel kan tydligen åtskilja menniskors rätta beskaffenhet och art44, hade genom tredje man låtit Oxenstjerna och Reuterholm86

veta, att de redan kände dem och att de också måhända framdeles, „när rätta tiden vore44, skulle närmare gifva

sig tillkänna för dem. Om svenska frimureriet hade de vid „ett visst tillfälle44 yttrat sig, sägande: „att det skulle en dag blifva ganska märkvärdigt i anseende till „den skatt vi hade midt ibland oss och hvaraf vi ännu icke kände fulla värdet44. (R. tillägger inom parentes: „förmodligen — Prisman44.) Man kan icke undra på, att det för Reuterholm, som redan i frimureriet var purpurriddare och en af de högst upplyste, var något genant, att skola gä på detta sätt och vänta att blifva intagen i ett sällskap, som hade både prisman och „Urim och Thumin44 i sin ego, och det var icke långt ifrån att detta rätt innerligt förargade honom, om han än vid kritiska tillfällen begagnade sällskapets universalmedicin. Imedlertid tyckes det som sällskapet sednare, genom att uppträda mot den farliga karlen Ultklou („förmedelst skarpa skriftliga förevitelser44,) hade i högre grad vunnit Reuterholms förtroende, ty redan i sin uppsats om Ulfklou af 1785*) omtalar Reuterholm „Metatron44 såsom ett „bekant och estimeradt magiskt sällskap44, och det är troligt, att dess ledamöter från den tiden intagit ett rum påR.s skala såsom „rätta arbetare44, från att förut hafva varit skäligen misstänkta.

Men det fanns till Reuterholms heliga fasa också tillräckligt med verkligen „onda, svarta, arbetare44. En sådan omtalas t. ex. i „Mag. händ.44 § 52; det var en gammal ^österbottnisk44 bonde, med hvilken Björnram händelsevis kommit i beröring i en folkträngsel. Den märkvärdiga gubben hade anländt till Stockholm för att bevaka en „sak i Revisionen44, men Björnram hade utan många omsvep gifvit sig i samtal med honom för

att utforska, om han icke egde den konsten, „som alla den nationens folk plägade vara så snälla i": att skaffa igen förloradt gods. Det ena ordet tog det andra och Björnram fick gubben snart att yppa alla-handa svartkonster. Österbottningen kände icke få märkliga arcana, såsom att förevisa döde, att taga reda på mistade saker och „tvinga tjufven att sjelf bära tillbaka det han borttagit", att upptäcka upphofsmannen till ett mord, att i en liten flaska, innehållande diverse ingredienser, bl. a. dagg, förutse hvad som skulle hända, att kunna färdas genom luften „som en blixt" allenast „med tillhjelp af 2 droppar blod, som han lät falla på en näsduk", den han sedan satte sig uppå. Allt detta berättade Björnram sedan för Reuterholm, hvilken, som vanligt, trodde derpå som på gudsord och genast antecknade historien såsom ett nytt bevis på »hvilka farliga kunskaper, som finnarne ega i den elaka magien och hvilka de så fritt utöfva". En svart arbetare af ännu värre slag, som Reuterholm sjelf råkat lära känna från en ganska obehaglig sida, var en viss Stjerncrantz, f. d. lifdrabant.

Denne person var enligt Reuterholms uppsats af 1784 (wMaQ. händ.") en af dem, hvilka „med all magt praktiserade i den värsta och skadligaste magien". (R. beskrifver honom för öfrigt här som en »paskillant", en, som aldrig kunde hålla sin mun, en »panier percé", och ett redan vid några och tjugo års ålder i allo förloradt subjekt.) Stjerncrantz ansågs ega några »mystiska papper" efter en afliden Ankarkrona och Reuterholm tillika med Munck efterfrågade dem hos honom, detta var anledningen till deras bekantskap. Stjerncrantz infann sig då personligen hos R. och erbjöd sig att göra för honom ett magiskt arbete, men en ren händelse, en liten opasslighet, hindrade Reuterholm att

den gången antaga anbudet; under tiden inträffade något annat, som gaf R. tillräcklig upplysning om att han här hade att göra med en af de »svarta arbetarne" och en himmelens vink om att han borde akta sig. En ung Lejonhufvud, slägting till Reuterholm, bodde nemligen i samma hus som Stjerncrantz och hade varit inbjuden att bevista ett „arbete" hos honom; Lejonhufvud fann sig föranlåten att i förtroende gifva R. en utförlig berättelse om hela denna séance. Stjerncrantz hade vid detta tillfälle fått en dödskalle att tala, förmedelst »starka spirituösa rökelser, genom några på pergament i trekant skrifna hebraiska ord, som han lagt i dödskallens mun, samt flera underliga besvärj-ningar, sammansatta af ovanligt ljudande ord, hvilka han nästan sjungande uttalat", osv. Dödskallen hade sålunda tvungits att med en »skarp och ihålig röst", med enkelt ja eller nej, (hvilka ord dock hvar gång uttalades endast som a och ej,) besvara 6 förelagda frågor. Under operationen hade Stjerncrantz varit alldeles vild och »bergat sig så som om de gamla trollkarlarne berättas". Frågorna voro: 1°- »Har kung Gustaf d. 3dje nånsin försökt sig i magiskt arbete?" Dödskallen: Ja! (a!) 20 »Har han i denna vetenskap några märkliga

framsteg?" Nej! (ej!) 3°* Fråga af privat natur, som

Lejonhufvud ej hörde. 4°- Likaledes. 5° »Eger Gösta Reuterholm de egenskaper, som till magien fordras och får

han någonsin dessa kunskaper?" A! . . . A! 6°* Kan jag med säkerhet för allt missbruk anförtro honom hvad jag deruti vet?" A, A, A! När nu Lejonhufvud berättade R. denna scen, föll det den sednare naturligtvis icke in, att dessa »a" och »ej" voro ett till och med mer än vanligt plumpt gyckelverk, men det stötte hans »magonniqua" fåfänga, att Stjerncrantz fordrat af en dödskalle en dylik »kau-89

tion44 för hans, Reuterholms, samvetsgrannhet och en attest om hans egenskaper, och då han desutom af „Guds i Mosebok tydligt utsagda förbannelse öfver alla dem, som komma dödan att tala64, (d. v. s. utom på knackningsspråket!) lätt förstod, att „slika arbeten endast tillhöra den svarta klassen44, drog han sig tillbaka och „frågade sedan aldrig efter denne negromant44. Reuterholm säger sig (a. st.) veta, att Stjerncrantz sedan sökt att hämnas på honom för detta förakt, men genom „mägtige (rätta) arbetares åtgärd44 hade dessa försök aflupit fruktlöst och blott till trollkarlens egen blygd. Vi böra för öfrigt icke fördölja, att de här af Reuterholm (år 1784) yttrade tänkesätt om Stjerncrantz likväl synas sednare hafva undergått en betydlig modifikation, enär det bland Reuterholms papper finnes en skrifvelse från just denna samma negromant af så sent datum, som år 1795, hvars innehåll upplyser, att rikets den tiden mägtigaste man stod i till och med ganska förtroligt förhållande till den förr så misskända Stjerncrantz, („paskillanten44, den „elaka arbetaren44). Stjerncrantz skrifver nemligen, (och R. har sjelf verificerat brefvet och handskriften genom att utanpå egenhändigt teckna korrespondentens namn,) påföljande intima sätt: „Bro-derf! din skrifvelse ger mig mycket att göra. Vänj dig vid att ej alltid rådfråga mig! det kan väl ibland

behöfvas, men när du har----------(här en mystisk kru-

milur) och ljuset, så skall man arbeta sjelf. Dock, broder! vill jag väl efter din begäran säga dig mina tankar. Horoskopet var riktigt, och i anledning af alla de saker du sagt mig om din vän och den person, hvars årtal du så mycket tviflar på, så har jag skäl att tro det riktigt. Ty (här diverse nya mystiska tecken) . . . och vidare skall jag efterse i Clavis Salo-monis pag47. Arbeta, arbeta, min vän! plöj ej med90

andras kalf! Bed din vän vara tranquille och munter! han har säkerligen ett inquiet, oroligt och melankoliskt temperament och det skämmer bort saken. För all del tystlåtenhet! Jag har svårt för min sjuklighet, som med åren ökar sig mer och mer; hyddan är bräcklig, kraften, ljuset minskas, så jag har svårt att arbeta i den begärda Tal. s . . . . n.) (Talismanen?) Din enträgenhet tvingar mig dock jemte mina förbindelser och, Broder! hvad kan ej en vän förmå? Du skall således få den, men gif mig tid! Utom de vanliga saker du redan skickat mig, skall jag äfven hafva fosfor, men mycken försigtighet, när du skickar mig det, att det ej tar skada, samt fem dukater, men holländska, du vet sjelf hvarför! Arbeta flitigt! Haf tron, vakta dig, yppa dig ej, forska din vän, undersök noga hans sinnelag, se om han förtjenar hvad du gör för honom! Farväl! Den allsmägtige skydde dig!" (Undertecknadt med en fantastisk signatur, liknande: 5 F*'f') — Stjerncrantz erhöll förmodligen de betecknande 5 dukaterna och vi höra ej vidare af honom.

Den man, som nästan mer än alla andra, både private och sällskaper, gjorde Reuterholm bekymmer, var dock den „ elaka arbetaren" Plommonfel t, (vi undantaga här alltid Ulfklou, men R.s förhållande till denna undergörare var af en i många afseenden alldeles särskild art och vi komma framdeles dertill). Reuterholms förtreter för Plommonfelts skull gå tillbaka till 1782, då den dittills af Gustaf d. 3dje så gynnade Pl. plötsligen, och af goda skäl, blef föremål för konungens afgjordaste förakt och ganska kännbara onåd. Plom-monfelt^hade med allahanda underfundigheter och vissa fantastiska förespeglingar om ett slags stor frimurerisk verldsmagt först lyckats locka konungen in i en hel91

hop dårskaper, (hvarom på annat ställe,) och att göra sig sjelf till en vigtig person, men det hade slutligen kommit någon fnurra på tråden, och i ett ytterst obetänksamt ögonblick, — det var på värdshuset „Claes på Hörnet44 och förmodligen efter temligen mycken intagen „nektar och ambrosia44, — hade Plommonfelt en afton om våren 1782 företagit sig en handling, hvilken ofelbart måste stämplas som ett „crimen lsesse maje-statis44. Reuterholm berättar (?,MaQ. händ.44 § 47) sammanhanget härmed ganska utförligt och med detaljer, hvilka icke finnas annorstädes; vi vilja derför låta honom sjelf här tala:

„Hazarden fogade oss (Reuterholm och Munck) att, dagen förrän Plommonfelts tilltag eclaterades, göra på tu

man hand ett litet partie de plaisir till middagen hos Helins eller det s. k. Claes på Hörnet, hvarest värden straxt efter vår ankomst för oss yppade sitt bekymmer öfver den hos honom dagen förut timade händelsen, hvilken deri bestod: att Plommonfelt då i sällskap med sekreteraren Posse och Nibelius på en fönsterruta skrifvit infamier om kungen, men, som det varit på fransyska, hade värden icke sådant förstått tills majoren Lindestam vid Enkedrottningens Lifregemente sednare om aftonen ditkommit och honom nu derom underrättat. Han hade då genast låtit uttaga rutan, hvilken han nu äfven för oss uppvisade med anhållan att vi ville säga honom huru han dervid vidare till undvikande af allt framtida ansvar sig borde förhålla, hvar-jemte han tillika i vår närvaro lät den pigan, som under måltiden hade betjenat Plommonfelt, berätta huru hon ej allenast sett honom skrifva på fönstret, utan honom äfven derifrån afrådt, såsom en af dess husbonde förbjuden sak, men han hade dock dermed i hennes närvaro fortfarit. — Sedan vi förfrågat oss om92

någon angifvelse deraf ännu blifvit gjord och fått nej till svar, voro vi begge ense om att begrafva hela denna smutsiga sak i glömskans mörker, men som vår belägenhet i anseende till kungen äfven var öfvermåttan kinkig, förmanade vi värden och dess folk att noga tiga med hvad som händt, besynnerligen med den upplysning vi så oförmodligen derom fått, hotande dem i annat fall med de aldravärsta följder deraf, samt bemästrade oss derjemte af den olyckliga rutan, hvars inskription (par parenthése) var denna: „La conduite de Gustave méne ä Thöpital" och derunder: „Aprés avoir été le premier citoyen, il est devenu le premier filou". — Imedlertid, efter att på detta sättet hafva satt oss i possession af rutan, yppades oss emellan en liten skiljaktighet angående dess förstörande; jag ville med all gevalt på stället sönderslå densamma, men Munck var af annan tanke och ämnade först i förtroende visa den för en ung gosse af våra vänner, som Plommonfelt höll på att förleda till att gå in med sig i vissa saker, hvarefter han genast tänkte slå den i kras, och han tog den till den ändan under sin surtout då vi, straxt efter att hafva ätit, begåfvo oss tillbaka till staden. Detta påfund var ock en god ingifvelse af våra skyddsandar, emedan vi i annat fall sjelfva på ett ledsamt sätt blifvit i en så förtretlig sak inblandade, hvilken då redan af major Lindestam, för att göra sig å vederbörlig ort grön, hade blifvit hos Öfverståthållaren angifven och tillfölje deraf traktör Helin, pigan, som serverat, samt sjelfvarutan efterskickade. Vid vår återkomst till staden gafs oss denna tidning af öfverste Toll, då således för oss intet annat alternativ var öfrigt, än ettdera att uppvisa rutkn eller edligen besvärja dess innehåll, hvarför vi heldre utvalde det förra och lemnade Munck fördenskull den-93

samma i kungens händer, tagandes dock dervid H. M.s parole och löfte det vi ingendera i någon måtto skulle i denna smutsiga rättegång blifva besvärade eller nämnda, som heller icke skedde/4

Detta äfventyr skulle dock för Reuterholm icke sluta härmed. Vi komma nu till „sviterna44, för hvilka R. (a. st.) redogör med samma utförlighet. Plommonfelt, — skrifver han, — hade visserligen alltid gifvit sig ut för att ega djupa insigter i magien, dock hade man icke hittills satt synnerlig tro dertill. Men nu, då hans roll var utspelad, „försökte han till slut att om verkligheten deraf lemna (de otrogne) full öfvertygelser Hvad hände? Redan dagen efter middagen hos Helins blef Munck „ganska häftigt sjuk med uppkastning, hjertängslan och flera svåra symptomer, hvilka i 12 timmar räckte och endast magice kunde botas44. Reuterholm, som mesta tiden var hos sin vän och såg hans plågor, nödgades tillstå, att de voro af en „helt ovanlig beskaffenhet44. Ändtligen kom turen äfven till Reuterholm, ehuru han „med den olycksaliga rutan haft så litet att skaffa44. Hans „känning44 var också, det medger han, vida mindre, än Muncks. „Den började samma natt med en särdeles oro, som icke tillät mig att ligga och än mindre att sofva; jag förnötte största delen af natten med att gä af och an på mitt golf, ingen viss sjukdom kände jag, men i stället en kokande ångest, hvarunder det liksom anade mig, att någon stor olycka den dagen förestod mig, och ju längre denna plåga räckte, desto qvalsammare och svårare blef den äfven44. Ändtligen tog han det partiet, att gå ut och besöka kongl, sekreteraren Björnram, som löfvade honom, att han åter skulle vara frisk inan kl. 6 om aftonen, „hvarmed han äfven höll ord, gifvandes mig till den ändan ett litet förségladt paquette,94

det jag efter hans anordning med afvig hand och bort-vändt ansigte i eldbrasan kastade och nämnde dervid några vissa ord44. (Tyvärr fattas i manuskriptet denna till underkuren hörande lexa.)

Det var för öfrigt icke blott Reuterholm och Munck, som sålunda råkade ut för Plommonfelts hämnd. Den fruktansvärde hade i sin vrede hotat med att hemsöka äfven den kongl, familjen och „ännu många flera44; hertig Carl fick också ärligt sin släng, en „ganska häftig anstöt med konvulsioner44, som dock snart botades af Björnram, hvilken dessutom lyckades förekomma en dylik anstöt hos kungen sjelf. Kungen väntade sig med säkerhet en sådan eftersläng och wvan-kade derför i 3 nätter å rad ad utrumque paratus44, men den uteblef. Reuterholm, en gång på tal om Plommonfelt, kan icke underlåta att berätta äfven andra historier om „denne uslings bofstreck44 (!) och om de „maQonnique comedier44, med hvilka han „imponerade på en hop lättrogne och entusiasmerade sinnen44, (dessa ord af Reuterholm äro af en ojemförligt lustbar verkan). Han har detta af Oxenstjerna, hvilken var med Plommonfelt närmare lierad och bl. a. hade gjort en utländsk frimurareresa i sällskap med honom år 1777 (för Gustaf d. 3djes räkning.) En dag t. ex. hade O. råkat ut för en negromant, som höll på att missbruka den stackars grefvens „medfödda nyfikenhet och lättrogenhet44; (stor axelryckning af Reuterholm!) Plommonfelt, som var ute i staden, hade plötsligen genom sina andar fått nys om hvad som förehades, kom derför hem med andan ur halsen och frälste Oxenstjerna. Detta var då icke precist något „bofstreck44, men nu: „En annan gång hade Plommonfelt fört Oxenstjerna till en i dessa vägar ganska namnkunnig tysk baron44, som, utan att förut hafva haft aning om deras95

besök, lät sitt ur för hvar qvart slå 3 härda slag i bordet der det låg; samma magus spådde dem äfven att de ej skulle komma med lifvet hem till fäderneslandet, hvilket »sedan gaf O. anledning till dess vackra Epitre »sur la crainte des présages", som i mina samlingar förvaras", och tillika bevittnade, att „de vise ej alltid äro så infaillible"; (en »betydlig lifsfara voro dessa vandringsmän dock vid hemresan på sjön underkastade", tillägger R. i samma andedrag för att rädda spåkonstens heder.) Ejheller detta talar just afgörande for Plommonfelts nedrighet, och lika litet finna vi något så ovanligt afskyvärdt deri, att Pl. under resan med Oxenstjerna ofta om dagen förutsade denne att han följande natt skulle få »se eller höra det och det", heldst det »också alltid inträffade" ; deremot hade Plom-monfelt engång, då de åkte under ett åskväder, trollat fram för Oxenstjerna en hel hop eldslågor, som än följde vagnen, än förvandlade sig till figurer af träd och buskar, tillika med andra synvillor af mer och mindre hemskt slag, och det måste vi medge att, om detta var tillställdt för att skrämma den hederliga skalden Oxenstjerna, var det illa och obeskedligt gjordt. Nog af, Reuterholm kunde aldrig glömma hvad denna Plommonfelt var för en stor och genompiskad skurk och slutsatsen af alltsammans blef, att „äfven den minsta kunskap i den elaka magien allaredan är tillräcklig att skada med", hvilket bäst bevisas deraf, att »Plommonfelt, hvars hela väsen endast var yta, likväl mägtade så mycket åstadkomma".

Lyckligtvis voro icke sådana personer, som Plommonfelt och Stjerncrantz, Reuterholms dagliga umgänge; till hans intimare krets hörde helt andra män, såsom Tempelriddarne och „St. Helena - bröderna" C. G. Bonde, Oxenstjerna, Fr. Sparre, (sednare riks-96

kansler), ryttmästar Borgenstjerna, vidare Munck, majoren baron A. Falkenberg, baron Gör. Silfver-hjelm, kammarherren grefve A. N. Stenbock, i en sednare tid Staél osv. Dessa voro alla „rätta bröderu och arbetare af äkta sorten. Stenbock var „i dessa vägar44 (som R. brukar uttrycka sig) en märkvärdig herre, men afbröts på halfva sin lysande arbetarebana af döden redan 1782. Endast åtta dagar förut hade Reuterholm och han varit tillsammans ute på Johannes kyrkogård, der man just höll på att begrafva „en dragon44; Stenbock, ehuru ej anande sin egen snara hädanfärd, hade då blifvit mycket upprörd och stod länge vid grafven för att ??bjuda till, om det vore möjligt, att blifva det finare väsendets skilnad från det grö fre vid mullkastningen varse, hvilket dock icke reusserade44, („MaQ. händ.44 § 48.) Då Stenbock afled, hörde Oxenstjerna, som var närvarande, 3 tydliga annoncer i ett tebord och ännu flera om natten i ett skåp, „deri förvarades en guldboett, som St. alltid brukade bära om sin hals och hvilken innehöll resultaterna af de camea, som han gjort några år före sin död44. Oxenstjerna, J. G., den fruktbare och lysande poeten, var likaledes en af de verksammaste och visaste bröderna, samt plägade med Reuterholm ett lifligt „maQonnique44 samqväm. På en och annan ledig stund, då sånggudinnan lemnade honom och andarna i stället bemägtigade sig hans rörliga geni, nedskref han (ännu outgifna) Svedenborgska och mesmeriska uppsatser, hvilka i fantastiskt-filosofisk yra nästan öfvergå all föreställning, såsom om skilnaden mellan materien och „materiens principer44, om menniskans magnetiska kraft

och om hur man borde anställa magnetiska försök på djur, nemligen ett sådant, som först „ blifvit förstärkt med de 3 elementernas krafter44, om97

menniskans sannolika »regeringsrättigheter" före synde-fallet öfver naturen och alla »sämre varelser", något hvartill en anologi ännu finnes hos — konungarna, hvilka äro »afbilden af menniskans första regerings-rättighet", o. s. v. I en något sednare tid fann Reuterholm sin vän Joh. Gabriel något „svag", och han ger honom i sina bref till hertig Carl här och der små sidoknuffar, (Oxenstjerna benämnes gerna i denna korre-spondans »Snäppan".) Falkenberg underhöll, så ofta han var frånvarande från Stockholm, en lefvande bref-vexling med sin vän Reuterholm; den är i flera af-seenden intressant och gifver oss bl. a. ett mycket klart begrepp om allahanda, som ingick i en sannskyldig och riktig »arbetares" rätta arbete. Läsaren skall sjelf bäst kunna dömma derom genom några korta utdrag ur dessa förtroliga bref.

I maj 1782 skrifver Falkenberg till Reuterholm från Trystorp vid Örebro och sänder honom „i välmening" recept till ett (magiskt) bröst-té; »låt dock för all det ingen doktor veta deraf!" Han erbjuder honom pä samma gång, »om det roar honom", de hieroglyfer till kopiering, som han lånat Oxenstjerna. En vecka sednare skickar han honom några nya föreskrifter för hans angripna bröst; »jag är för öfrigt ej så upplyst, som du tror, vet blott några sympatikurer;" deremot ber han Reuterholm i sin fars papper eftersöka vissa recepter, ty han, »din salig far", det var »en kuriös herre" och han hade »en konst att — laga om skämda viner, göra arkebusadvatten, gulltinktur, mixtura sim-plex, pulver antispasmodicus*) osv." Någon tid derefter skrifver han åter och skickar en hop mystiska papper; hoppas, att R. vid sin återkomst från Fin-

*) Jmfr. Sid. 34.98

land, (der han för tillfället var för att begrafva sin mor), skall ha samlat diverse af „sämre folks kunskaper, som ibland äro stora44, (han har engång förut uttryckligen lagt R. på hjertat att „söka bland sämre folk44). Af ett nytt bref, från Stenhammars egendom^ synes, att R., nu återkommen, ej hunnit i Finland ^uppsamla mycket af det tänkta44; Falkenberg frågar om de „species44, (magiska örter,) han samlat, äro af värde; „renheten i själen gör dock det mesta, — tilllägger han, — att mystiska arbeten lyckas.44 Hvarefter han med en suck utbrister: „Nu får du åter roa dig vid drottningens kyrkogård, (Lofö kyrka!) j ag går som en mullvad och petar i jorden.44 I nov. samma år (1782) säger han sig förbereda en resa till Stockholm; fäster R.s uppmärksamhet på att ej lägga sina örter tillsammans i värma, „ty de torde vara stridande emot hvarandra, isynnerhet i ett så underligt år, som detta varit, medelst sympatien (!) dem emellan, som ej är narri att känna44; förbjuder R. att visa hans bref för någon, undantagandes hertig Carl; gifver slutligen R. äfven vänliga råd med afseende på skönhetens dyrkan; „en stadig magicus eller Rosencreutzare bör undfly sådant allt och taga sina vissa tider i akt.44 År 1783 om vintern skrifver han till R. om en pung, som R. skulle bära på sig för att förekomma anfall af „osyn-liga andar44, hvaröfver R. har beklagat sig för honom. Sednare, på våren, skickar han R. en af de begärda „små skallarna44; R.s farbror lider af ögonsjukdom, men Falkenberg råder, till att icke „bråka44 dermed; gubben är för gammal för en kur, den han, F., i alla fall borde sjelf vara närvarande vid; „låt honom derför så gerna i stillhet förnöta sina dagar med den börda, som blifvit honom ålagd!44 I maj anmäler han, att nu är den magiska knif, han lofvat R., färdig och full-
99

bordad »med ett helt svart skaft och sina k arakt e-rer44; orm skinnet är väl taget, men ej ännu alldeles färdigt; »bed mig ej om arbete, ty då våndas jag! jag gör det utan böner när jag får lof.44 I januari 1784 frågar han hur R. under vintern avancerat i de hemliga saker och om hvad „saker vännerna fått af Ulf-klou44; äfven i några följande bref utgör Ulfklou hufvud-temat. Vi skulle kunna betydligt förlänga dessa utdrag, men antaga att det meddelade redan är tillräckligt för att visa i hvilka regioner af den „högsta vetenskapen44 Falkenberg heldst rörde sig. Vi tvifla för öfrigt intet ögonblick på att för Reuterholm voro ormskinnen och den svartskaftade knifven fullt ut lika allvarsamma materier, som för den samvetsgranna korrespondenten.

En särskild, pikant sida af Falkenbergs brefskrifveri äro hans förtroliga utgjutelser till Reuterholm om H. M. konung Gustaf d. 3dje. En gång i dec. 1783 skrifver han sålunda: »Nu lär väl »Blåa Bandet44 (kungen) roa sig i de katolska orterna; han har sin söta vän S v a m -pen, samt en af de nya junkrarne ute med, kan tro, som

mätresser! De äro lagom! hvad tycks om sådant folk? Sodom och Gomorrha skola bli drägligare. . . . Så att hans valspråk är alldeles afpassadt, att liten och ond har hans tid varit.44 En annan gång, i april 1785, heter det sans phrase: »Blåa Bandet är åter ute på skoj.44 Detta var det språk, som den tiden säkerligen ej så sällan fördes inom vissa politicerande frimurarekretsar; Reuterholm sjelf uttryckte sig ofta icke synnerligt aktningsfullare, knappast ens försigtigare, i sina intima skrifvelser till H. K. H. stormästaren-hertigen. Plommonfelts »premier filou44 på glasrutan hos Helins var sannerligen icke en hårsmån värre förräderi, än dessa och dylika yttranden, men derför kunna vi också förstå, att Reuterholm heldst ville ha den ifrågavarande100

rutan ^sönderslagen straxt“, ty om han än icke älskade Plommonfelt, ville han dock ej gerna ha något yppadt af hvad en hög frimurarebröder kunde tillåta sig mellan fyra väggar. Der kunde dragas slutsatser. Gustaf d. 3dje drog också verkligen dessa slutsatser, när allt kom omkring. YII.

REUTERHOLM OCH ULFKLOU.

Vi hafva redan några gånger i förbigående betört förhållandet mellan Reuterholm och Ulfklou; vi böra här särskildt taga det under närmare skärskådande.

Den stora meteoren Björnram hade redan börjat gå i moln, men en ny lysande företeelse hade på samma gång trädt fram på firmamentet; det hörde till ordningen lör dagen, för att icke säga: till naturens ordning. De högre kretsarna i Sverges hufvudstad skulle den tiden saknat sitt egentliga lif, så framt der icke alltid funnits åtminstone en undergörare för att hålla sinnena i spänning och behörigen blanda det alldagliga med något mera intressant och fängslande. Ulfklou hade debuterat, och debuterat med stor framgång.

Der var en väsendtlig skillnad mellan Björnram och Ulfklou. Opartiskt betraktadt, var den sednare en vida oskuldsfullare och naivare mirakelman, än den förra; Björnram höll uppenbarligen sina höga gynnare med vett och vilja för narr, Ulfklou var utan tvifvel i de flesta fall sjelf den mest narrade. Vi kunna icke se, att U. i sjelfva verket var en så genomdrifven kanalje, som framför allt Reuterholm sökte göra gällande, (vi skilja oss härutinnan något från uppfattningen hos Schinkel-Bergman;) han tyckes oss snarare102

blott hafva varit en med en hög grad af „teosofiskt44 vanvett bekajad man, hos hvilken lycksökeriet spelade en i hvad fall som heldst underordnad roll vid sidan af en alldeles ohjelplig förryckthets anspråk på att kunna läsa i det förborgade och visa andra vägen till förtrollade prinsessors undangömda skatter. Björnram var långt mera konstnär, äfven om hans habilitet icke alltid räckte till för hans väl dristiga problemer; han behöfde också i allmänhet vida konstigare tillställningar, än Ulfklou. Men just med dessa vidunderliga anstalter, hela denna midnattliga dramatik, dessa besvärjelser vid kyrkdörrar och allahanda hokuspokus med de dödes ben, slog han, Björnram, företrädesvis an på Reuterholm, hvars sällsamma lynne hufvudsakligast låg ät spökeriet, såsom en särskild art, nästan doktrin, betraktadt. Ulfklou uppträdde på ett mera okonstladt och omedelbart sätt, hans välmenande visa råd och behagliga profetior med praktiskt mål grepo djupare hertig Carl, för hvilken det af många orsaker var af minst lika stort intresse, att skäda in i den jordiska tillvarons framtid, som i lifvet bortom grafven.

Reuterholm har efterlemnat en temligen vidlyftig uppsats (af 1785) rörande Ulfklou, (meddelad i Bilagorna till Schinkel-Bergmans „Minnen44, Del 3). Han yttrar här bl. a. om honom, att han snart blef„för en liten tid så stormägtig i den mystiska kretsen, att hans roll alldeles må liknas vid en Mahomets44. Vi skola icke alltför mycket fästa oss vid dessa och dylika utbrott i Reuterholms nämnda Promemoria, hvilken från början till slut andas partiskhet och ett dåligt lynne, men visst är, att Ulfklou verkligen ett ögonblick lyckades vinna hertigen för sig till den grad, att Reuterholm började frukta en rival hos den högtstående fram-tidspersonen. Det är denna omständighet, som fram-103

forallt må fasthållas, när man vill bedömma, som sig bör, Reuterholms hela beteende mot Ulfklou, och vi lära redan här känna den förre från hans minst älskvärda sida, denna hätskhet, som han i en något sednare tid skulle blifva i tillfälle att äfven mot andra i rikt mått tillfredsställa.

Ju mera Ulfklou blef upptagen i hertigens förtrolighet och i denna slutna krets, der man roade sig med alla

möjliga vilda framtids-funderingar, äfventyrliga horoskoper och vakna drömmar om Carls survivance till tronen, desto mer blef Reuterholm, som heldst ensam ville vara både förkunnaren och skaparen af hertigens storhet, förargad och hatfull mot den stackars Ulfklou, och han dolde det icke. Hertig Carl å sin sida hade snart så fästat sig vid U., att han sedan knappast ville höra talas om Björnram; »B., som hittils varit ett dunkelt ljus, (!) — skrifver han i ett ytterst intimt bref till sin bror Gustaf år 1784, *)— har blifvit ännu dunklare sedan denne sistas ankomst, och äro hans, Björnrams, kyrkogårdsarbeten verkligen ej af de bästa." Reuterholm var och förblef björnram are, (han kallar sig ofta sjelf med en viss stolthet: »Björnrams elef".) Denna antagonism var betänklig och den måste upphäfvas. Den blef också upphäfd. Ulfklous roll var snart utspelad, den i sin tur; Reuterholms bemödanden blefvo så till vida icke utan framgång, men äfven efter Ultklous fall kunde hertigen — »aldrig glömma denna underbara man".

Reuterholms antipati mot Ulfklou förhindrade honom imedlertid icke att vara med vid åtskilliga af denne mästares mest fantastiska tillställningar. Så till exempel vid det stora skattgräfningsförsöket, som Ulfklou

*) I enskild samling.104

år 1784 arrangerade i ett gammalt „förtrolladt44 hus på Österlånggatan i Stockholm. Reuterholm nedlät sig till och med att härvid en tid fungera som „adjutant44 och deltog jemte hertigen, Bonde, Ulfklou, samt Smålands-bonden Håkan Persson, i de många högtidliga processioner, som tid efter annan företogos i husets källare för att få reda på den gömda skatten. Sedan Ulfklou lemnat detta warbete44, fortsattes det några månader af Reuterholm sjelf, (hvilken sålunda stillatigande erkände riktigheten af profetens gifna vinkar om de här fördolda skatterna.) Vi behöfva icke tillägga, att icke ens Reuterholms alla ,,hemliga kunskaper44 förslogo till att vinna det åsyftade målet.

I augusti månad 1784 hade Ulfklou, löjtnant vid flottan, begifvit sig från hufvudstaden till Carlskrona. Reuterholm begagnade detta tillfälle till att för allo bli qvitt från sin farliga medtäflare. Med illa dold skadeglädje beskrifver han sjelf, hurusom han (med Oxen-stjernas tillhjelp) lyckades så laga, att Öfveramiralen grefve Ehrensvärd gaf U. order att förblifva i Carlskrona hela vintern öfver. „Han befann sig, — skrifver Reuterholm försmädligt, — sålunda der mot sin vilja klämdhållen, liksom salig enkedrottningen i den magiska buteljen44; (detta sista har afseende på ett af R. förut beskrifvet trolleri utaf den „dårhusmessiga44 Ulfklou.)

Ulfklou fortfor från Carlskrona att underhålla bref-vexling med hertigen och andra höga gynnare. Det frapperar en, att i alla dessa Ulfklous bref framlyser den godtrognaste vackra tanka om Reuterholms vänliga sinnelag mot honom. Ja, han skref till och med det ena brefvet efter det andra till Reuterholm sjelf, bref fulla af den tokigaste galimatias, men äfven af de varmaste känslor för denna „bror och vän44, som han „al-105

drig skall öfvergifva". Reuterholm hade den otacksamheten att på alla dessa bref, — hvilka icke äro förkomna, — skrifva: »Remitteras till Danviken". År 1785 återkom Ulfklou till Stockholm, men motades här af »vännen" Reuterholm hos hertigen, och detta på ett så närgånget och uppbrusande sätt, att han fann för godt att genast aflägsna sig. Han gick sedan med flottan öfver till Finland. Ännu härifrån uppvaktade han hertigen flitigt med halfgalna eller helt galna skrif-velser. Sedan han några år derefter dragit sig tillbaka från verlden, tagit afsked ur krigstjensten och slagit sig ner på landet, glömde han ejheller gamla vänner; det är nästan rörande att se hur han ännu år 1795 i ett och annat bref till förtrogna omtalar Reuterholm med den största grad af aktning och tillgifvenhet, det tyckes aldrig hafva gått upp för honom riktigt klart, icke ens efter den sista mördande scenen hos hertigen, att Reuterholm egentligen var den, hvilken förstört hela hans »ma$onniqua" lycka och storhet. Reuterholm var och förblef för honom trots allt den stora mannen; men den stora mannen blef åtminstone icke större derigenom att han endast föraktligt sparkade åt denna trogna hund. VIII.

DEN BLIFVANDE VIZIREN.

Under allt det spökande och allt det sökande i de „dolda tingen^, hvarom vi i de näst föregående kapitlen talat, stod Reuterholm nästan fullkomligt stilla på „befordringsvägenu; han kom under Gustaf den 3dje aldrig längre, än att han år 1787 blef ledamot af Tulldirektionen. Deremot gjorde han åtminstone sjelf anspråk på att gälla

något vid riksdagarna och han omtalar sig med välbehag i en af de många avtobiogra-fiska uppsatserna såsom offentlig, parlamentarisk storhet. Sålunda har han i (otryckt) Promemoria (af 1795 eller 1796) egenhändigt anförtrott åt papperet och efterverlden följande granna intyg om sig sjelf : ?,Vid de

tätt på hvarandra följande riksdagarne åren 1786 och 1789 hade hans (Reuterholm låter sig här figurera i tredje personen) egenskaper blifvit mera allmänt kända. Han njöt under desamma af sitt stånds förtroende de mest smickrande vedermälen, och svarade dertill med den fullkomligaste uppoffring af sig sjelf. Han anförde under båda alla de märkligaste deputationer i de mest grannlaga ämnen, som från Riddarhuset till de andra stånden afsändes, hvarom de tryckta handlingarna bära ojäfaktiga vittnesbörd; och då vid det sista af dessa riksmöten (1789) det oförväntade öde öfvergick Riddar-107

huset, att flera dess förnämsta ledamöter blefvo i arrest insatta på Fredrikshof, hade han den äran att äfven vara en ibland de tecknade, som der skulle förvaras. Men i anseende till det nära förtroende, hvarmed H. K. H. hertig Carl af Södermanland honom alltifrån begges ungdom hedrat, förvandlades det tillämnade arrestrummet till ett af H. K. H.s kabinetter på Stockholms slott, der han i dess höga sällskap tillbragte de första veckorna af denna tid, men lemnades sedan alldeles fri, emot gifvet löfte att ej vidare under loppet af detta riksmöte besöka Riddarhuset." Vi hafva anfört stycket ordagrannt och in extenso; det är i många afseenden högligen karakteristiskt.

Det är sannt, att Reuterholm vid de båda nämnda riksdagarna då och då lät sin stämma höras på Riddarhuset, men framför allt i spetsen för deputationer till de öfriga ständerna; »han anlitades, — yttrar Adolf L. Hamilton (i sin „Teckning af förmyndareregeringen")

— att med svass an de vältalighet tolka grannlåter frän Adeln". Men om Reuterholm än sjelf kunde hafva något skäl att betrakta ett sådant anlitande som ett »smickrande vedermäle på sitt stånds förtroende", är det likväl icke mindre sannt, att han i allmänhet spelade en skäligen underordnad roll i Riddarhusets förhandlingar och att han der fördunklades af den mängd andra talare af första ordningen, hvilka i de här ifrågavarande stormiga tiderna gjorde den svenska adelns pleni-rum till ett parlament af man kan säga europeisk rang och betydelse. Vid 1789 års riksmöte tillhörde han ganska naturligen, på grund af sin ärfda partiställning och i nära sammanhang med det döfva krig han förde mot konungen på många andra punkter, den pä Riddarhuset sjelfskrifna oppositionen mot Säkerhetsakten och det slår ganska riktigt in, att han »njöt den108

äran66 att jemte åtskilliga andra mer och mindre obehagliga personer blifva arresterad d. 20 februari. Öfver Reuterholms hållning vid detta tillfällen hvilar imed-lertid ett dunkel, som icke är för hans egen ära rätt fördelaktigt. Hamilton har insinuerat, att konungen kort efteråt gaf Reuterholm en pension (af 1000 Dal er) för hans ,,välmenta råd åt hertigen att öfvergifva frihetens sak66. Det är nu visserligen väl att märka, att Hamiltons uppsatser just icke i allmänhet äro guds ord, men det ser dock högst märkligt ut, att i det plenam plenorum, som närmast följde på de famösa arreste-ringarne och i hvilket Gustaf d. 3dje föreläde sin Säkerhetsakt för de samlade Ständerna, talade hertig Carl verkligen för aktens antagande (se Adlerbeths „Anteck-ningar66, Del I. sid. 111.) Vi fästa oss icke alltför mycket vid G. M. Armfelts andra insinuation (i sin sjelfbiografi) om 40,000 riksdaler, just i denna vefvan 5?med apropos66 förärade åt hertigen af hans kungliga broder, men ett besynnerligt utseende får dock hela saken, när man litet närmare studerar det ganska märkvärdiga protokoll, som hölls öfver en af magnetisören öfverste Sifver-hjelms séancer med och hos hertigen den 28 februari, alltså blott en vecka efter den första påkänningen med Säkerhetsakten, men före frågans definitiva afgörande ?5tant bien que mal66; (protokollet finnes temligen fullständigt intaget hos Schinkel-Bergman, 2, 218.) Hertigen, låtsande tala i magnetisk sömn, råder här Reuterholm, hvilken med andra intima vänner var närvarande vid séancen, (han synes under sin s. k. arrest i hertigens kabinett njutit all möjlig frihet,) att „ej vara het66 och att 5?alldeles afhålia sig från Riddarhuset66, — vi hafva ofvanför sett af hans egna ord, att han sednare sjelf afgaf ett „löfte66 i sådant afseende, — samt låter öfver-hufvud taget förstå, att det ej vore värdt att „spjerna109

mot udd^n", att vissa saker icke numera „stå att hjelpa", att det är bäst, att endast söka hälla samman i afvaktan på bättre tider, då hertigens vänner skola »hjelpa honom att återupprätta riket", osv. Det ligger mycket nära

tillhands, att på grund af allt detta misstänka, det i „kabinettsarresten" omedelbart efter d. 20 febr. någonting försiggått, som ånyo bragt Reuterholm och hertigen till en beundransvärd politisk öfverens-stämmelse, så framt denna någonsin varit mer än blott skenbart rubbad, och i och med detsamma till en kompromiss med konungens planer för ögonblicket. Om det varit Reuterholm, som öfvertalat hertigen (»gifvit honom välmenta råd",) eller den sednare, som lugnat den förres »heta" blod, är här icke lätt att få utrönt, nogaf! de förenade sig begge i den stora tanken, att för närvarande vore ej riktigt att »spjerna mot udden". Hamilton påstår, att då Reuterholm kort derefter företog en utländsk resa, var det för att »lugna sitt samvete"; vi lemna detta oafgjordt, men oförnekligt är, att som en „frihetens kämpe mot despotismen" (och för en sådan ville R. ju alltid gå och gälla,) stod han sig efter d. 20 febr. mägta slätt inför sitt stånd vid den pågående riksdagen och att med äran af att nämnda dag ha blifvit arresterad, hade han också vunnit all den ära, besagda märkvärdiga riksmöte skulle förunna honom.

Men om Riddarhuset icke var det fält, der Reuterholm egentligen skulle grundlägga sin storhet, kunde han också gerna helt filosofiskt — vända det ryggen. »Sanktuariet" återstod för honom, hertig Carls enskilda lilla våning återstod, hertig Carls alltid öppna famn framförallt. Vi hafva sett, att Reuterholm år 1782 erhöll tempelriddaregraden i det under hertigens särskilda auspicier stående svenska frimureriet; från denna tid-110

punkt förskrifver sig hans närmare förhållande till hertigen, och det skulle endast med hvarje år blifva af mer och mer förtrolig art. Af gemensamma »arbeten" uppstod dagligt umgänge, af gemensamma sympatier och framtidssyften uppstod ett slags solidaritet. Efter allt hvad vi redan i det föregående lärt känna af Reuterholms karakter, är det oss omöjligt att antaga, att all den mysticism och allt det frimurareväsen, han bedref, endast skulle varit en antagen taktik, blott ett sätt att vinna ett främmande och så litet som möjligt öfverjordiskt mål. Naturlig böjelse hade tidigt gjort honom till en orolig svärmare, naturlig godtrogenhet gjorde honom sjelf till ett villigt offer för mer eller mindre fina bedragare, äregirigheten att vilja vara ett slags filosof förledde honom till äfven de barnsligaste kraftansträngningar för att lösa »lifvets och dödens gåtor". Sålunda blef han lätt en hertig Carls trofasta medarbetare i dennes alla förvägna sökanden efter »ljuset", det förborgade, det hemlighetsfullaste af det hemliga. Men dermed kan å andra sidan ganska väl stå tillsamman, att Reuterholm efterhand började begagna alla dessa mystiska tokerier äfven som medel både till att hålla hertigen tjusad vid hans, Reuterholms, person framför hvarje annans, och till att verkligen drifva hertigen längre och längre fram i en viss riktning, der Reuterholm beräknade att han borde kunna blifva den, som slutligen komme att skörda den hufvudsakligaste lönen. Ty Reuterholm var, med all sin omedelbarhet i många stycken, dock alltid tillika en ganska noga beräknande man; det hörde till de otaliga motsatserna i hans skaplynne. Att uppdraga en skarp rålinje mellan den verksamhet, der Reuterholm endast var på god tro en lika stor fantast, kabbalist, andeskådare och »magon", som någon annan, och den,111

der han för timliga ändamål tog andeverldens mysterier i sm tjenst, är oss omöjligt, men det behöfves i allmänhet ej heller. Det är nog att erkänna, att Reuterholm både ofta var sjelf bedragen och, när så behöfdes, icke just ryggade tillbaka för att å andra sidan bedraga. Och vi kunna icke annat, än med-gifva detta sista, särskildt med afseende på hertig Carl, äfven om det synes oss, att en aktad författares yttrande om Reuterholm, att han var „den stora gåtan i hertigens lif och liksom det providentiella i hans fel“, framställer hertig Carl i en sådan dager af fullkomlig otillräknelighet, som vid en opartisk historisk granskning svårligen torde kunna erkännas vara fullt riktig.

Förhållandet mellan Reuterholm och konungens broder under den tid de begge gingo och väntade, uppmuntrande hvarandra inbördes och tröstande sig med synerna så länge verkligheten ännu dolde sig bakom horisonten, ligger utan tvifvel klarast afspegladt i den flitiga och vidlyftiga korrespondans, som fördes dem emellan. Icke litet deraf är meddeladt i Bilagorna till Schinkel-Bergmans „Minnen“; man finner deri bland allahanda skymningsprat rörande idel tempelordens-hemligheter och annan mysticism, (ofta föga förnuftigare, än Ulfklous utgjutelser,) äfven diverse politiskt, som för vissa ögonblick och situationer kastar ett stort ljus öfver hela det inre å högre ort. Så till ex. med afseende på förspelen till 1789 års statskupp, hvarom nyss blifvit taladt. Hertigen anförtror sin gunstling med stor öppenhet allt hvad han vet om ställningen och om Gustafs hemliga planer, Reuterholm å sin sida lemnar hertigen, (som då befann sig i Finland,) del af allt hvad som bakom kulisserna försiggår hemma i

Sverge och gör honom förslager, ofta af temligen djerf natur,112

såsom då han en gång gifver hertigen det rådet, att med arméen straxt komma hem, göra sig till mästare af Stockholm och sålunda blifva „helaSverges adels, tilläfventyrs både Rikets och hufvudstadens skydds-engel"; (detta ^tilläfventyrs" är betecknande!) i motsatt fall — utbrister han — torde man blifve vittne till en ,,Bartolomeinatt, hvartill Sverge alldrig haft sin like" (Sch. Bergm. 2: 269.) Längre fram i samma bref omskrifves detta sålunda, att „knifven är satt på strupen på Rikets adel", men att också på grund deraf en »tragedi förberedes, hvilken omöjligen stannar vid den gräns, man i nåder inbillar sig att för den samma utstaka". (!) Man måste, i parentes, tillstå, att Reuterholms tillbakadragenhet efter sjelfva statskuppen 1789, (hvarom ofvan,) illa passar i stycket till denna blodiga manhaftighet kort förut. Hertig Carl tillbakavisar visserligen i allmänhet dessa och dylika förtviflade projekter af Reuterholm, men underlåter likväl sällan att i samma andedrag himla sig öfver den politiska ställningen och sjelf utmåla allt i de mörkaste färger. På detta sätt kom man dock så någorlunda öfverens i hufvudsaken! Vi äro i tillfälle att på sitt ställe litet längre fram kunna anföra några hittils otryckta kuriosa af hertigens korrespondans med Reuterholm, hvilka supplera det hittils deraf bekanta.

Så ofta de båda vännerna icke voro skilda från hvarannan genom håfven, arbetade de tillsammans i helgedomen. Med dessa arbetstimmar afvexlade som-nambuliska försök, horoskopers ställande och andra mellanspel. Öfver allt detta förde Reuterholm naturligtvis långt och noggrannt protokoll, liksom öfver allt annat. Vi hafva redan (sid. 80) berättat om den högtidliga „sållning", som Reuterholm sjelf en dag år 1783 hade företagit sig och dervid erhölls bl. a. „den spå-113

domen att hertigen en dag skulle blifva „regent af Sverge och Norge.66 Dylika profetior voro, när R. i egen person var med om tillställningen, något, som med mycket allvar uppdukades för hertigen såsom anvisningar från höjden, (deremot, när Ulfklou 1784 företog sig att i sanktuariet formligen smörja hertigen till konung — se Schinkel-Bergman 3: 323 — ansträngde Reuterholm sig för att raljera deröfver;) magnetismen anlitades der den vanliga profetiska blicken icke förslog. Magnetisören baron Silfverhjelms komedier med hertigen äro redan i förbigående omnämnda ofvanför; att hertigen, Reuterholm och Silfverhjelm här stundom alla tre voro i komplott för att åstadkomma ett visst åsyftadt intryck på de öfriga bröderna i den slutna kretsen och stärka dessa i sin tro, lider knappast något tvifvel, det har uppenbart varit fallet vid magnetiserin-gen d. 28 febr. 1789, måhända äfven i den långt sednare séance, år 1796, hvarom åtskilligt hos Schinkel-Bergman meddelas (Del. 3, sid. 253.) Vid ett annat „magnetiskt66 försök med hertigen protokolliserades det orakelspråk, att „när riksskeppet håller på att förgås i stormen, då tager den gamle styrmannen i rodret och för det in i säker hamn,66 och år 1790, då det furstliga subjektet magnetiserades af major Borgenstjerna, talades i poetisk stil om idel kronor och sköldar, om en ny sol, som ^bestrålade hela landet64, om huru „stoftet i guld förvandlas64 och om huru „tiden vore närmare66, än man inbillade sig, men vid båda dessa tillfällen „för-des protokollet66 af Reuterholm, ensam med magnetisören, och upplästes sedan för hertigen, som under hela tiden möjligen ganska oskyldigt sofvit som ett godt barn och säkert i hvad fall som heldst icke talat ett enda ordi af hela den öfverraskande kompositionen. En tredje114

magnetisör Brelins experimenter äro för det mesta i alldeles samma stil.

Historien om hertig Carls alla syner och drömmar,

— det är en läng historia för sig, — hör, strängt taget, icke hit; vi vilja dock hafva anmärkt, att om endast hälften är verkligt af allt hvad Reuterholm derom berättar i sina spridda anteckningar, skulle det synas, som hade hertigen efterhand blifvit till den grad betagen af vissa fantasmagorier, att han aldrig ens drömde om annat eller i vakande tillstånd såg annat för sina ögon. En natt 1786 drömmer han om att det är ute med kungen, — „nu är det gjordt!44 — drottningen och Reuterholm, (alltidR. med!) uppmana honom att vara en man, han sammankallar „Orden44, arméens deputerade erbjuda honom riksföreståndareskapet osv. Detta tema är det genomgående i otaliga »märkvärdiga44 drömmar, dem H. K. H. alltid dagen efter med stor noggrannhet berättade för vännen Reuterholm. Samma förhållande med synerna; ett par gånger ser hertigen Carl den Tolftes vålnad, som uppmanar honom att fullfölja hans påbörjade verk med »Norges intagande44 (»Måg. Händelser44 § 43,) — »spådomen om

Norges krona är honom dessutom redan vid hans födelsetimma gifven af general Stobée,44 anmärker R. härvid, — och redan från året 1777 har Reuterholm en anteckning om hur hertigen en natt på Gripsholms slott hade i en dörr mött Gustaf d. 3djes figur (en person i »blå och gula44 färgerna,) nersölad af blod. Allt detta var, om man sä vill, ett slags vanvett, vissa fixa idéer, men å andra sidan! hvad som under dagens lopp utgjort hufvudföre-målet för ens tankar, det går igen i nattens drömmar, och hvad själen lifligast sysselsätter sig med, det händer att man slutligen äfven med ögonen ser framför sig i sy ne.115

Sedan Frimurareorden blifvit efter högre order sluten 1788, blef hertigens „sanktuarium44 mer än någonsin den fristad, der de i de „högsta vetenskaperna44 invigde samlade sig, och det högqvarter, derifrån parolen utgick till Carls förtrogna och anhängare. Reuterholm var der Öfverstepresten, så länge han ännu icke hunnit att blifva den högsta mannen i staten, och det var i denna helgedom han vissa tider förrättade ett slags ordentlig gudstjenst, t. ex. 1790, då han hvarje dag under hela augusti månad gjorde derstädes bön för hertigens snara återkomst från Finland. Det var äfven der denna kostliga scen (beskrifven i en af bilagorna till Schinkel-Bergmans „Minnen44, Del. 3,) egde rum d. 27 april 1789, (samma dag, konungen wtalade sjelf44 på Riddarhuset,) då baron Reuterholm, i öfverensstämmelse med en spådom af Brelin, blef helt plötsligt så sjuk, att bröderna måste „smörja honom med smörjelsehor-net44 för att få honom åter till lif och krafter. wDeras Kongl. Högheters och Brödernas glädje öfver deras älskade väns återfående kan ej beskrifvas, — det var vänskapens, och denna har egna känslor; denna himmelska gnista af Skaparens ömhet hemtar sin kraft af guddomligheten, sina känslor af kärleken, sin

styrka i odödligheten,......... och sålunda är en liflig

glädje öfver en frälst vän det okonstlade rökverk, som frambäres på Serafernas vingar för Lambets tron.44 Vi hafva icke fullständigt citerat denna slut-tirad, hvilken, mera högtrafvande och bombastisk, än riktigt sammanhängande och strängt logisk, är i Reuterholms mest karakteristiska stil, men redan det lilla utdraget är tillräckligt. Man läser äfven der tydligt mellan raderna den hos vår man så gerna Öfverallt framskymtande sjelf behagligheten; det var G. A. Reuterholm, han!116

som fick dåndimpen, och det var G. A. Reuterholm, han! som lyckligtvis efteråt qvicknade vid och återgafs sin hertig, sina vänner, sitt land, verlden, genom den heliga smörjelsen och — H. K. H. Hertiginnans välsignade „eau de Cologne". IX.

REUTERHOLMS FÖRSTA LÄNGRE UTFLYGT, 1789-90.

Efter riksdagens slut 1789 begaf Reuterholm sig i hertig Carls sällskap till Carlskrona. Han har derom följande anteckning i den episkt hållna Promemorian af 1796: »Af ömmaste vänskap och underdånig erkänsla emot Hertigen eldad, utbad han sig (i st. f. 5%jag mig^,) den tillfredsställelsen att med honom uppå flottan få dela de förestående faror; men af lika ömma känslor intagen, kunde H. K. H. icke förmås att dertill lemna det önskade samtycket. Han, (Reuterholm,) anträdde derför, så snart han följt hertigen ombord uppå dess skepp och sett dess flagg hissad, en vidsträckt utrikes resa,44 osv. osv. I sjelfva resejournalen berättas om afresan från Stockholm (företagen den 30 maj, »kl. 10 f. m.,44) ganska utförligt; han och Bonde »åkte turvis hos hertigen hvar sin dag,44 men oaktadt detta så till vida var högst behagligt, kunde R. dock icke frigöra sig från allahanda dystra funderingar;i han tänkte »tyst för sig sjelf på alla de ohyggligheter,44 -söm kunde tima inan hans återkomst, hans aning sade honom, att »allting i Stockholm till dess skulle hafva ändrat skick,44 ty »vår tid är rik på revolutioner, men försynen lärer väl göra det som bäst är,44 i dess beskydd »lemnade118

jag mig sjelf och mitt olyckliga fädernesland/1 I Carlskrona gjordes en rundlig veckas uppehåll; om aftnarna musicerades hos hertigen, Skjöldebrand sjöng och spelade vid fortepianot, en qväll öfverraskades Reuterholm der med några verser, som hertigen sjelf författat till hans ära („Afsked mellan tvenne vänner,44) och till hvilka Skjöldebrand satt musik. Det hette deri bl. a.:

„Minns att de ljufva band vi knutit,

Af Honom endast styrka fått,

Och att den sällhet, som vi njutit,

Ifrån Hans kärleksstråle gått.44

R. satt under åhörandet häraf och „suckade i sorglig förtjusning,46 (Skjöldebrands ord.) Den 28 juni följde Reuterholm sin kära hertig ut på amiralskeppet, „väl-signade flottan och dess expedition44 med en högtidlig bön, tog ett rördt farväl och vände derpå straxt sin kosa söderut. *)

Om afsigten med resan nu var att „lugna ett ondt samvete,44 eller om den, som R. sjelf förklarar, företogs för att vid Spa ^återställa en försvagad hälsa,44 stor sak! kursen styrdes verkligen först till Aachen. R. reste for öfrigt icke ensam; han hade tillreskamrat magnetisören frih. Silfverhjelm.

Han begaf sig först öfver Bjersgård i Skåne till Köpenhamn, (der han träffade Sprengtporten, Elliot, m. fl.,) derefter öfver Fy en och genom Slesvig till Hamburg, (der han besökte svenska postmästaren Bregard,

*) I ett bref till sin gemål af d. 5 juli (hos Crusenstolpe: „Carl d. 13,44 I. 206,) skrifver hertigen, att det „kostat mycket på honom, att skiljas från Reuterholm $w deremot uttrycker han sig ganska likgiltigt rörande Silfverhjelm, som åtföljde R., och drifver till och med spe med „klådän i hans magnetiska händer.44 Ett af de många bevisen på eviga motsägelser i hertigens lynne, (liksom i Reuterholms.)119

— en bekantskap, som sednare skulle blifva honom af mycken nytta, — svensken Hjelmér, skalden Klopstock ute på dennes landtgärd, m. fl.) vidare genom Osna-briick, Mlinster, Diisseldorf, till Aachen, dit han ankom den 5 augusti och der han »badade och drack brunn“ till d. 15. Under vistelsen här erhöll han bref från hertigen med underrättelse om segern vid Öland, dervid han »dignade neder af glädjehan umgicks här för öfrigt mycket i de förnäma kretsarna, han besökte dessutom baler och spektakler i Spa, der han träffade flera landsmän, och lemnade ej denna ort förrän d. 6 sept., då han öfver Ltittich och Briissel fortsatte resan till Paris. I Valenciennes på franska gränsen, der han för säkerhets skull anlade den »franska nationella kokardenw, träffade han grefve Axel Fersen, som ännu då låg här i garnison med sitt regemente och hvilken förskaffade R. och hans resekamrat ett sär-skildt pass af guvernören Esterhazy, hvilket »sedan kom väl till pass för den återstående vägen till Paris.a Hit anlände de omsider d. 11 sept.*)

I den franska hufvudstaden se vi Reuterholm snart upptagen i den »förnäma societetentt (såsom han sjelf med välbehag kallade det,) men dock icke uteslutande. Hans naturliga vettgirighet, åtminstone hans nyfikenhet, förde honom äfven åt många andra håll. Den ena dagen besökte han ruinerna efter Bastillen, den andra bevistade han en séance i Nationalförsamlingen; den

*) Af R.s resejournal för så väl denna, som hans sednare utländska resa, finnes hos Schink. Bergman i Bihangen till Del. 2 och 3 ett ganska utförligt sammandrag. Vi sammandraga här ytterligare hvad som sålunda redan finnes tryckt, men tillägga på samma gång efter företagen kollationering åtskilligt pikant, som afSch.Bergm. blifvi uteslutet eller förbigånget.120

23 sep t. gjorde han ett titt-in i den bekanta fyrverka-ren Ruggiéris trädgård, der han åsåg en „bal af simpelt folk, mest kammartjenare;44 fyrverkeriet fann han dåligt, men deremot var det „roligt att se den sorten folks assembléer,44 — det wvar för oss nytt;44 — den 27 var han i Versailles och såg hela hofvet vid messan. För öfrigt besökte han flitigt teatrarna och gjorde (framförallt hos svenska ambassadören Staél och dennes snillrika fru) intressanta bekantskaper, såsom med 55den namnkunniga riddaren de Boufflers,44 o. a. Fersen kom under tiden tillbaka från Valenciennes, det var ett nytt angenämt umgänge; „vasariddaren44 Muradgea d’Ohsson såg honom i sina salonger; Staél gaf middag på middag för honom, han lefde som i sjunde himmelen. Hos vännen Staél var ofta ett temligen brokigt sällskap, Reuterholm anmärker särskildt, att han stundom här hade till bordsgranne icke blott en eller annan abbé, utan äfven gud vet hvad för någon simpel prestman, („prestolet44) i svart kaftan; han anmärker likaledes med speciel förvåning, att herr ambassadören vid bordet sjelf „lade för soppan44, samt hurusom det „hörer till den franska amabiliteten44 att värden sjelf „pronerar och bjuder ut sina viner och sin mat, samt berömmer båda delarne.44 En annan societet, än den företrädesvis „förnäma44, i hvilken R. dock under sin vistelse i Paris synes lika ifrigt varit upptagen, var den mystiska, „ma-Qonniqua44. Framförallt blef han snart som barn i huset hos en viss engelsman Mr Boussie, som hade „stora samlingar i det mystiska44

och hos hvilken han gjorde bekantskap med ytterst märkvärdiga personer, de flesta tillhörande ett mycket vetande sällskap i Avignon, bl. a. med en „inspireradt4 dam, fru de Bordes, som en dag „vid desserten sade de församlade de aldra kuriösaste121

saker44, en Mr Gombault, en Mr Perisse, »stor frimurarebroder44, m. fl.

n Under de bekanta händelserna d. 5 och 6 oktober var R. ute i staden och blef på nära håll vittne till allt. Han hade »af nyfikenhet46 begifvit sig, efter intagen middagsmåltid kl. 3, in i folkhopen för att få se det väntade tåget komma från Versailles. I sjelfva slottshvalfvet i Tuilerierna lossades då just under hans ansigte ett skott, så att krutkorn flögo i läppen på honom och en »bit af flintan dessutom slog ett hål derpå,44 (»ett fruntimmer, som råkade stå midt framför mig, miste i detsamma ett öga på kuppen.44) Reuterholm intog sednare en plats på »en af de höga stenarna vid vägen af Champs Elysées,44 jemte otaliga andra. Här fick han se hela tåget, Bailly, Lafayette, ändtligen kungen sjelf. »Intet lefve för kungen hördes, endast: »vive la Nation!44 Sedan tåget passerat förbi, »lagade vi oss hem, icke utan den största fara, möda och besvär, genom den förskräckliga trängseln och i mörkret.46 (I sin »förteckning44 af 1797 »uppå de stora lifsfaror, hvar-uti den nådiga försynen mig så underligen hulpit och frälsat44, berättar R. detta äfventyr med några nya detaljer, t. ex. hur pöbeln bar i »triomphe44 med sig ett hjerta och tvenne hufvuden, uppsatta på pikar, då och då lossade fröjdeskott, osv.)

Den 22 okt. införde Staél sin vän Reuterholm till presentation på hofvet. Konungen talade intet, drottningen frågade »hur länge han ämnade blifva i Paris,44 madame Elisabeth teg, »Monsieur44 och ^Madame44 i Luxembourg, (dit han åkte från Tuilerierna) tego likaledes, men „begge bockade sig.44 Några dagar derefter var han åter uppe på slottet, om aftonen, vid drottningens spelparti; Hennes Majestät, alltid »vacker som en gudinna44, men »en déshabillé44, satt på en »pliant44 lik-122

som alla de andra, det var blott fruntimmer, som spelade med henne, i rummets hörn stodo små särskilda spelbord, en rad af kurgörande damer garnerade rummet, sittande, medan alla herrar stodo; flera nya bekantskaper gjordes denna qväll på slottet, bl. andra blef R. presenterad för en „mycket vacker66 madame Fleury. En annan dag blef han af Staél införd hos dennes svärfar, den ryktbare Necker, samt hos Neckers gemål, som för tillfället var sjuk och sängliggande, men dock mottog och »pratade mycket med en gnällande och sträf ton;66 Necker föreföll R. »klok och ståndaktig,64 var mycket grann, i en broderad sammetskläd-ning, för öfrigt särdeles artig; i förmaket stod vakt af nationalgarde.

Imedlertid gick tiden. Reuterholm befann sig snart mellan tvenne eldar. Å ena sidan hade hertig Carl tillskrifvit honom på Paris (bref, mottaget d. 24 okt.) och bedt honom skynda sig det fortaste han kunde, emedan han »nu behöfde honom hos sig66, å andra sidan hade det märkvärdiga sällskapet i Avignon inbjudit honom att komma dit »ofördröjligen66. Efter mogen öfverläggning med Staél beslöt R. att hörsamma den sednare kallelsen. Han gjorde i möjligaste största fart sina afskedsvisiter och afreste från Paris den 17 nov. raka vägen till Avignon; han uppehöll sig endast ett ögonblick ett litet stycke bortom Lyon hos en »högst upplyst frimurare66, brodern Villermes, en »ganska in-struktif, artig och angenäm menniska66, och anlände till Avignon d. 24 »kl. 9 e. m.66

I sistnämnda stad stodo bröderna redan väntande med varma serveter på Reuterholm och Silfverhjelm. Hvilka män, dessa bröder! grefve Grabiancka, Mr L'homme, Mr de la Richardiére, abbé Pernetty, Mr de Ravines, Mr Ferriére, abbé Barutschy, (Barucci?) vi-123

comte de Diomme! Och hvilka qvinnor, dessa upplysta systrar, fruarna Nicolas, Piccot, och hvad allt de heta! Under uppehållet här hvilket lif af mystisk vällust och sannt brödraskap? Om middagarne intog man oftast en gemensam kärleksmåltid på „Salen44, om qvällarne sysselsatte man sig med konversation i de djupaste ämnen och med uppläsande af från Rom och andra ställen ankomna ^märkvärdiga depescher44. Den 1 dec. företogs af Pernetty och L'homme början med den högtidliga invigning, till hvilken Reuterholm särskildt blifvit kallad dit, den 9 voro de förberedande ceremonierna och undervisningarna slutade och den stora „conse-crationen44 egde då rum. Reuterholm tillbragte först hela förmiddagen hos Ferriére, middagen på sitt eget rum utan att äta, „under pretext af medecinering44, kl. V« 3 följde han med Pernetty och L'homme, „i det aldravackraste och klaraste väder44, till wcirkeln44, det ställe i en skog utanför Avignon, der ett särskildt altare blifvit förut upprest och

invigdt åt Reuterholm, att vara hans „för tid och evighet44. Här fullbordades den 5,heliga ceremonien46, här slöts det ,5heligaste af alla förbund44, Reuterholm erhöll numrorna 3—7—3 och några dagar sednare, d. 12, värdighet af „8acrificateur du Nord44, (Silfverhjelm förunnades en liknande titel och illuminat-grad,) han var nu „Nordens representant vid detta stora och rätta konventet44. Nästa dags morgon gick Reuterholm ?5i mes san44 för att „ tacka Herran för den nåd mig vederfarits44. (!)

R. hade nu i Avignon uträttat hvad han egentligen haft der att göra. Den 13 dec. gjorde han endast en utflygt till Vaucluse, „der den ömma Pétrarque i gamla dagar på ett så rörande sätt sjöng till kärlekens och den sköna Lauras ära44. Han beskrifver situationen, och med poetisk pensel. Han stod wunder ett af aquse-124

ductens vid Carpentras präktiga hvalf; himmelen var stjernklar, men månan ännu ej upprunnen; nedanför låg staden på ena sidan och på den andra små cham-pétra byggningar, omgifna af höga cypresser; jag kände i denna stund lifligt tomheten och fåfängligheten af alla verldens minnesverk; mina tårar runno vid foten af detta monument; himlen och stjernorna voro deras enda vittnen64. Sedan han sålunda grätit öfver »aquseducten vid Carpentras44, lemnade han Avignon bakom sig och reste vidare söderut.

Vägen förde honom till Cannes och till Antibes, från hvilken sistnämnda ort han i en feluck seglade öfver till Genua. Han anlände dit d. 30dec., träffade der Lagersvärd, en Wrangel och andra landsmän, åhörde d. 31 samt nyårsdagen 1790 en andlig konsert i kyrkan San Filippo, »började således och slöt året med musik, hvilket i alla tider blir mitt största nöje44. Den 3 jan. ankom han till Pisa, d. 5 till Livorno, d. 7 till Florens, der han gjorde bekantskap med den »famöse44 abbé Fontana, hvilken för honom förevisade sina naturalie-samlingar och anatomiska preparater, (»han var i mina ögon i dessa stunder en gud, som fått nycklarna till naturens hemligaste operationer!44) Från Florens afgick han d. 14 och hann ändtligen d. 18 Rom, »der vår svenska agent chevalier Piranesi straxt infann sig hos mig.44

I Rom mottog han äfven genast ett annat besök, nemligen af den »beskedliga Octavio di Capelli44, till hvilken han var rekommenderad från Avignon, (vid en kontravisit af R. »regalerade44 Octavio sin gäst med en »apparition af S. O.44) För öfrigt uppsökte Reuterholm sjelf åtskilliga ryktbara artister, såsom Canova, hvilken visade sig »ganska modest44 — »utan att gifva sig sådana airer som vår kräfstinda Sergell, kan han dock125

tio gångar vara hans mästare44, — Åkerström, Angelica Kauffmann, hos hvilken sistnämnda han fann en ytterst lysande och „förnäm44 societet: grefvinnan Diane de Po-lignac, hertiginnan af Guiche, hertigen af Polignac, m. fl. Den öfriga tiden tillbragtes på det behagligaste med vandringar i Peterskyrkan, i hvars detaljer han alltid fann något nytt, promenader i Villa Contis sköna alléer och prins Borgheses trädgård, middagar och „conver-sazioni44 hos kardinal Bernis och kardinal Zelade. Den 30 mars „kl. 7 om morgonen44 (!) var han kallad till audiens hos Påfven; „som det var i den heliga veckan, var det omöjligt att få någon stor audiens, men af particulier godhet för vår nation hade H. H. bifallit, efter vi ej hade tid att längre här uppehålla oss, att lilla vägen mottaga oss i sina smårum; Piranesi var oss dit följaktig och presenterade oss, sjelf liggande på knä, men vi endast bockade oss. H. H. var oändligt artig, frågade hur länge vi varit i Rom, efter kungen, prins Fredrik, Fredenheim, samt bad hälsa dem alla tre, berömde min släta italienska, gaf oss sin välsignelse och passerade så in i ett kapell, der han alla morgnar afhör messan.44 Mellan den 3 och 15 mars hade Reuterholm gjort en liten tur till Neapel och dervid äfven bestigit Vesuvius; den 10 april lemnade han Rom, gick öfver Florens, Bologna, Parma, Piacenza till Turin, besteg d. 30 april Mont Cenis, styrde nu kursen på Lyon och anlände omsider d. 9 maj åter till Paris.

Hans besök i Paris blef denna gång endast kort, dock medhann han derunder att bevittna flera nya politiska scener af stort intresse, samt att tillbringa många ännu intressantare mystiska timmar hos sina vänner af den avignonska skolan. Resultatet af Reuterholms ^undervisningar44 i denna skola lära vi bäst känna genom ett bref, som han straxt efter ankomsten till Rom126

tillskrifvit hertigen och hvilket är tryckt bland bilagorna hos Sch. Bergman (2: 284.) Han beskrifver der hur han i Avignon hade genomgått hela »Svarta Gradens allegorier64 och vunnit »Acacian44 till glädje och lycka ej blott för sig sjelf, men »för hertigen, fäderneslandet, Norden44! Efter detta har han »ingen egenvilja qvar44, utan »jag

blott lyder och låter mig föras44, osv. Hela det ifrågavarande brefvet är för öfrigt uppfylldt af haltqvädna visor om förskräckliga faror, som skulle hotat hertigens dyra lif, liksom af rysliga spådomar rörande konungen, han ömsom skrämmer hertig Carl och ömsom uppmuntrar honom, lägger ömsom an på hans spökrädsla, ömsom på hans äregirighet, och det hela är i sanning ett praktprof på de metoder, som förmodligen inom »den svarta graden44 praktiskt begagnades och teoretiskt utlärdes till adepterna i fråga om att anslå svaga hjernor och att listigt fånga enfaldiga själar. I sjelfva verket går Reuterholm här så långt, att man knappast kan förstå, att han icke hoppade öfver målet; men han kände sin man bättre och visste hvilka alldeles otroliga doser denne i vissa fall kunde tåla.

Efter ett ömt farväl med Staél, (med hvilken han under sina båda besök i Paris hade blifvit lif och blod,) afreste han d. 10 juni från den franska hufvudstaden, gick öfver Frankfurt, Cassel, Hannover, till Hamburg, samt vidare öfver Kiel till Köpenhamn, (der han träffade Sprengtporten, »Upsalakamraten44 Ingman, m. fl.) Från Köpenhamn fortsatte han resan till Helsingborg och Bjersgård, samt, efter några dagars uppehåll på denna egendom hos gamla kära slägtingar, genaste vägen till Stockholm, der han inträffade d. 25 juli 1790, wkl. 10 e. m.44

Hertig Carl, som hela tiden flitigt korresponderat127

med Reuterholm under dennes vistelse i utlandet och i dessa sina skrifvelser ofta „sjungit ut44 på ett ganska oförblommeradt sätt, blef alltmera varm och oförbehållsam ju mera vännen åter närmade sig fäderneslandet. Man läse t. ex. det hos Sch. Bergman tryckta brefvet af d. 8 juli; (II: 297,) der hertigen förklarar sig ledsen vid detta handtverk44 och heldst vilja „taga afsked från detta elände44; i ett bref af d. 13 s. m. upprepar han dessa gamla visor och bekännelser för sin wbästa vän i lif och död44, och åter d. 31 i samma juli månad tillskrifver han Reuterholm, som han nu antager vara återkommen till Sverge, en rörande epistel från Finland. Han har tvenne dagar förut erhållit ett bref från R., dat. Hamburg d. 2, han kan ej beskrifva sin glädje öfver att veta honom åter på svensk botten, hoppas, att R. ^åtminstone någon stund44 påminner sig en vän, som, ännu från honom skiljd, „grälar med Neptunus, träter med kommissarier, svärjer på underliga befallningar, sväljer glosor, och kämpar mellan ledsnad och längtan att se ändalykten på ett hasardspel, hvars utgång står på en ståltråd, som, nog svag, synes skräckligen bugta till undergång.44 Hertigen upprepar sin klagan öfver att man ^förgäfves gör sin skyldighet44, öfver „absurda befallningar, som militärisk skyldighet fordrar åtlydnad44, (sic!) man „gör sitt möjliga, men om réussiten icke svarar mot afsigten, säges det att verktygen icke duga, att de antingen äro tröga eller obenägna44. Han förklarar det för sin enkannerliga tanka, att „som utgången af en orimlighet aldrig kan blifva god, så blifver äfven resultatet af våra operationer antingen olyckliga eller indécisa, och de, som brukas till utförandet, alltid öfverhöljda med smuts44. Detta

— yttrar hertigen — „är min situation, en situation, som ej kan hjelpas för det närvarande, men afen128

framtid, på hvilkens justice jag har någon rätt att hoppas44 . . . . I ett P. S. tillägger hertigen, att han just på stunden haft bref från sin »hustru44, deri hon tillkännager R.s ankomst till Stockholm; »var välkommen tusenfaldt! och ehuru jag ej har det nöjet att se Er, så är jag glad, att Ni är mig närmare, än på främmande botten44. X.

ÅRET 1790.

Xleuterholm hade kommit hem i en olycklig stund. Alla de stora förhoppningarna om en afgörande revolutionär rörelse i Finland, om en för konungen ömklig ändalykt på detta »hasardspel, som stod på en ståltråd44, om den stund, då hertigen ändtligen skulle vara mognad för sitt höga öde som »svenska Adelns44 räddare, »måhända44 äfven fäderneslandets, allt detta gick i rök genom freden i Verelä d. 14 augusti. Gustaf den Tredje drog hem i triumf och borgerskapet voterade honom en staty, hertig Carl, som först något sednare, d. 2 sept., lemnade Helsingfors, infann sig i hufvudstaden såsom en ganska lojal, måhända i sitt innersta något slagen och besviken, prins af blodet, icke utan ära som amiral, men med betydligt fördunklade framtidsutsigter såsom frondör och expektant. Reuterholm sjelf hade icke varit hemma mer än halfannan månad, då han måste upplefva den melankoliska katastrofen med de från Finland hemskickade Anjalabrottslingarna. Han tillskref härom hertigen i

Finland ett bref, daterad t d. 24 aug. Han underrättar deri sin höga vän om att den »hugneliga tidningen om freden44 blifvit samma dag officiellt bekant i hufvudstaden genom kuriren kammar-junkar Möllersvärds ankomst dit på morgonen; under-130

rättelsen hade gjort en „ganska stor sensation44, dock (naturligtvis!) „på individerna olika allt efter deras särskilda fördomar och tänkesätt;44 hos R. sjelf hade den imedlertid „ vållat den häftigaste glädje (!!) som svensk, som menniska, hvilken hatar blodsutgjutelse, och som den, hvilken mest af alla dödliga längtar och trängtar efter min nådiga Herres återkomst.44 Han fortfar derefter:

„Som E. Kgl. Höghet bättre än jag känner alla detaillerna af freden, nämner jag ingenting härom; men hvad man tror ännu i Finland är en hemlighet, äro de i förrgårs hitkomne ordres rörande Fredrikshofs - fångarnes exekution. Dessa ordres, emanerade direkte från kungen, innehålla bekräftelse å dödsdomen för Hästesko, Klingspor, v. Otter, Enehjelm och v. Kothen, hvilka till följe deraf i morgon 8 dagar till på Ladu-gårdslandstorget skola halshuggas *). Polismästaren,

som alltid är en glad budbärare, (!) var också i går eftermiddags genast hos dem med denna nouvelle. Enehjelm skall med mycken fermeté hafva mottagit densamma och sagt sig vara preparerad på döden alltsedan 1772, Hästesko har varit arg, v. Otter och Kothen modfällda, och Klingspor öfver all höfva rädd och écraserad. General Armfelt och Hastfer hafva fått ett slags nåd, nemligen försköning från dödsstraffet, men skola föras på fästningar för deras öfriga lifstid. Armfelt kommer att residera pä Malmö citadell. Om Montgomerys och Lejonstedts öde var ingenting nämndt, ej heller om någon af de öfrige Fredrikshofsfångarne. Imedlertid rustas här nu till det blodiga uppträdet,

Det var, som bekant, endast Hästesko, som undergick dödsstraffet d. 8 sept., (dagen blef uppskjuten till detta datum.) De andra fingo en mer och mindre qvalificerad nåd.131

hvarmed denna tragedi skulle slutas. Prester åka och hvifta ständigt på Fredrikshofsvägen och pöbelns rage lärer således inom få dagar blifva släckt med dessa olyckligas blod. Dock tro många ännu, att det blott är en jeu de théâtre, och att de på platsen få grace; men jag för min del är helt försäkrad, att åtminstone några offer skola vara, i fall de intet alla behöfvas, ty det är nödigt: att någon dör för folket. Imed-lertid har vår hufvudstad sluppit dessa blodiga spec-tacles sedan nu för 34 år sedan, då en dylik saignée gjordes. Ehuru verkligen brottslige och orsaken till alla våra olyckor, (!!) kostar det ändå läsligt på att höra det skrida till ett så ynkeligt slut för dem. Jag ämnar resa ur staden den ohyggliga dagen. Jag har redan sett nog många afhuggna hufvuden i främmande länder för att ej vara vittne till mina egna landsmäns sista toilette. Men nu nog i detta horribla ämne. Posten skyndar och jag måste sluta; etc. etc.

Min nådige Herres underdånigste, trognaste tjenare le Pére Gardien.u

Andra obehagligheter väntade den stackars Reuterholm. Förhållandet mellan honom och monarken,

— den ännu alltid lifslefvande och verklige monarken,

— hade särskildt genom vissa omständigheter vid Reuterholms utländska séjour blifvit mera spändt, än någonsin tillförene. Det är bekant, hurusom konung Gustafs lynne efter återkomsten till Sverge var ytterst lättretligt och huru han länge efteråt lät sin vrede, åtminstone sin vresighet, drabba äfven vida mindre komprometterade personer, än de nyssnämnda politiska brottslingarna från Finland; mot Reuterholm fann han lätt ett skäl till misstankar och afvoghet i de föibin-delser denne notoriskt hade i utlandet knutit med Illu-

9*132

minaterna, den „avignonska skolan44 och andra mer och mindre farliga ordensförbund. Det har till och med varit sagdt, att Reuterholm kom hem på Gustaf d. 3djes uttryckliga befallning; vi känna derom intet med visshet. Deremot är det visst, att konungen efter Reuterholms återkomst lät honom ganska tydligt och vid många tillfällen förstå, att han vore en „persona ingrata44. Reuterholm, hvilken sedan långliga tider vant sig att betrakta konungen som sin personliga ovän, (trots de tillnärmanden mellan begge, som fri-mureriet ett ögonblick

föranledde,) och hvilken måhända verkligen vid ett och annat tillfälle blifvit tillbakasatt, *) iakttog å sin sida föga försigtighet, snarare trotsade. Med Staél underhöll Reuterholm oafbruten korrespon-dans och genom honom förbindelsen med de hemliga sällskaperna. Att detta kunde hållas fullkomligt hemligt för Gustaf den 3dje, är knappast troligt, Reuterholm bevarade måhända hemligheten icke sjelf så öfver-måttan strängt. Af ett par bref från Staél till Reuterholm, skrifna redan under den sednares resa 1789 och 1790, (intagna hos Sch. Bergm.) synes tydligt, att förhållandet mellan dessa herrar var särdeles intimt, af åtskilliga korrespondanser utaf sednare datum visar sig, att förtroligheten alltjemt var i stigande. Staél kallar R. gerna för sin „af himlen utvalda vän44; i ett bref af d. 11 sept. 1790 meddelar Staél hvad en illu-minat-broder sagt honom om att hertigen (dock, oaktadt allt,) skulle blifva den „allmänna kanalen för sitt fäderneslands lycka44, — uttrycket är litet besynnerligt,

Om hans svikna hopp att bli Hofkansler, se Sch. Bergman 3: 19. En tradition låter konungen en gång hafva erbjudit R. att bli president i Abo Hofrätt mot att han skulle — spionera på hertigen, hvilket R. dock afvisat med förakt.133

men ambassadören Staél egde, som bekant är, icke sin frus penna, — att R. borde som sin pligt anse, att »fästa sig vid denna furstes omgifning och bedja för honom, att han bibehåller detta tillstånd af ljus44, att konungen —, men detta var af den natur, att Staél ej vågade anförtro det åt papperet; hvad hertigen säger i inspirationens ögonblick, bör Reuterholm allena uppfatta och uppteckna, och han, R., bör icke tillåta någon tredje man, att „göra sig till »rédacteur44 deraf44. (Detta sista var R. visserligen icke sen att efterkomma och att noga iakttaga.) Det är icke förunderligt, att Reuterholm genom den nästan utmanande ställning han, såsom invigd i den »Svarta Graden44 och innehafvare af den avignonska »acacian44, sålunda fortfarande intog gentemot konungen, skulle slutligen framkalla en storm öfver sitt hufvud; och den infann sig.

Ovädret utbröt i en audiens, som Reuterholm hade hos konungen på Drottningholm d. 2 oktober. Gustaf lättade då sitt fulla hjerta och gaf Reuterholm en ytterst allvarsam tillrättavisning för hans förbindelser med den »revolutionära propagandan44 i Frankrike, för hans egen upproriska anda och hans illojala grundsatser. I sammanhang härmed lärer konungen fråntagit honom den pension, han skall ha åtnjutit alltsedan 1789 års riks-dag, — detta är uppgiften hos Sch. Bergman, — enligt en annan anteckning skola hertigen och Armfelt efter rupturen hafva lagt sig mycket ifrigt ut hos konungen för Reuterholm för att åt honom erhålla en pension, som »blifvit honom lofvad44, och hvilken han nu reklamerade för att kunna göra en ny utrikes resa, — en mellankomst, som dock icke förde till något resultat. I hvad fall som heldst tyckes R. redan nu hafva beslutat att snarast möjligt åter lemna sitt »olyckliga44 fädernesland.134

Vintern tillbragte han, som han kunde bäst, företrädesvis i hertigens sällskap och i dennes lilla krets af förtrogna. Silfverhjelm hade åter inträdt i utöfning af sin funktion som hertig Carls hofmagnetisör, — hur mycket hertigen än skrattade åt honom bakom hans

— Reuterholm var vid dessa séancer alltid pro-tokollist och »tillät ingen tredje man att vara rédacteur af hertigens inspirationer44. Endast från vintern 1790— 91 har R. efterlemnat en hel bundt af dylika somnam-buliska protokoller. De äro för öfrigt ofta i högsta grad oskyldiga, såsom då Silfverhjelm skulle magtieti-sera bort hertigens hufvudverk, osv. Andra magneti-sörer afvexlade med Silfverhjelm, dessa stundom af argare slag. På våren gjorde R. sig i ordning till den nya utflygten; han inband åtskilliga ark till en ny resejournal och tecknade der som motto: »Qui mores hominum multorum vidit et urbes44, samt den italienska versen:

„Se amica stella Si få mia guida,

Scorta piu fida Sperar non so.u

Den vänliga stjernan, som skulle ledsaga honom, var naturligtvis hertigens vakande öga. Och så afreste han i guds namn d. 10 junf 1791. XI.

REUTERHOLMS ANDRA ITALIENSKA RESA. 1791-92.

Öfverallt i den dagbok, Reuterholm har efterlemnat öfver sin andra resa pä kontinenten, framlyser bjer-tare, än någonsin tillförene, den rent personliga ilska, hvaraf hans hjerta var uppfylldt emot konungen. Det är en

vresighet, som följer honom hvart han går, ofta nästan ett fullkomligt raseri, hvilket ger sig luft vid den aldra minsta anledning. Redan under vägen till Ystad, (han styrde denna gång kosan öfver nämnda stad till Stralsund,) kan han icke underlåta att i sin journal anteckna: „Barnekow berättade mig, att kungen kommit lyckligen till Rostock, hvarpå jag aldrig tvif-lat, ty sådana herrar drunkna sällan!46 I Ystad, der han fått qvarter hos ^mamsellerna' Johansson44, låter han sitt dåliga lynne drabba hela Vasafamiljen „jemte den eutinska en posthume44, hvilkas „ängsliga44 porträtter prydde rummets väggar. I Rostock, (dit han ankom d. 1 juli,) ropar han i titanisk sinnesstämning bravo åt ett öfver nejden rasande åskväder, ,,det är besynnerligt, att jag alltifrån min barndom haft ett särdeles nöje af blixt och åska44, och han tyckes liksom sjelf önska sig ljungeldens viggar för att krossa — o !136

han vet väl hvem. I Hamburg (d. 3,) erhåller han nyheten om den franska konungafamiljens tillfångatagande i Varennes och annoterar genast ryktena om att Gustaf d. 3dje skulle varit »en af driffjedrarne till flykten och kontrarevolutionen46; han tillägger här: »Utgången lärer väl snart visa, att lagrarna sitta lösare vid Seinens strand, än vid Newas, imedlertid blir försöket allena dock alltid märkvärdigt och karakteristiskt44. Öfver Celle och Paderborn anlände han den

23 till Spa, dit hans ankomst var sä väl »afpassad44, att kungen (man erinre sig, att Gustaf d. 3dje samtidigt var stadd på resa i de samma trakter,) »aftonen derefter afreste från Aachen tillbaka till Liittich44. I Spa tillbragte Reuterholm, sålunda fri från konungens åsyn, en hel »agréable44 månad; han fick der besök af vicomte de Diomme (»min Diomme44,) bekant från vistelsen i Avignon under förra resan, gjorde personlig bekantskap med prins Ferdinand af Wurtemberg, grefve de Rosne o. a. märkliga personer, och afreste först den

24 augusti från Aachen, öfver Kölin, Bonn, Coblenz, Aschaffenburg, till Prag, der han inträffade d. 4 sept. Egentliga ändamålet med hans resa hit var att öfver-vara kejsar Leopold den 2dres kröning, men han fick dervid äfven det rikaste tillfälle att sjelf hvad man kallar »lancera sig44 i den »förnäma tyska societeten44 och andra utsökta kretsar. Genom Fersen, som lyckligen anländt hit från Frankrike i en särskild mission, blef han presenterad för kejsar Leopold och dess gemål, och det förgick ingen dag utan att han i sin journal kunde anteckna någon ny intressant och högförnäm bekantskap, någon »fete44, der han haft samtal med den eller den märkvärdiga personnagen, statsmannen, tänkaren eller hjelten. Från den 22 till d. 26 var han i Dresden på en liten »afstickare44, vände derifrån137

åter till Prag och lemnade denna sistnämnda stad först d. 30 sept.

Hela oktober månad tillbragtes i Wien. Reuterholm gjorde åter här en mängd märkliga bekantskaper, „besågu den gamla 80åriga furst Kaunitz, — af hvilken originella statsman han i sin dagbok gör ett ganska lustigt, men tvifvelsutan icke öfverdrifvet porträtt, — umgicks förtroligt med Nolcken och Bildt, m. fl., var hos grefve Hatzfeld på stor „conversazione“, (der „hela Wienersocieteten satt uppradad i en stor cirkel44,) var en annan dag på stor diner hos Galitzin, blef till och med bjuden till middag hos Kaunitz, men hade föga glädje deraf, emedan värden nästan uteslutande underhöll sig med 5,general Brockhausen och målaren Casa Nuova44 och knappast hade en blick för de andra gästerna. Den 1 nov. lemnade Reuterholm Wien och begaf sig först till Venedig.

Det är en tradition, att Reuterholm under denna sin resa skulle varit föremål för ett mordanfall (!) i „Tyrolen44 och han sjelf drog icke i betänkande, att med hemlighetsfull ton någon gång omtala detta rysliga dåd såsom „tillställdt44 af en mycket hög och mycket samvetslös person, som i honom fruktade sin öfverman. Detta skulle förmodligen då egt rum på färden från Wien till Venedig, men något närmare härom kännes icke och det är högst sannolikt att alltsammans varit i ordets egentligaste mening en „röfvarhistoria44, en af de många, som R. roade sig med att på temligen fri hand uppfinna endast såsom bevis på huru försynen underbart hållit sin frälsande hand speciellt öfver honom och hans dyrbara lif; insinuationen mot Gustaf d. 3dje är ett ytterligare fritt tillägg i vanlig genre. Vi böra här göra ännu en annan parentes. Man finner af Reuterholms förtroliga korrespondans från denna tid138

med Lavater, att han på denna jsin resa först hade ämnat sig till Schweiz för att göra personlig bekantskap med nämnde »vrai sage“; Lavater hade redan någon tid brefvexlat med Reuterholm på Stockholm före hans afresa

derifrån, (bref fr. Ziirich af 7 maj,) och R. hade d. 7 juli svarat från Hamburg: »Hvarje af edra idéer öppnar för mig en ny bana af ljus; .... i mitt porträtt, som Staél sändt Er, skall Ni se en man med många ofullkomligheter, men med ett hjerta,

olyckligtvis alltför sensibelt............. Vår politiska

upplösning går framåt med stora steg, endast gud kan nu förekomma det värsta, kanske skall jag snart ej mer, än Ni, min goda vän! hafva något fädernesland, osv. osv.“; han löfvade med detsamma till hälften att ställa kosan denna gång till Ziirich. Imedlertid skref han d. 20 aug., några dagar före sin afresa från Spa, ytterligare ett bref till Lavater, att förhållandena gjorde det omöjligt för honom att nu komma till Schweiz; härpå svarade Lavater d. 2 sept. i ett bref, som förmodligen träffade Reuterholm i Prag, men oaktadt allt det frestande i att besöka den »verkliga Visea i Ziirich, när man så pass nära berörde Schweiz, som Reuterholm på resan från Wien till Venedig, finna vi dock den sednare i Venedig, d. 9 no v., utan att han tagit Schweiz med i sin reseroute. (På återresan genom Tyrolen hade R. för brådtom härtill.) Den intima brefvexlingen mellan R. och Lavater upphörde icke derför, tvärtom; vi få sednare tillfälle att återkomma dertill.

I Venedig uppehöll R. sig från d. 9 till d. 22, i Florenz frän d. 29 nov. till d. 2 dec.; han dröjde derefter en veckas tid i Pisa, ankom till Rom d. 23 dec., men ilade genast vidare och inträffade i Neapel, d. 26 s. m. Han uppehöll sig här denna gång temligen139

länge, ända in i mars månad det följande året 1792. De bekantskaper, han här gjorde, voro „otaliga44, likaledes ytterst förnäma. Att han blef föreställd för hofvet, faller af sig sjelf; han blef äfven inbjuden till kungliga fester och han lefde till slut bland idel prinsar och prinsessor, (de kungliga prinsessorna fann han för öfrigt „oändligt glåmiga, långnästa och fula.44) På årsdagen af den famösa och aldrig glömda arresteringen för 3 år sedan kunde han icke underlåta, att i sin dagbok gifva ett allvarsamt sidohugg åt wden, som med trampande af alla våra rättigheter äfven vågade disponera om vår personliga frihet44; Reuterholm hoppas, att „dess egen ärestod och minne en dag skall på ett välförtjent sätt blifva bevaradt i ettjernbommadt Fredrikshof!44 Vid tanken på alla de nya fasor, som den pågående riksdagen i Gefle förmodligen skulle erbjuda, fann R. sig öfvermåttan lycklig att i stället lustvandra på Neapels paradisiska jord; „baron Bunge gjorde med mig dacapo i lofsång deröfver44. Imedlertid måste Reuterholm slutligen rycka sig ur detta Eden och tänka på återresa. Han anlände till Rom d. 13 mars. I sin dagbok för denna månad antecknar han dunkla „rykten om Gustaf d. 3djes afsättningi4, samt underliga aningar och drömmar, (hur kungen „stod vid min säng, gret och bad om förlåtelse!44) osv. Var detta alltsammans endast nattliga spökelser, framkallade af en upphetsad inbillning och af det hat, som företrädesvis uppfyllde hans oroliga själ, eller erhöll han, ju mera tiden nalkades katastrofen, några särskilda hemliga vinkar om hvad som snart kunde väntas? Vi äro icke i stånd att bekräfta, vare sig det ena eller det andra, men vi nödgas tillstå, att sjelfva arten at de vilda utgjutelser mot konungen, hvaraf dagboken är full, nästan inbjuder till den förmodan, att Reuter-140

holm verkligen egde några speciella anledningar att vänta sig rätt snart sådana händelser, genom hvilka monarken för allo skalle blifva gjord ofarlig och den af sin ingrodda ilska mot samma monark nästan half-förryckta undersåten skulle blifva ställd skottfri, samt att möjligen hela resan denna gång blifvit närmast företagen just i det ändamål, att han, Reuterholm, skulle befinna sig på tillräckligt långt håll från en

komplott, i hvilken han saknade personligt mod att

deltaga, men för hvars »lyckliga64 utgång han egde alldeles tillräckligt — god vilja till att göra de varmaste och innerligaste önskningar på afstånd. Vi utkasta här icke en lös beskyllning, vi endast peka på

en sannolikhet, hvilken af intet bestämdt motsäges.

Den till Rom omsider anlända tidningen om maskradnatten i Stockholm försatte Reuterholm i en viss brådska, dock icke alltför brådstörtad. Kungen var visserligen skjuten, men icke död ännu; vid sådant förhållande var »festina lente44 den bästa klokhetsregeln tillsvidare. Den 20 april hade R. sin afskedsaudiens hos Påfven; man samspråkade om frimureri och 0111 Avignon, man utbytte sina »Arbeten44, H. H. »talade med tårar om

konungen44, (R. beskrifver icke sin egen fysionomi dervid;) under tiden suto ett par spanska grander, ryska generalen Razumoffsky, m. fl. ute i förmaket och väntade; »jag hade ensam blifvit genast admitterad, hvilket kostade på de andra, isynnerhet ryska konsuln Zantini44. Först den 24 inträffade i Rom hertigens express till Reuterholm med underrättelse om att nu var konungen död, jemte begäran attR. ofördröjligen måtte komma hem: »Kom med det snaraste! jag är att beklaga, (!) som endast är omgifven af skälmar och mördare! Gud hjelpe mig fattig syndare!44 Nu blef det att påskynda afskeds-141

besöken; hos kardinal Bernis redan följande dag, derefter hos „Mesdames66 och de andra franska legitimi-stiska vännerna. Öfverallt blef han „med många tårar congédierad66, alla emigranterna visade stor sorg öfver Gustaf den Tredjes frånfälle, en gammal duchesse de Brissac „gret bitterligen och sade: „Notre preux chevalier est mor t!66 (Hur Reuterholm må ha skrattat inom sig!) Den 3 maj tog han ett ömt sista farväl af sitt kära Tivoli, kaskaderna, cypresserna, Sibyllas tempel, Msecenas* hus, „åt middag på stora balkongen å Villa d'Este66, och den 6 anträddes „i guds namn66 återresan till Sverge, „kl. 6 om morgonen64. „Hade imedlertid dessförinnan erhållit posten (från Stockholm) om mitt Öfverkammarherreskap66 (hos Enkedrott-ningen.) R. hade likaledes före sin afresa från Rom blifvit hedrad med kallelse till Ledamot af den „Arca-diska Akademien66 i nämnda stad, något som synes hafva utomordentligt tilltalat och smickrat honom.

Återresan gick öfver Milano, Inspruch, Augsburg, Frankfurt, Coblenz, Bonn, Kölin, till Aachen och Spa. Han anlände till Aachen den 31 maj, uppehöll sig på orten en veckas tid, fortsatte derefter resan till Hamburg, hvarest han mottogs af svenska postmästaren Bre-gard och hvarest han „för affärers skull66 dröjde från den 13 ända till den 21 juni. Den 26 s. m. var han i Köpenhamn, dock blott på några timmar, och nästa dag befann han sig åter i Helsingborg. Den 3 juli gjorde han sitt inträde i Stockholm och mottogs der „på sina rum66 af tvenne intima vänner, baronerna Bonde och Staél. Dagboken slutar med ett högtidligt „Soli Deo gloria!66 Det är hatet, som efter uppfyllda önskningar salvelsefullt omfamnar korset och hvälfver ögonen mot höjden. XII.

STOEYIZIREN TRÄDER UPP.

Det var i sjelfva verket hög tid, att Reuterholm kom hem. Hertig Carl befann sig nu, som den unga konungens förmyndare, faktiskt insatt i all den magt, hvarom så många trollkarlar lagt runor och så många drömmare profeterat, men det gick honom som mången annan, att, engång hunnen till målet, förlorade han koncepterna och visste ej riktigt hur han skulle begagna sig af sina fördelar. Stod han icke precist omgifven af »endast skälmar och mördare44, så stod han dock i den första tiden temligen ensam i fråga om verkliga personliga vänner och framför allt i en förfärlig villervalla. Reuterholm, sjelf ingen politisk karakter af större betydelse, var dock alltid i detta afseende en smula större, än hertigen, han var i och för sig redan en till, och de tvä i förening skulle dock kunna uträtta något. Till en början lade verkligen de två sina hufvuden tillsamman, det skulle dock ej dröja länge förrän den ene, Reuterholm, åtog sig att med sitt hufvud för sig sköta fäderneslandets angelägenheter på ett slags politisk entreprenad.

»Öfverkammarherren44 baron Reuterholm blef endast få dagar efter sin återkomst till Stockholm utnämnd till President i Kammarrevisionen, en plats, som visser-143

ligen var ärofull, men likväl i allmänhet endast ett trappsteg till något ännu högre. R. »nöjde sig46 dermed. I den förut ett par gånger citerade Promemorian af 1796 är imedlertid, på tal om denna utnämning, gjordt det tillägg, (Reuterholms egenhändiga,) att han på samma gång »kallades till ständig ledamot af alla kungliga konseljer44; detta tillägg är vigtigt, Reuterholm erhöll på detta sätt redan straxt fast fot i regeringen, medan han hade den fördelen att officiellt stå oansvarig för dess handlingar och att inför verlden kunna gifva sig sken af en man, som heldst önskade verka i en underordnad ställning, mera filosof, än statsman, mera hertigens enskilda vän, än en äregirig byråkrat. Han nöjde sig, som sagdt är, härmed, men han visade snart, att han ej heller behöfde någon annan ställning för att dock vara den egentliga ledaren öfver alla andra. Detta var, om man så vill, hans talang, Reuterholms alldeles speciella konst för sig.

Imedlertid var, för att Reuterholm skulle härutinnan lyckas, en sak oundgängligt nödvändig redan från första ögonblicket: den gamla regeringen, dess anhängare och förtroendemän, måste aflägsnas och ersättas med nya

personer af kända tänkesätt i Reuterholms smak. Denna purifikation företogs också snarast möjligt och de flesta magtegande personerna från förra regimen blefvo litet efterhand på ett mer och mindre delikat vis förflyttade eller rentaf flyttade undan, några ännu inan 1792 års utgång, resten i de första månaderna af följande år. Öfverståthållaren G. M. Armfelt skickades som minister till Italien, (oaktadt den sköna fröken Rudenschöld hos hertigen sjelf lagt sig ut för honom, att han måtte bli generalguvernör i Pomern,) Ruuth kom till Pomern i sistnämnda egenskap, Håkansson skildes från finansportföljen, Franc och Taube144

från utrikes ärenderna, Schröderheim sändes som landshöfding till Upsala, Toll till Warsehau som minister osv. Den svaga Fr. Sparre blef Rikskansler, L. v. Engeström (en broder till de begge i konungamordet invecklade Engeströmmarne) blef Hofkansler, Liljensparre Underståthållare, Wachtmeister blef qvar som Riksdrots, emedan man ansåg för farligt att med våld undanskaffa honom, för öfrigt blef den böjliga Mathias Rosenblad, fackman „par excellence44, gjord till tredubbel statssekreterare (för ecklesiastik-, finans- och inrikes ärenderna.)

Reuterholms inflytande på sakernas gång visade sig redan blott ett par månader efter hans installering som President genom utgången af processen mot Ankarströms arresterade medsammansvurne. Hertigen benådade dem alla („i öfverensstämmelse med hans sal. broders önskan46 och utan tvifvel på Reuterholms speciella tillrådan) från dödsstraffet, och saken afgjordes, som man vet, derhän, att blott de fyra värst komprometterade blefvo landsförvisade, medan de öfriga sluppo med jemförelsevis ganska lindriga straff. Den första tiden af Regentskapet utmärkte sig för öfrigt genom flera kloka åtgärder, bl. a. till ordnande af rikets intrasslade och förfallna finanser, (vi räkna icke dit den mera välmenande, än praktiska Varningen mot yppighet44 af d. 11 aug. 1792, hvilken, liksom R.s sednare experimenter i samma riktning, aldrig efterlefdes och hvars narraktighet slutligen måste korrigeras på så sätt, att Justitiekanslern gaf fiskal erna underhand order att icke tillämpa lagen!) Vi böra vid detta tillfälle en gång för alla göra rättvisa åt en verkligen berömvärd sida af Reuterholms styrelse: hans omtanka för finansernes ställande i ett bättre skick, än under Gustaf d. 3djes slösande régime varit ens möjligt; lik-145

som han för sin egen person alltid varit god ekonom och ej heller riktade sig på statens bekostnad under de år han var allsmägtig, (detta är mer än tillräckligt konstaterad t,) var han äfven mån om att i de offentliga medlens förvaltning införa ordning och hushållning, samt att i allo föregå med ett vackert exempel af sträng oegennytta. Man finner från denna första tid äfven en viss, rätt märkvärdig tendens till att intaga en någorlunda sjelfständig hållning gentemot utlandet, med andra ord att diplomatiskt häfda Sverges värdighet och oafhängighet. Bevisen härpå äro den svenska regeringens mod att låta franska republikens sändebud Verninac förblifvai Stockholm, (om också ej som officiellt erkänd gesandt,)*) samt den frispråkighet, hvarmed hertigen tillbakavisade ryska regeringens mellan-komst till fördel för vissa af de utaf Reuterholm aflägsnade högre embetsmännen, (kejsarinnan tycks nästan

*) I en depesch från svenska kabinettet till Stedingk, svenska gesandten i Sankt Petersburg, af d. 29 juli 1792, heter det bl. a.: „Säg vederbörande, att Verninac ej är här erkänd som minister! om han såsom privat man umgås med Stael, är obilligt att klandra, och man bör ej stöta sig med Frankrike, som skulle förstöra våra skepp i Medelhafvet, heldst då vi behöfva reparera våra klena aff ärer. Hertigen ömmar visst för Bourbonerne, men så stor äran må vara att upprätta deras tron, så skulle han hålla den för dyr, om den skulle kosta honom det folks blod och välfärd, som blifvit honom anför-troddt att styrau. — Att hertig Carl personligen „Ömmade“ skäligen litet för Bourbonen, känner man bl. a. af ett bref från honom till Reuterholm af den 25 maj 1792 (hos Schinckel Bergman Del. 3, sid. 11, not.) deri han omtalar honom som en „stackare, hvilken hvarken kan eller vill blifva hjelpt“, och att han, hertigen, ej har lust att „som en Don Quixotetl blottställa sitt land för honom, icke ens oaktadt „TempelbrÖ-dernew erbjudit honom 80,000 dukater för biträdet. (!)146

sjelf blifvit frapperad häraf och hon formligen ursäktade sig efteråt derför inför hertig Carl, se hennes bref af 30 aug. 1792, Schinckel-Bergman Del. 3.) Vi hafva kallat hela denna tendens märkvärdig och den är det, särskildt vid betraktande af att Reuterholm sjelf tillhörde en gammal familj af man kan säga ultra-Mössor; det bevisar till öfvermätt, att ej ens han, oaktadt alla sina traditioner och oaktadt alla sina fortsatta förbindelser med åtskilligt

^legitimt44, hade kunnat hålla sig fri från tidens smitta och de nya franska idéerna. Så till vida hade Gustaf d. 3dje rätt, då han fruktade för Reuterholms förbindelser från den franska resan, men liksom det i allmänhet är sannt, att blir man först kung, nog blir man rojalist, så sannades det äfven hos Reuterholm, att får man först sjelf magten, vänjer man sig snart af med revolutionsfantasierna, och visst är det, att länge dröjde det icke inan det wunga Frankrike44 blef honom något för betänkligt, om han än ett ögonblick verkligen närmade sig den franska republiken.

Och detta tillnärmande var i sjelfva verket fullkomligt allvarsamt menadt. Staél, Reuterholms förtroliga vän från Paris, användes först till att i Stockholm hemligen underhandla med Verninac om ett franskt ?5understöd44 i kontanta pengar, hvarigenom Sverge kunde befrias från „beroendet under Ryssland44; då Verninac öppnade utsigter till ett sådant understöds erhållande, afsändes samma Staél i december 1792 i en ytterst hemlig mission till Paris för att der drifva saken ytterligare fram, (denna underhandling fördes, framför allt af fruktan för Ryssland, med största försigtighet och Staéls korrespondens gick direkte till hertigen och Reuterholm.) Man känner resultatet af denna mission; Staél, som i Paris funnit villiga öron, afslutade (i maj 1793) så att säga på egen hand en traktat mellan repu-147

bliken och Sverge, hvilken man imedlertid i Stockholm, när det kom till afgörandet, icke vågade antaga. Reuterholm började redan då bli rädd, rädd för sina vänner i Frankrike, nästan rädd för sig sjelf.

För öfrigt var Reuterholms franskvänliga politik under det första året tillräckligt motiverad redan af Rysslands mer än tvetydiga hållning gentemot det svenska hofvet. Visserligen hade den ryska monark-innan, som vi ofvan sett, personligen sökt att lugna hertigen-förmyndaren, men hennes ambassadör i Stockholm, den närgångna och sluge Stackelberg, fortfor att der drifva sitt hemliga spel, att värfva anhängare, att uppegga emot den bestående regeringen. Reuterholm fann intet verksammare medel deremot, än upprättandet af en hemlig polis, under revisionssekreteraren Lodes speciella styrelse. Dess uppgift var framförallt att hafva ett vaksamt öga på ryska ministerhotellet, och det kan icke nekas, att en sådan uppsigt var af behofvet påkallad. De hemliga rapporterna från Lode innehålla, jemte mycket öfverflödigt och hvad man kallar f j e s k i g t, många goda upplysningar till ögonblickets historia och skildra ofta på ett bjert sätt hela denna i sitt inre så oroliga tid. I början af januari 1793 rapporteras, att Ruuth och Zibeth, äfven Frölich, plägade nästan dagligt umgänge hos Stackelberg, eller kom den ryska ambassadören till någon af dem, der möte då hölls. „Förut, då spelparti existerat hos någon af dessa herrar, hafva deras sécrétairer haft inträde i rummen som åskådare, men nu — kommer ej ens någon dome-stik derinw. Dessa möten höllos äfven ofta om nätterna. Baron Armfelt korresponderade flitigt med Stackelberg. „En lista på dem, som pläga politiskt umgänge med ryska ambassadören, väntas om några dagar ur hans hus“. I en rapport af d. 13 jan. yttras, att148

„umgänget i privata hus (i hufvudstaden) har blifvit så inskränkt och stillatigande, som i allmänheten44. Ryska translatorn Fredriksson och Abr. Wessman, samt deras anhängare „arbeta i allmänheten för det ryska partiet, dock mera tyst, än förr44. Allmänheten „är glad öfver den försiggångna embetsmannaförändringen44, (menas Liljensparres aflägsnande d. 9 jan. från Ståthållareplatsen, på grund af hans stora impopularitet och hans många tvetydiga åtgärder under de oroligheter, som egde rum i början af året, hvarom längre fram;) särdeles fröjdar man sig wöfver att vara befriad från en individu, som med mera despotism och tilltagsenhet, än någon förut, för egna afsigter uppoffrat flera menniskors välfärd, man uttrycker sin förtrytelse öfver Liljensparre genom paskiller och resepass, som på Norrmalm och andra ställen blifvit på knutarna uppsatta44. Stackelberg hade d. 11 sändt en rysk köp-mansbetjent som hemlig kurir öfver Åbo, (med pass lydande på G. Andrejew,) att till Petersburg öfverföra depescher om „Liljensparres händelse44. Det ryska partiet ansåg sig i Liljensparre hafva förlorat „en dristig och förslagen man44, men hoppades att han än en gång skulle bli „oumbärlig i Stockholm44. Stackelberg „arbetar på att få något sig bildande parti till att begära rysk protektion, då i vår eller sommar ryska trupper skola visa sig i Finland44. I staden är stort missnöje, då man „icke önskar sig Polens öde44-För den 18 januari heter det, att ryska ambassadören enligt „roj alis ter nas44 försäkran höllepä att „packain44 för att, „så framt Sverge vägrar assistans mot Frankrike, genast resa öfver gränsen, der 20,000 man ryssar skola vara sammandragna44, men „vid rekognoscering af ryska hotellet har man ej funnit någon anstalt gjord till afresa44.

tycktes hafva »dragit öronen åt sig44; någon egen »Orden har han icke44, och »man hoppas deterrera en sådan inan den hinner bilda sig, deremot är W. frimurare och — briccolist44. Något längre fram i tiden, d. 6 juni, rapporteras, att »den unga Seminoff och assessor Middendorff för ryska ministerns räkning turvis observera kamperingen på Ladugårdsgärdet och afgifva rapport derom till Nottbeck44, (Stackelbergs efterträdare, sedan den förre verkligen i maj, på hertigens uttryckliga begäran, blifvit rappellerad.) Nottbeck hade för öfrigt ännu endast få förbindelser på platsen och »får ej stort veta, om ej genom spanska och danska legationerna44, osv.*)

Vi hafva anfört dessa korta utdrag för att visa, det antagandet om ryska intriger i Stockholm var något mer, än en löslig misstanka; det har af andra blifvit ådagalagdt förmedelst åtskilliga andra upplysande bidrag till tidens historia. Under sådana förhållanden var Reuterholms riktning till en närmare förbindelse med Frankrike ganska naturlig, äfven om icke hans personliga sympatier (alltid behörigen stärkta af Staél) för närvarande hade legat just åt detta håll, liksom äfven hans samtidiga påkänningar hos Bernstorff i Köpenhamn voro töreskrifna af en fullkomligt god politik. Den behändighet, hvarmed regeringen, ställd mellan det franska traktat-anbudet, som man sjelf hade framkallat, och den hotande ryska noten af d. 30 juli 1793, som man icke vågade rentut trotsa, som man till och

*} Jemf. rörande de af ryska ministern besoldade klubbarna, (hvilkas program var att förklara den unga konungen myndig och åter lyfta det gamla gustavianska partiet till magten,) Liljensparres delaktighet i dessa stämplingar, m. m., ett längre utdrag af en hemlig Polisrapport hos Sch. Bergman Del 3, bilagorna.150

med besvarade något lamt, dock förstod att i det längsta häfda sin rätt till fullkomlig neutralitet, förtjenar likaledes erkännas. Det är obestridligen i allt detta en statsmannatanka, det ser nästan ut som början till ett politiskt system. Valspråket för detta skulle då hafva varit: fasthet utåt, liberalism inåt, och med afseende på detta sista, den inre politiken, må Tryckfrihetslagen af den 11 juli 1792 då tagas med i räkningen som ett väsendtligt moment.

1792 års ^Förordning om en allmän Skrif- och Tryckfrihet46 var Reuterholms début som lagstiftare. Han hade skrifvit den, så till sägandes knappast stigen ur resvagnen. Den blef också, bland annat just af denna grund, snarare ett vältalighetsstycke, än en egentlig lag, ty det är lättare att utkasta en fraseologisk afhandling, än att författa ett strängt juridiskt reglemente. Den var gifven såsom en gärd åt „mensklig-hetens helgade rättigheter66. Man har insinuerat, att afsigten med denna Reuterholms liberala statshandling varit jesuitisk, att den — Tryckfrihetslagen — „troligtvis hade äfven andra ändamål66, än att åt folket återskänka en dyrbar rättighet; vi tillstå, att vi icke fullt förstå denna insinuation och vi tro, att den icke är befogad. Huru denna tryckfrihet sedan begagnades, hör lika litet hit, som hur den snart åter gjordes om, (vi skola komma dertill litet längre fram,) och detta är en sak för sig; men vi kunna icke inse, hvarför den ej, då den nedskrefs, verkligen skulle varit dikterad af en uppriktig mening och „bona fides66. Hela dess innehåll är fullkomligt i arten af den 5,filosofi66, i hvilken R. rörde sig redan som helt ung och hvilken ännu icke hunnit blifva modificerad genom nötningen med det praktiska statsmannalifvets mänga stötestenar; vi föreställa oss till och med, att den blifvit i hans hjerna151

uttänkt redan under hans sednaste resa, under intrycket af de demokratiska rörelserna i främmande länder, och att den sålunda närmast må betraktas som ett slags »impression de voyage44, den han, nyss hemkommen, hastade att genast utkasta helt färsk på papperet. Så öfverdrifvet liberal var denna Tryckfrihetslag för öfrigt ingalunda, den innehöll bl. a. den bestämmelse, att författare skulle utsätta sitt »kända namn44, (liksom fallet är under den nuvarande nynapoleoniska »tryckfriheten44 i Frankrike,) dock utkom samma dag, som lagen proklamerades, en öfversättning af Paynes »Menniskans Rättigheter44 och fick passera. Det var en stor skilnad mot för blott några veckor tillbaka, då samma arbete i original ej ens fick i riket införas och der försäljas.

För att sammanfatta oss, de första månaderna af Reuterholms styrelse (såsom Förmyndarens förmyndare,) löfvade icke så litet, voro åtminstone bättre, än väl de flesta väntat sig, — för den yttre politikens räkning kunna dessa månader till och med utsträckas vida längre. Det är i dessa Reuterholms demokratiska ansatser (onda tungor kallade det rentut »jakobinism44,) och i en viss »savoir faire44 i hans diplomatiska förhandlingar något,

som nästan påminner om hans berömde samtida i Danmark, Bernstorff d. y. Kopian var visserligen ytterst svag, men analogier funnos, till och med i misstankan för alltför liberala hemliga tänkesätt och i svärmeriet för det mystiska. Efterhand förbleknade kopian ytterligare; af den store Bernstorff blef till slut ej annat hos Reuterholm qvar, än — ordensbrodern! Sic transit —! XIII.

SVIKNA FÖRVÄNTNINGAR,

Det är uppenbart, att Reuterholm, då han straxt efter sin hemkomst från den andra italienska resan med så mycken wäplombu satte sig på regerings - kuskbocken och med en klatsch (Tryckfrihetslagen) förkunnade verlden, att „nu skulle man få se något annat“, såväl betydligt öfverskattade sina egna krafter, som undervärderade situationens alla vådor och vägens knaggligheter. Här, der statsvagnen oupphörligt knuffades åt alla sidor och illviljan lade stenar framför hjulen, der de icke funnos förut, gällde det framför allt att på den kuskandes upphöjda plats icke förlora balansen, samt att hålla tömmarna jemnt; Reuterholm började olyckligtvis snart att endast rycka och rycka, blodet steg honom upp åt hufvudet och han blef vimmelkantig.

Tiden var kinkig, det kan icke bestridas; många olika elementer voro i jäsning, passionerna voro redan upprörda eller på grund af särskilda förhållanden lättare att uppröra, än eljest. De missnöjda undanskaffade gustavianerna arbetade oförtrutet på att åter komma upp, och detta med medel, som i de flesta fall voro allt annat än samvetsgranna, den ryska diplomatien begagnade sig med stor fiffighet af konjunkturen till att fiska i grumligt vatten, å andra sidan gick der ge-153

nom landet en ström af franska revolutionsidéer, luften var full af vindpustar, till och med af genljud, från Paris, man liksom förberedde sig, äfven hos oss, till ett nytt århundrade. På detta sätt korsade hvarandra inom samhället de mest olikartade yttringar och riktningar, ryska intriger, gustavianska stämplingar, demokratiska anlopp; för att beherrska allt detta, för att styra rätt genom så många kantigheter och krökningar, för att göra sig respekterad i så mycken villervalla, dertill fordrades i sanning en starkare arm och en statsmannavärfvet i allmänhet mera vuxen individualitet, än Reuterholms.

Hertigen och hans vizir hade visserligen straxt i början af förmyndarestyrelsen lyckats vinna ett parti för sig, framför allt genom den skenfagra och bländande Tryckfrihetsförordningen, men sakerna ställde sig mycket snart helt annorlunda. Å ena sidan yppade sig här och der verkliga „demagogische Umtriebe44, (icke betydliga i sig sjelfva, men förstorade af lättskrämda eller för hemliga afsigter arbetande rapportörer,) i Upsala höll filosofen Höjer „upprörande44 tal, hvilka betraktades som angrepp mot både kristendom och moral, och studenterna sjöngo på sina „klubbar44 och „juntor44 frihetssånger, dervid håret reste sig på alla „ rättänkan des64 hufvuden, i Lund företogo sig gesällerna att på sin klubb votera efter franskt mönster om ??guds tillvaro64, (och der funnos folk, som bäfvade dervid!) i hufvudstaden existerade diverse klubbar, (förutom de wessmanska, ryssvänliga,) hvilka påsto-dos vara af rent jakobinisk art och der, (så försäkrades det af kunskapare,) man drack skålar till Ankarströms minne; vissa personer, äfven af adeln, (så berättar den mer än de flesta den tidens memoirför-fattare trovärdige Adlerbeth,) voro oförsigtiga nog att154

icke blott i tanken erkänna, — ty detta gjorde måhända mycket högtställda personer, — men att temligen öppet förklara Ankarström för en »frihetens martyr44, (så t. ex. baron C. de Geer, general Duvall,) andra ädlingar svärmade för adelskapets upphäfvande och voro beredda att sjelfva frivilligt föregå med sitt exempel, om den bekanta Hans Hjerta (den tiden embetsman i Konungens kabinett) påstods, att han hvarje natt låg med — »jakobinermössa46! Bland de många nya tidningar, som uppstått efter censurens upphäfvande, voro flera, hvilka förde ett ganska fritt språk, några, hvilka till och med utmanade och retade. Å andra sidan arbetade reaktionen, hvilken fann ett mägtigt skydd och en oantastlig fristad i ryska ministerhotellet. Från denna medelpunkt spriddes öfver hela landet otaliga äfven-tyrliga rykten, (man kan gerna om de flesta säga, att de voro fullständiga lögner,) och de kittsligaste insinuationer. I allmänhet gingo dessa ut på att hertigen umgicks med planer till att »ändra regeringssättet till sin enskilda förmån44, mera detaljeradt hette det, att hertigen ämnade sammankalla Ständerna och låta dessa förklara den unga konungen förlustig tronen på grund af hans »sjuklighet44 och misstankarne om hans »börd44, att de läkarekonsultationer, som egde rum för att närmare undersöka konungens fysiska och

mentala tillstånd, voro anordnade just för att gifva stöd åt argumentet om hans »olämplighet64, (de utföllo dock i helt motsatt riktning!) att hertigen i tysthet »höll med44 det parti, som vållat Gustaf d. 3djes död, — man hade onekligen ett slags skenbart bevis härför både i den mildhet, hvarmed Ankarströms medbrottsliga blifvit under processen behandlade, och den släpphändthet, som efteråt utöfvades mot vissa af dem, t. ex. kanslirådet v. Engeström, hvilken redan frampå hösten åter-155

fick så godt som sin fullkomliga frihet. Några gingo i sina anklagelser mot Regenten ännu längre, såsom prosten Widén i Vesterlösa, hvilken i oktober månad

1792 sände hertigen ett anonymt bref, hvari den sistnämnde bland annat uttryckligt beskyldes för att vilja undanröjda brorssonen, (presten blef upptäckt, ställd för rätta, dömd till döden, men benådad med landsflykt,) eller såsom Armfelt, då han i ett bref till fröken Rudenschöld (d. 9 okt. s. å.) utlät sig: „Att ge konungen en dosis aqua tophana, som småningom mördar honom, det är ett kostligt påfund, som vi väl böra vänta ossu; i franska och andra utländska blad uppdukades samtidigt liknande historier, alla förmodligen från en och samma källa, och ännu följande året blef det hviskadt och trodd t, att vid jubelfesten i Upsala d. 8 mars ett anslag varit å bane mot konungens lif, ehuru den tydning bordt ligga närmare tillhands för alla, som litet kände till saker och ting, att, såframt det till Upsala afskickade artilleriet verkligen, såsom påståddt blifvit, i hemlighet medförde skarp ammunition, hertigen dermed afsett framförallt sin egen säkerhet, uppskrämd, som han vid tillfället var, af en halftokig kärings spådom om att hans lif nämnda dag skulle sväfva i den största fara.

Genom sin hemliga polis och genom välvilligt löpande vänner blef Reuterholm naturligtvis satt i kännedom om allt hvad som sålunda rörde sig på djupet och* mellan kulisserna. Åtskilliga förtretligheter af mera enskild natur stötte till. Underståthållaren Liljensparre, alltid dubbel och sväfvande mellan partierna, sprang flitigt hos hertigen för att, om möjligt, sätta ond blod mellan denne och Reuterholm; den hemliga polisen utkastade äfven för sin del, om också på god tro, ett frö till misstroende från R.s sida mot hertigen, då den156

fyllde hans öron med allahanda prat om att hertigen stode på vippen att sjelf gå öfver till ryska partiet, (»någon har af Öfverstekammarjunkaren baron Wrede, som disponerar ett regemente i Finland, hört yttras, attRegenten skulle ändrat tänkesätt och börjat luta åt ryska politiken, för att heldre taga råd af en mägtig granne, än att låta befalla sig af en ung menniska, som vore osäker om fadern46, Hemlig Polisrapport d. 18 januari 1793.)*) Hertigens svaghet för den förföriska fröken Rudenschöld besvärade likaledes Reuterholm; ännu om hösten 1792 suckade hertig Carl allt-jemnt för henne och Reuterholm fruktade, måhända icke utan skäl, att Armfelt skulle begagna sig af sitt eget intima förhållande till fröken Rudenschöld för att genom denna tjuserska draga regenten öfver åt motsatta lägret. Dessutom var hertigen ofta besynnerlig och svår nog att behandla. Han hade fått i sitt hufvud, att brodern Gustaf måhända icke vore salig, (!) och han höll en tid på att grubbla sig tokig deröfver; det har blifvit sagdt, att R. sjelf hade ingifvit honom dessa skrupler, vi finna det vida sannolikare, att de hos hertigen frivilligt uppstått. Enligt en berättelse, som uppgifves vara Riksdrotset Wachtmeisters till Presidenten Sylvander, skall Reuterholm slutligen lyckats kur era hertigen genom att låta honom sammanträffa med förre strumpväfvaregesällen Collin (af Gustaf den 3dje prydd med bibliotekarietitel,) hvilken i en mystisk flaska visat honom, hertigen, hans kungliga broders bild så »leende och glad66, att någon tvekan om hans »salighet66 ej längre kunde ega rum; (anek-

*) Hos Sch. Bergman, Del 3, sid. 39 förekommer ett alldeles liknande yttrande, citeradt, såsom det der angifves, ur ett „anonymt brefu d. 11 jan.157

doten kan mycket väl vara ett skämt, men den är i alla fall i genren.) Visst är det, att Reuterholm ofta hade sina bekymmer med den kära hertigen; han höll honom qvar, utan tvifvel! men det kostade besvär och en påpasslighet, som slutade med att bli tröttande, och det ser nästan ut, som om R. emellanåt nödgats tillgripa till och med stränghet för att sätta sig i vederbörlig respekt hos sin höga herre och återföra honom på »rätta vägen44, då han visade lust att eman-cipera sig.

Imedlertid blef följden den af alla dessa sammanstötande bryderier, att Reuterholm sjelf mycket snart

— tappade hufvudet, der han just först riktigt behöfde det. Såframt det verkligen i hans hjerna spökade något om att nu vore tiden kommen för honom att förvandla alla de gamla profetiorna till ett stort factum, att genom någon diversion göra sin af Ulfklou redan för längesedan till »konung af Sverge och Norge44 smorde hertig till konung på fullt allvar (och i och med detsamma sig sjelf till vicekung,) skulle utförandet fordrat en stor klokhet och en stor dristighet; i stället finna vi alltifrån år 1793 endast ett stort vankelmod och en lång följd af stora misstag. För vår egen del tvifla vi också i hög grad redan på möjligheten af något sådant handlingens mod från Reuterholms sida, som här skulle tagits i anspråk, — ordens, frasernas, liksom de tysta tankeexperimenternas, det är något annat.

Derför hafva vi äfven svårt för att tro, det den händelse, hvilken i sina följder först af allt gaf en stöt åt den reuterholmska régimen, — vi mena Thorilds uppträdande i slutet af december 1792 med sina »Memorialer44 om »det Allmänna Förståndets frihet44 och den dertill hörande dedikationen till hertigen med öfver-skrift: »Mildheten44, — att denna händelse skulle, som158

några velat göra troligt, närmast varit ett förspel till ett större och djupt anlagdt politiskt drama, hvars hemliga trådar leddes af — Reuterholm sjelf. Det är Liljensparre, Underståthållaren, som genom sitt hetsiga (att icke säga: försåtliga) uppträdande vid tillfället gifvit ensam anledning till hela denna tolkning, men Liljensparre är, som oss synes, en auktoritet af mycket tvetydigt värde. Man känner förloppet: Thorilds af-handling hade icke väl sett dagsljuset, förr än Liljensparre rusade direkte upp till hertigen, (Reuterholm var för öfrigt ännu opasslig efter äfventyret med »vagnstången66*) och höll sig på sina rum osynlig,) gjorde ett förfärligt allarm öfver den under dagens lopp utkomna thorildska skriften, hvilken med sina demokratiska ytterligheter och särskildt sitt glupska angrepp på de 4 stånden, »rikets fyra obestånd66, hotade att »undergräfva allt samhällsskick66, besvor hertigen att för sin egen och fäderneslandets skull statuera ett exempel, samt lyckades på stående fot få Regenten tillräckligt uppskrämd. Ännu samma dags afton — det var d. 21 dec. — hölls ett möte hos »den sjuke Reuterholm66 mellan hertigen och Liljensparre, der den sednare fick tillfälle att i R.s närvaro ytterligare säga rent ut alla »sina hjertans tankar66 och der det lyckades honom, trots Reuterholms motföreställningar, att förmå hertigen till ögonblickligt vidtagande af de mest urgenta mått och steg till »rikets lugn och upprätthållande af den unga konungens tron66. Dessa voro, 1° utfärdandet af en »Förklaring öfver Tryckfrihetsförordningen66, (den daterades samma dag d. 21 och innehöll bestämmelser, genom hvilka den i sjelfva förordningen åt författare beskärda frihet gjordes, mildast taladt, temligen illu-

*) Se sid. 36*159

sorisk,) — 2° utfärdandet af en »Varning mot falska rykten, osv.66 (den daterades d. 22 och innehöll hufvud-sakligen en nästan bäfvande, högtidlig förklaring af hertigen, att han med „oskrymtad ömhet skulle vårda sig om H. K. Majestäts person och uppfostran66, att han »utan rubbning skulle bibehålla rikets grundlagar46 och »bevara hvart och ett stånd vid dess fri- och rättigheter66, m. m., allt för att »efter fyra år kunna öfverlemna riket i ett förbättradt tillstånd till en ung och älskansvärd konung, hvars hjertas och tilltagande förstånds egenskaper gifva det gladaste hopp för framtiden,*) — 3° en ordre att genast arrestera Tho-rild och anlägga aktion mot honom inför Hofrätten. Om allt detta „måste66 Reuterholm vara med, oaktadt det, alltid enligt Liljensparres uppgift, stod hårdt, och i och med det samma var han gjord oskadlig, — Liljensparre hade förödmjukat, krossat honom, med andra ord, han hade genom en rask och beslutsam mel-lankomst »räddat landet66!

Allt detta tager sig nu visserligen bra ut, heldst när man läser det i sitt sammanhang med diverse andra utbroderade detaljer i Liljensparres några år sednare till kung Gustaf d. 4de Adolf ingifna utförliga Berättelse om förloppet, (och det är just detta aktstycke,

— infördt hos Atterbom »Siare och Skalder66, Del. 5, sid. 69 seqv. — som ligger till grund för allt hvad hittils blifvit om den thorildska katastrofen skrifvet;) det är fullkomligt sannt, att, granskar man icke saken litet närmare, står Liljensparre här med palmer i händerna. Men vi hafva några anmärkningar att göra, hvilkas vigt svårligen torde underkännas. För det första

) Aktstycket är in extenso intaget i Adlerbeths „Anteckningarw, Del. 2, Bil. A.160

bör man erinra sig, att Liljensparre, efter hvad som är skäligen notoriskt, stod denna tid i ett sådant förhållande till den ryska ambassadören, hvilket tillåter en att betrakta saken ur en helt annan synpunkt, än den han sjelf har angifvit; det kan ejheller gerna undgå ens uppmärksamhet, att den proklamation, hertigen i sin förskräckelse utfärdade d. 22 dec., innehåller sådana försäkringar, hvilka — eget nog — direkt adressera sig emot just de särskilda »rykten44, hvilka voro utspridda från intet annat håll, än — precist det ryska ministerhotellet. För det andra gjorde sig redan vid tillfället den mening hos opartiska män (t. ex. Adlerbeth) gällande, att »alla dessa steg, som uppfyllde staden med oro, voro öfverflödiga44 och att Liljensparre, »under afund och missförstånd med Öfverståthållaren (Modée) och angelägen att bibehålla en vacklande kredit, diktade faror, för att ådagalägga sin verksamhet och till deras afvändande synas oumbärlig64. Vi tillstå, att hela affären synes oss bäst förklaras just genom ett sådant Lilj ensparres lycksökeri, förutsatt, att man underkänner den andra tydning, som aldraförst erbjuder sig, nemligen att Liljensparre här gjort sig till verktyg för en rysk kabal; i hvad fall som heldst nödgas vi alltså tvifla på att Atterbom har rätt, då han förmodar, att L. handlat af »ärlig öfvertygelser Hvad nu Reuterholms personliga ställning här vid lag angår, kunna vi icke finna annat, än att den låter sig ganska naturligt och enkelt förklaras. Thorild var af Reuterholm »besoldad44, utbrister Liljensparre med en betydelsefull gest, Atterbom finner denna angifvelse bekräftad »genom allt det mildrande i slutvändningen af Thorilds öde44, Beskow i sitt »Minne af Leopold44 (»Sv. Akademiens Handl.44 för 1861, sid. 313,) anser frågan om förhållandet mellan Reuterholm och Thorild161

»icke fullt utredd44. Oss förefaller Liljensparres anklagelse fullkomligt omotiverad och hitfcils af intet bekräftad, liksom å andra sidan hela frågan lösbar på ett otvunget sätt. Vi känna Reuterholm som ett slags »filosof44 redan långt före den franska revolutionen, vi ihågkomma, att han nyss återvändt från tvenne utländska resor, derunder han haft tillfälle att inandas europeisk luft, göra bekantskap med många personer af till och med ganska revolutionärt lynne, stifta vänskap med vissa rentaf noterade demagoger (Staél hörde ju bl. a. till dessa;) hvad var då naturligare, än att han, sålunda styrkt i många ungdomsidéer, ytterligare smittad af tidens nyare åsigter, sjelf vid sitt första uppträdande såsom offentlig man försökte att experimentera en liten smula med dessa idéers praktiska tillämpning? Tryckfrihetslagen af d. 11 juli %var ett sådant experiment; om han beskyddade Thorild, denna de fria me-ningarnes oförvägne förkämpe, stod detta ju endast i full harmoni med sjelfva utfärdandet af nämnda tryckfrihetslag. Men derifrån och till en hemligt anlagd plan till en total omstörtning af riksförfättningen och en radikal statskupp är i våra ögon ett ofantligt språng. Sjelfva den anklagade thorildska skriften kan naturligen bedömmas mycket olika från olika ståndpunkter, Liljensparre fann dess innehåll fasaväckande, Atterbom har ännu i våra dagar funnit mycket deri högst betänkligt, vi finna den full af ovedersägliga sanningar, om än framställda i ett språk, som kunde varit mindre öfverspändt och framfusigt; vi kunna ej förstå, hvarför icke sjelfva Reuterholm från den ståndpunkt, han med sin Tryckfrihetsförordning några månader förut intagit, skulle låtit den passera. Hade han en gång tagit initiativet, borde han äfven bära konseqvenserna, men att det häri skulle legat en rent revolutionär af-162

si g t från hans sida, detta kunde visserligen af Liljensparre eller andra insinueras, men har för sig intet bevis. Det »mildrande i slutvändningen af Thorilds öde“ bestod i — fyra års landsflykt, ett, som oss synes, redan alldeles öfverdrifvet straff för hans s. k. brott; och om han efteråt, såsom Liljensparre påstår, fick en 400 riksdalers pension, tyckes oss detta endast varit en ytterst måttlig upprättelse åt en snillrik och ädel man, som blifvit, måhända egentligen för en annans skull, djupt förorättad.

Imedlertid hade Reuterholm genom denna händelse helt och hållet förlorat sin jemvigt. Han hade upptäckt, huru den smula frihet, han nyss pålyst, kunde, mera af den hemliga kabalen, än af missbruket, vändas till ett vapen mot honom sjelf, och, s|Lsom Atterbom ytterst träffande anmärker, om det var hertigen, som först blef alarmerad och om »skräcken kom sednare öfver Reuterholm46, så blef den »deremot hos honom desto större44. Från detta ögonblick börja felstegen och dårskaperna från regeringens sida taga en rasande fart. Redan d. 22 blefvo ytterligare säkerhets-mått vidtagna, åtskilliga misstänkta personer blefvo uppmanade att lemna hufvudstaden, regementerna er-höllo skarpa patroner, (!) hertigen, fruktande för sitt lif, öfverlemnade genast sitt testamente i förvar åt Svea Hofrätt, osv. Allmänheten ömsom skrattade och har-mades häröfver, den sista villan blef värre, än

den första. Thorild bars i triumf in i Hofrättens sessions-rum, lefverop för martyren fyllde hufvudstadens gator, i Upsala anställde studenterna en högtidlig »begrafning af den unga tryckfriheten44 och anlade sorg med svarta krusflorskokarder, sinnesstämningen blef allt mer och mer retad, ryska pengar hjelpte till. En af de första dagarne på det nya året föreföll ett gatu-uppträde i163

Stockholm mellan en kapten Frese och ett par borgare, af hvilka den ene skadades i handen af Freses sabel; då vederbörande begingo den dumheten, att låta kapten F., för syns skull häktad, spatsera — tvärsigenom Högvakten och ut på andra sidan, samlade sig i hast ett par hundra personer, hvilka drogo rakt upp till slottet, in på borggården, fordrade att få tala med hertigen, skreko på straff*utan mannamån åt Frese, osv. En viss Ebel var den, som härvid högljuddast förde folkets talan, och hela tillställningen blef derför efteråt kallad »ebelska upproret46. Sedan man förgäfves sökt stilla massans vrede med goda ord, kommenderades dragoner att rensa borggården. Hopen skingrades då och Frese blef verkligen arresterad; men ännu samma dags afton (det var d. 7 jan. 1793) fördubblades alla vakter i staden, förstärkning af dragoner inkallades från Drottningholm, Reuterholm skall (enligt Adlerbeth) varit så förskräckt, att han velat befalla trupperna att skjuta på folket, en proklamation sammanskrefs i all skyndsamhet och offentliggjordes följande dag, (alla sammanskockningar förbjödos, alla klubbar förklarades stängda, osv.,) af hela andan i aktstycket skulle man trott, att fäderneslandet sväfvade i ögonskenlig fara. Den enda nyttan af allt detta oväsen var, att Liljensparre ändtligen lyckats göra sig totalt omöjlig inför den allmänna opinionen; d. 9 jan. förständigade regeringen honom att i »särskild mission66 afresa till Pomern och att lemna sin plats som Underståthållare åt Revisionssekreteraren Nibelius. D. 12 jan. utkom för öfrigt ännu en proklamation i form af »Bref till Stockholms Stad46; man igenkänner här fullkomligt Reuterholm på den uppstyltade, oratoriska stilen, här och der fallande ner till det så temligen meningslösa, innehållet är ungefär detsamma, som i »Varningen46 af d. 22 dec. f. a.,164

men mera långdraget och dessutom späckadt med vissa anspelningar om förräderi o. d., som endast bidrogo att reta borgerskapet i stället för att lugna det. I de sista dagarna af januari månad inkallades ännu mera trupper till hufvudstaden. Doktor Philipsons tidning »Patrioten44 blef i samma vefva »sisterad44, (Thorilds farliga skrift hade redan för längesedan blifvit seqve-strerad och största delen af upplagan förstörd.) Det var af allt tydligt, att såväl hertigen, som Reuterholm, numera lefde under intrycket af en fortsatt panisk förskräckelse; enligt flera sammanstämmande vittnesbörd skall också vid denna tid Reuterholm i sin stora bedröfvelse hafva låtit sig undfalla det ordet, att Säkerhetsakten, — denna statshandling, mot hvilken R. 1789 uppträdt med sä mycken, om också kort, bravur! — dock, när allt komme omkring, »vore Gustaf den Tredjes bästa verk och oundgänglig till rikets styrande44. Sic tempora mutantur et nos mutamur in illis!

Den 8 mars försiggick i Upsala jubelfesten till firande af »Upsala möte44 1593. Hertigen, Reuterholm och den unga konungen bevistade densamma, (R. var en af dem, som underskrefvo „1793 års Upsala mötes beslut44,) men under betäckning af kanoner, (vi hafva ofvanför omtalat detta.) Tidningen om Ludvig den 1 ödes afrättning hade nu ytterligare satt förmyndaren-regentens och hans förtrognes nerver i den betänkligaste skakning. Reuterholm lät utanför och omkring sin bostad i Stockholm hålla ständig polisvakt, och dock såg han oupphörligt »förklädda personer lura vid hans port44, för att mörda honom, när han sent om nätterna kom åkande hem från slottet; under hela fyra veckors tid var han ständigt utsatt för ett mordskott (som aldrig blef af!) af en person, hvilken »med en studsare lurade på honom under hans sängkammarfönster på en mörk gård44, („För-165

teckning öfver alla de större lifsfaror, hvaruti den nådiga Försynen mig hulpit och frälsat, etc. etc.44) För det mesta instängd inom sina rum, författade han den ena Förordningen efter den andra, — man kan omöjligt förneka hans flit och verksamhet, — men det tycktes numera hvila ett ogynnsamt öde öfver allt hvad han företog sig och de flesta af hans administrativa åtgärder gåfvo från denna tid anledning till ett mer och mindre berättigadt klander. Ett välmenande sabbatsplakat af d. 26 febr. hade väckt förargelse i stället för uppbyg-gelse, emedan strängheten deri drefs så vidt, att äfven alla teaterföreställningar förbjödos om söndagen, ett om hösten utfärdadt pompöst circulär, (med mycken inblandad politisk »sens moral64,) innefattande påbud om en särskild »Tacksägelse för god skörd44, väckte åter ironiskt löje af den simpla grund, att skörden just detta år — varit ytterst måttlig! Bättre lycka hade förordningen mot »Knäfall vid ansökningars framlem-nande44 gjort året förut

och man hade funnit motivet: att »dylik ärebetygelse endast passade i böner till den Högste44 fullkomligt riktigt. Den likaledes mot slutet af 1792 utkomna förordningen mot Hazardspel hade temligen oklandradt fått passera, äfvensom den förut omnämnda Varningen mot Tppighet, ehuru denna utsträcktes väl långt, då deri bl. a. förkunnades, att regeringen för framtiden, vid förekommande pensions-ansökningar af enkor, ämnade först pröfva deras sparsamhet såsom hustrur eller mödrar; men det nya circuläret af d. 19 april 1793 rörande »Presterska-pets pligt att tillse44 det bland de lägre klasserna allt öfverflöd i klädedrägt, framförallt alla slags sidentyger blefve bannlysta, mottogs med öppen förtrytelse eller med ett trotsigt gapskratt öfver hela landet. I Stockholm gjordes den mest förbittrade opposition deremot;106

i en af de »hemligapolisrapporterna46 heter det: »Löjligheten (det är att hålla god min!) af alla pigors och jungfrurs kalkonska förtret och prat öfver författningen mot Sidentygers bruk af dem kan aldrig afmä-las; torg, slagtarhus, fiskköparbodar, publika brunnar, kryddbodar och manglar äro fyllda hela timmarna med dessa upprörda qvinnor, som utösa sin galla öfver upphofsmännen till detta förbud. De ha äfven fått nys om att kaffe skall bli förbjudet, hvartill de väl ej med «så mycken svårighet vilja jemka sig, i anseende till att husbondefolken skulle komma att ingripas under samma artikel64; (kaffet blef dock denna gång räddadt, det påstås genom förbön af hertig Fredriks älskarinna, mamsell Lof!) Åtskilliga klagomål började nu äfven bland menige man resa sig mot hertigens enskilda slöseri, (hvilket onekligen bildade en skärande motsats till Reuterholms berömvärda ekonomi,) mot hans dyra mätresser, hans byggningslusta, hans dryga hofstat, hans pensionsutdelningar osv. Reuterholm fick bära hundhufvudet också för detta. Mot hösten af detta år, 1793, tyckes skuggrädslan å högsta ort tagit ny fart, i stället för att sakta sig med tiden. Polisen ålades att hafva vaksamt öga med alla sig i hufvudstaden uppehållande fransmän, hvilka borde uppgifva sina namn, yrken, ärenden på stället. I december utgafs ett förbud för svenska tidningar att aftrycka »den franska eller nordamerikanska konstitutionen44 (!) samt att »anställa reflexioner öfver dessa författningar44. Man var nu hunnen ett betydligt stycke från debuten d. 11 juli året förut, det kan icke bestridas! Dock var det icke det aldra yttersta, hvartill man skulle komma.

Den enda glädje Reuterholm egde under hela detta sitt första regeringsår, då han redan började för en och annan högljuddt sucka öfver att det ännu var tre107

år qvar af »detta ängsliga förmyndareskap44, var måhända hans den 17 maj timade — utnämning till »En af Rikets Herrar44 med åtföljande titulatur af Excellens. *) Per Enbom skref vid detta tillfälle sitt bekanta lofqväde (»ode44) öfver Reuterholm, i hvilket redan de första raderna andas den högsta entusiasm:

„Du, som så högt på snillets vingar

Ditt dygderika väsende

Till ärans ljusa rymder svingar! etc.w

och der skalden uppmanar sin sångmö att »sjunga Excellensens första dag44,

„Som skall åt Svearne beskära Ett nytt och retande behag,

Att höghet uti själen bäraw. (?)

Ja, lyckligt, lyckligt var det bud,

Som dig till Rikets Herre kallar!

Medborgaren med brustna ljud

Sin glädje och sin klinsla skallar. Osv.w

Det kan icke vara tvifvel om att R. mottog detta smicker med den bästa smak i verlden; der fanns då åtminstone en röst i Svérge, som gjorde honom full rättvisa! — Det utkom för öfrigt ofördröjligen en parodi på samma poem, deri det bl. a. om dess författare heter:

„Sjung Svedenborgs och Mesmers ära,

Sjung galenskapens födslodag,

Vet att förträfflighet beskära At dårarne, som hunnit lära Att härma Momi anletsdrag! Osv.w

Då den unga konungen, åtföljd af hertig Carl, kort tid derefter gjorde en resa i de södra provinserna, blef

*) Han tog sig härvid det manhaftiga valspråket, „Nec aspera terrentu.168

Reuterholm (naturligtvis) en af de fem höga herrar, hvilka konstituerades att bilda en interimsregering; han flyttade då ut till Gamla Haga, och »Hans Excellens44 intog der med synbar afsigt just de samma rum, som Gustaf den Tredje förut alltid innehaft. Han triumferade för sig sjelf, men många förargade sig djupt öfver denna arrogans och Gustaf den Tredje vände sig tilläfventyrs i sin graf i raseri. Före konungens och hertigens afresa hade en af R. författad ny proklamation d. 1 juli blifvit utfärdad till sinnenas lugnande; Adlerbeth kallar den snarlik ett »skriftermål46, sanningen är, att den både till innehåll och uppsättning var särdeles misslyckad, och den nämnda memoirförfattaren har fullkomligt rätt, dä han bland annat anmärker mot stilen deri, att första satsen »saknade grammatikalisk konstruktion44, det är nemligen helt simpelt en med ordet »då44 börjande försats, till hvilken Excellencen Reuterholm, sväfvande »högt på snillets vingar44, råkat — totalt tappa bort eftersatsen.

En tröst var det också för Reuterholm under denna hårda tid, att han då och då blef erinrad af sina vänner på främmande botten , af de i »sanning upplysta44 och de »verkligt vise44. Brefvexlingen med Lavater var isynnerhet »suiverad44 under de första åren efter Reuterholms hemkomst från den andra italienska resan. I ett af Lavaters bref från 1792 (aug. 28,) läsa vi: »Säg mig något om ånkarström! En person, som säger sig ha kännt honom personligen och intimt, har nyligen försäkrat mig, att han ända intill det förfärliga ögonblicket var un homme trés-doux, trés-hon-néte et méme trés-devot, osv. Jag är frestad att skrifva en »mot de consolation44 till hans enka44. Vi ega icke R.s svar, det torde hafva varit intressant. Reuterholm hade, som vi ofv an för (kap. 11) sett, skickat169

Lavater sitt porträtt för längesedan, men det tyckes sent hafva framkommit, ty först under d. 9 jan. 1793 tackar L. derför och utbrister: »Det är något hj el te-likt, furstligt, öppet, ädelt, i denna panna och näsa!44 (Hvilken »vrai sage44, denne Lavater! och hvilken men-niskokännare!) I dec. s. a. har Staél besökt Lavater i Schweiz; den sednare skrifver derom till Reuterholm: „Den brave Staél är hos mig; oh! hur vi äro enige i att Ni (R.) är bestämd till något stort på den plats, försynen har satt Er! Var värdig dertill, låt Er aldrig tröttas af någon motgång, af andras oblida omdömen! Var »inébranlable44! Att städse vilja det goda, derför allena att det är godt, dét skapar Vise, Dygdige, Hjeltar, Helgon! (»des sages, des vertueux, des héros, des saints!44) osv. Öfver händelsernas utveckling i Frankrike är Lavater både bedröfvad och förbittrad; »men detta kan icke gå i längden, d’affreuses suites inon-deront 1’Europe44. Ännu det följande året 1794 fortgick brefvexlingen och Lavater sökte då i ett bref trösta R. öfver de armfeltska händelserna, hvilka säkert endast »bidragit till att ställa honom ännu högre än förr, »auf einer höheren Stufe44; (L.s bref äro ömsom på tyska och franska).

Att hemma regera på Gamla Haga och att i utlandet beundras för sin hjeltelika uppsyn och sin furstliga panna, det var dock icke så litet. Mången »filosof44 har trotsat svåra tider utan att ega så pass mycket till sin uppmuntran och hugsvalelse. Och dock — satt Reuterholm understundom och tittade melankoliskt på sitt ur för att noga tälja hvarje försvinnande minut, som närmade honom den stund, då han skulle »befrias från sitt slafveri44! (Hans egna ord till Hofkansleren v. Engeström). XIV.

UTLÄNDSK POLITIK. - KONSPIRATIONER. -SKANDALER.

Vi hafva i ett föregående kapitel gjort rättvisa åt den skicklighet, hvarmed Reuterholm i förmyndareregeringens första tider förstod, att under särdeles kinkiga förhållanden kryssa med någorlunda bibehållen heder fram mellan Frankrike å ena sidan och Ryssland å den andra, med skenet till och med af en större sjelfstän-dighet, än 4en svenska diplomatien företett på länge. Med ständigt ökade faror minskades imedlertid säkerheten i rörelserna och fastheten i styrmannens hand; kryssandet fortsattes, men vissa ögonblick med temligen äfventyrliga slag och icke utan risk att stöta på grund. Vi skola ännu allt framgent se rätt skickliga manövrer, — i det hela taget är förmyndareregeringens diplomatiska historia ingalunda utan sina ljusa sidor, — men vi skola också se

villrådighet om bord och åtskilliga ledsamma haverier.

Vi äro ännu i året 1793.

En af Reuterholms första diplomatiska åtgärder hade, som vi sett, varit att låta Staél afgå i en speciell och hemlig beskickning till Paris (i slutet af 1792.) Staél hade på genomresan i Köpenhamn i dec. månadflera gånger konfererat med Bernstorff rörande såväl Sverges, som Danmarks ställning till Ryssland och den danska statsministern hade oförställdt sagt honom sin tanka om detta »olidliga44 ryska öfvervälde. Medan Staél följande året i Paris negocierade för den franska traktaten, sökte Reuterholm inleda vidare öfverens-kommelser med Danmark och hertigen - regenten satte sig till den ändan i intim rapport till den danska kronprinsen (sednare kung Fredrik d. Sjette.) Kronprinsen svarade (redan d. 22 juli 1793) att han vore »lifvad af alldeles de samma känslor44, som hertigen uttryckt i sitt genom Rålamb honom öfverlemnade bref, han vore, liksom hertigen, på det fullkomligaste öfvertygad om nödvändigheten af en »oinskränkt (»en-tiére44) och beständig förening mellan Sverge och Danmark44; dessa länders intressen äro »de samma44 och genom gemensamt understöd »skola de utgöra en fruktansvärd magt44 i kritiska ögonblick. *) I sept. skickade hertigen en förtrogen, öfverstelöjtnant Borgenstjerna (gammal skandinav,) till Köpenhamn med en ny förtrolig skrifvelse i fullkomlig skandinavisk anda,**) upprepande alla de talande skälen för ett förbund mellan Sverge och Danmark, jemte ett kortfattadt förslag till en allians, (»uppriktig och varaktig vänskap44, »förnyande af politiken ante 178844, »garanti för hvarandras tyska besittningar44, »ömsesidigt försvar i händelse af anfall44.) Borgenstjerna mottogs med stor välvilja såväl af kronprinsen, som af Bernstorff, hvilken sednare löfvade utarbeta förslag till ett fullständigt fördrag på basis af de preliminärer hertigen låtit öfverlemna. Imedlertid tyckes for denna gång någon knut

*) Enskild samling.

**) Sch. Bergman Del 3. Bil.172

plötsligt hafva kommit på tråden, — vi skola snart förstå hvilken, — och Bernstorff slutade med att „till en början “ föreslå en Handelstraktat i stället för en politisk. Med detta besked måste Borgenstjerna resa tillbaka till Stockholm. Hertigen aflät då, d. 17 dec., en skrifvelse till danska kronprinsen, deri han med mycken artighet tackade för anbudet af handelstraktaten, men uttryckligt förklarade, att han ej kunde gå in derpå, såframt det ej åtminstone i en hemlig artikel tillädes, att Sverge och Danmark i händelse af krig från rysk eller engelsk sida skulle skydda hvarandra och försvara hvarandras besittningar. Så stodo sakerna mellan Danmark och Sverge i slutet af år 1793. Förmyndareregeringen hade sagt sitt sista ord, Bernstorff betänkte sig ett ögonblick.

Under tiden hade också händelser inträffat, hvilka med rätta kunde ingifva den kloka danska statsministern vissa betänkligheter. Vi mena den armfeltska konspirationen och hvad allt den medförde.

Vi skrifva här icke epokens historia, — redan ramen för en biografisk monografi skulle förbjuda det, — och vi må derför i största korthet behandla episoder, hvilka i sig sjelfva äro fullå af ämne.

Reuterholm och Armfelt voro i mycket hvarandras fullkomliga motsatser; den förre sträf, pedantisk, bi-gott och i sjelfva verket temligen inskränkt, den andra lätt och behaglig, frivol, men genialisk! Begge egde likväl ett rågadt mått af ärelystnad och båda trodde de sig ega en mission att uppfylla, till hvilket ändamål de också båda voro föga nogräknade om medlen. Reuterholm hade efter mångåriga kabaler mot Gustaf den Tredje redan så till vida vunnit sitt mål, att han i detta ögonblick var Sverges faktiska regent och nu hade fria händer till att hämnas alla de gustavianska173

oförrätter, för hvilka han ansåg sig och det parti af »patrioter44, till hvilket han hörde, hafva systematiskt varit ett offer under den förra régimen. Armfelt, genast undanstött af Reuterholm och skickad i ett slags hederlig landsflykt, som sändebud i Italien, ansåg äter tiden vara inne för sig att nu hämnas på de nya upp-komlingarne och bringa Gustaf d. 3djes skugga ett försoningsoffer. Han hade börjat med sina hemliga stämp-lingar mot hertigen och Reuterholm redan straxt efter det den sednare fattat regeringstyglarna. Medan Reuterholm lönligt underhandlade med franska republikens agent i Stockholm, förband sig Armfelt endast allt intimare med den ryska ambassadören Stackelberg; redan om sommarefi 1792 skall A. hafva med några vänner utkastat en plan till

hertigens och Reuterholms gripande, samt till genomförandet af en revolution i den unga konungens namn. Efter sin ankomst till Italien redigerade han denna sin plan mera i detalj: Reuterholm borde genom en coup de main störtas, konungen om-gifvas med en konselj af vissa fullt säkra personer, en total förändring genomföras i den nuvarande reuter-holmska embetsmannapersonalen, en liten rysk flotta hållas i beredskap på höjden af Stockholm, hertigen på detta sätt göras oskadlig, och „en gång fallen i det gustavianska partiets händer, skulle han icke vidare slippa undan46. I nödfall borde hertigen också kunna — mutas, (sednare hette det, att Armfelt skulle såsom en ännu ytterligare nödfallsutväg föreslagit att »rödja hertigen ur vägen44.) För att förbereda sinnena på revolutionen, borde alla möjliga försåtliga rykten utspridas, (och vi hafva nyligen sett, att dylika fattades icke,) befolkningen i Dalarne upp-vigglas, osv. osv. Om allt detta gaf Armfelt sitt öppna förtroende till sin älskarinna fröken Rudenschöld i främ-174

sta rummet, dernäst till Kongl. Sekreteraren Ehrenström, förutom några andra. Huru Armfelt tänkt sig den nya regeringen, som skulle efterträda Reuterholms styrelse, derom har man i hans korrespondanser många märkvärdiga vinkar; i ett bref från honom till Rosenstein, (från Florens d. 1 juni 1793,) hafva vi bland oändliga reflexioner om »dygd och maximer^ funnit följande karakteristiska yttrande: „Derom är jag innerligt öfvertygad, att en konstitutionell statsman, sådan som Ni, skulle vara en ytterst sällsynt varelse; de flesta blefve Robespierrer och Péthioner, som blott skulle begagna konstitutionen för att genom den komma till jakobinismen.“

Hertigens regering, som redan förut tillräckligt kände sin Armfelt och icke lemnade honom ur sigte på främmande botten, erhöll ganska tidigt vissa varningar om hans hemligaste förehafvanden. Det är temligen troligt, att redan den bekanta aldrahögsta förskräckelsen i Stockholm om våren 1793 till stor del hade sin egentliga grund i ingångna underrättelser om Armfelts högförrädiska sqvadronader på diverse ställen i södern, om äfven händelserna inom landet bidrogo sitt till denna bäfvans sättande i system. Det är likaledes sannolikt, att det något sällsamma försök Reuterholm om våren

1793 gjorde i Petersburg i ändamål att der ställa sig väl, (att han på samma gång underhandlade i Köpenhamn om ett förbund emot Ryssland, står icke i strid med Reuterholms karakter,) närmast härledde sig från fruktan för Armfelt, hvilken, (det kände man tillräckligt,) hade i det ryska hofvet sitt bästa stöd och hvilken man alltså, om möjligt, borde företrädesvis just der motarbeta. Det är bekant, att Reuterholm till utförande af detta försök, — innefattande ingenting mindre, än en underhandling redan då om en förening175

mellan den unga konungen Gustaf Adolf och storfurstinnan Alexandra, — hade den osmakligheten, för att icke säga betisen, att välja som hemlig negociatör en viss judisk äfventyrare, som utgaf sig för en portugisisk »baron Cain de Vittal44, för öfrigt ifrig frimurare, kab-balist, o. a. Det är lika bekant, att den improviserade diplomaten, som afgick från Stockholm i mars och först efter många svårigheter och äfventyr anlände till Petersburg, förgäfves ansökte om direkt tillträde till kejsarinnans person och lyktade sin beskickning med en komplett fiasco. Kejsarinnan mottog visserligen till slut på vanlig kabinettsväg det bref baron Vittal (eller Vital) medfört från hertig Carl, äfvensom en skrifvelse från baronen sjelf, men åt det sednare aktstycket hade hon endast ett okonstladt gapskratt, (det var så sammansatt, att hon måste antaga dess författare vara förryckt,) på brefvet från hertigen svarade hon (i maj,) att hon vore förtjust öfver det gjorda förslaget till en förening mellan konungen och hennes sondotter, men att hon heldst önskade föra underhandlingen derom på vanlig officiellt diplomatisk väg. Hertigen afgaf derpå en temligen tafatt förklaring, och dermed — afstannade saken för den gången.

Hvad som i fråga om Vital torde vara mindre bekant, är att hertigen och Reuterholm till den grad voro dupe af denna bedragare, att den förre redan under d. 26 febr. 1793 hade förlänat honom kongl, »patent44 pä att vara »Geheime Hofagent44 (en betecknande titel!) i betraktande af hans »utmärkta egenskaper och ifver44, samt »de goda tjenster han skall bevisa vår krona44, (patentet är af hertigen utfärdadt i konungens namn;) lika obekant är säkerligen äfven ett bref, som Reuterholm adresserade till »baronen44 i Riga d. 19 juni, efter det Vitals mission redan var misslyckad. Reu-176

terholm skrifver på tyska, »oaktadt föga van att skrifva detta språk46, (Vital tyckes åter ej hafva varit diplomatiens vanliga språk, franskan, mägtig;) han har mottagit baronens »angenäma66 af d. 26 maj, såväl som

det „andra brefvet med kuriren66, och hastat att kommunicera dem med »vår nådiga hertig66; hertigen ber tacka baronen för hans nit och goda bemödanden, han har med samma post från Petersburg mottagit ett bref från kejsarinnan, (det ofvan omförmälda,) men ännu ej besvarat det; för öfrigt är detta kejsarinnans bref »af det al dra märkvärdigaste innehåll66*) och är »särdeles i hvad som angår herr baronen sjelf utom-ordentligt vigtig t66, (kejsarinnan säger sig misstänka Vital för att vara antingen en »charlatan eller sinnesförvirrad66,) hvadan man ej vågar ge honom del deraf vare sig med posten eller med kurir, (!) utan väntar att kunna lemna det i hans egna händer; hertigen anhåller derför, att baronen snarast möjligt lemnar Ryssland och infinner sig vid hans hof, för att sjelf »med hertigen öfverens komma om svaret66; (!!) baronen skall vid sin ankomst till Stockholm sjelf otvunget inse, såväl den „stora vigten af sin närvaro här på platsen66, som omöjligheten för honom Reuterholm att i detta sakernas läge och »de nuvarande mycket kritiska omständigheterna vis å vis kejsarinnan66, sjelf »företaga den projekterade resan66, (det torde alltså ett ögonblick varit å bane, att R. sjelf skulle resa till Petersburg!) eller lemna hertigen »om också blott på 24 timmar66; lika litet går det an, att gifva baronen den önskade öppna fullmagten, det vore ej af nytta för honom sjelf, i anseende till vissa »i det märk-

Det är infördt hos Sch. Bergman Del 3, sid. 385, och synes oss vara af måttlig „märkvärdighetw i det hela.177

värdiga brefvet förekommande saker44; att den unga konungens porträtt ej blifvit afsändt till herr baronen, »kommer sig helt simpelt deraf, att målaren legat sjuk i 6 veckors tid44; måtte herr baronen »nu kunna genast finna en lägenhet att komma tillbaka44, (vigten af sky nd-samhet upprepas, väl tjugo gånger,) heldst sjövägen från Liffland rakt på Stockholm; »adjö, min kära baron! Ni^ är ju fullt öfvertygad, hoppas jag, om det uppriktiga sinnelag (»wahre Gesinnung44,) hvarmed jag har den äran att vara »Dero ganz ergebenster Die-ner, G. A. Reuterholm44. (Brefvet är adresseradttill: »Monsieur le Baron Kaijm Vitall, Elias, Portugais44.)

Baron Vital återkom till Stockholm och hjelpte hertigen och Reuterholm med svaret på det »märkvärdiga brefvet44. Framåt hösten tyckes imedlertid baronens stjerna hafva plötsligen fördunklats och fjällen omsider fallit från den lättrogna Reuterholms ögon. Komedien slutades tragiskt nog med att baron Kaijm Vitall, Elias, arresterades och skickades ur landet med fångskjuts. Från Helsingör skref Vital i september bref på bref till hertigen och Reuterholm med anhållan om respengar, m. m. En kabinettsorder afgick då d. 1 okt. 1793 till svenska Generalkonsuln i Helsingör Gloerfelt, för att »en finir une fois44; den är för kontrastens skull i hög grad pikant och lydde sålunda :

»H. K. H. Regenten har i Nåder befallt mig gifva herr Generalkonsuln tillkänna, att en vid namn Vital, som utgifver sig för portugisisk baron, men rätteligen är jude, för närvarande skall uppehålla sig i Helsingör. Denna karl (Reuterholm var dock nyss hans »ganz ergebenster Diener44,) skall vara en fullkomlig bof, hvarom han under sin varelse här blifvit öfverbevisad, men af gunst och nåde undsluppit väl-178

förtjent ansvar. Och som han na på någon tid företagit sig att öfverhopa H. K. H. och H. Exc. baron Reuterholm med bref, hvilket, utom att det mycket misstyckes, tjenar till intet, emedan dessa bref aldrig läsas, (det är annat, än »angenäma af den och den66,) så instämmer det med H. K. H.s nådiga vilja, att herr Generalkonsuln efter dettas inhändigande behagade uppsöka nämnde Vital och tete k tete allvarligen. förständiga honom, att han till undvikande af ansvar och straff förbjudes att hvarken tillskrifva H. K. H. eller H. Exc. baron Reuterholm i hvad ämne som heldst. Skulle herr Generalkonsuln förnimma, att denna karl ämnar att hitsända någon exprés, är det äfven hertigens nådiga befallning, att herr Generalkonsuln fogar den anstalt, att en sådan qvarhålles och att Tit. derom täckes gifva underrättelse. H. K. H. har derjemte befallt mig tillkännagifva, att han önskade, det Tit. täcktes hålla denna kommission diskrett, så att ingen derom vinner minsta kunskap, äfvensom att Tit. med omgående täcktes underrätta, om denna karl råkats och huru befallningen bekommit honom66.

Från Hanover började Vital sedan ett slags process med »svenska hofvet46 rörande åtskilliga inbillade stora fordringar. Alltsammans ändade med litet skandal; för Reuterholm var detta i sjelfva verket, att slippa för ganska godt köp från affären.

Vi återkomma nu från denna lilla episod till Arm-felts sak. De underrättelser Reuterholm under sommaren och hösten erhöll rörande Armfelt, (hvilken nu anländt till Italien,) voro allt mer och mer intressanta, spännande,

förvånande. Svenska residenten i Rom, Piranesi, och Armfelts egen andra man, Chargé d'affai-res Lagersvärd, täflade med hvarandra i lojal ifver att sätta Reuterholm i noggrann kännedom om allt hvad179

Armfelt företog sig; den, som härvid dock gjorde H. Exc. den största tjensten, var obestridligen den svenska postmästaren i Hamburg, Bregard, hvars personliga bekantskap Reuterholm, icke utan en viss framsynthet, hade särskildt odlat under alla sina besök i Hamburg de sista åren. Denna värdiga man hade för Reuterholms räkning etablerat en fullständig breföppnings-byrå i sin »enskilda kammare44 på svenska posthuset i Hamburg; alla bref från Sverge till Armfelt, alla, som åter kunde luktas vara från Armfelt till hans vänner i Sverge, blefvo der underkastade en viss »operation44, och detta så skickligt, att, enligt Bregards yttrande i ett af sina bref till R., »ingen borde ens kunna gissa dertill44, såframt ej »förräderi44 (breföppnaren talar om förräderi!) vore med i spelet. Endast denna operation medtog hvarje postdag »flera timmar44; derefter var det att i flygande fart utföra det »allvarsamma extra arbetet44 med afskrifning af de öppnade brefven; ensam kunde Bregard omöjligt medhinna allt detta, men han hade en »kopierande vän44, (hvilken från den 20 okt. räknadt skulle ha 669/3 Rdr i månaden.) Bregard opererade och »handterade efter nådigaste befallning44 icke blott de armfeltska korrespondanserna, utan äfven diverse andra, såsom grefvinnan Sophie Pipers, född Fersen, grefvinnan St. Priesfs o. s. v.; af ett utaf Bregards bref till Reuterholm (af 29 nov. 1793) finner man att omtankan drefs så långt, att sjelfvaste hertig Carls gemåls ankommande bref ej längre, som hittils, skickades till henne direkt under särskildt kuvert, utan inlades i hertigens paket.*) På detta praktiska sätt erhöll Reuterholm efterhand en temligen fullständig

*) Bref från Bregard till Reuterholm bland Bil. till Sch. Bergm. Del 3, för öfrigt Ensk. saml. Jfr. „Gömdt är icke gl.w 7: 69. (!)

12*180

klaf till hela sammansvärjningen, åtminstone tillräckligt med upplysningar för att finna sina misstankar bekräftade. Ändtligen i dec. månad fann Reuterholm tiden vara kommen till att slå ett slag. Natten till den 18 i nämnda månad blef plötsligen Magdalena Rudenschöld arresterad, samma natt och följande dag fängslades Öfverstelöjtnant Sandels, Kgl. Sekreter Ehrenström, dennes bror Öfverstelöjtn. Ehrenström, Öfverstelöjtnant baron Lilje, en källarmästare Forster, en handelsbok-hållare Signeul, (bror till Staéls egen handsekreterare,) misstänkt bland annat för att vara af Armfelt besoldad för att utföra ett „blodigt dåd mot hertigen sjelf66; (?) en kamrer Mineur, Armfelts förra kammartjenare, arresterades på landet, en handelsresande vid namn Sour-ces anhölls i Hamburg och måste utlemna sina papper, deribland bref mellan Armfelt och ryska kejsarinnan; en viss abbé d'Héral, hvilken äfvenledes var en af Armfelts agenter, anhölls också på utländsk botten och man bemägtigade sig hos honom en liknande kor-respondans. En mängd andra personer, till och med beklädda med förtroendeembeten, blefvo sednare invecklade i processen, men erhöllo dock tillåtelse att vara på fri fot.

Redan i de första dagarne af december hade order blifvit gifven baron Palmqvist, chef för en liten svensk eskader i Medelhafvet, att gä till Neapel och bemäg-tiga sig ministern Armfelt och hans papper; Palmqvist hade imedlertid otur alltigenom, först d. 10 febr. nästa år 1794 ankom han till Neapel, (pä grund af haveri med sitt skepp »Tapperheten66,) och Armfelt var då redan varnad. Sin grefvinna och sina barn hade han redan skickat ifrån sig till Ryssland, sjelf drog han sig i tid undan till en villa utanför Neapel, der han skyddades af sjelfva drottningen och der han omgafs med181

all möjlig omsorg af ett par ömma skönheter, (furstinnan Mentschikoff och Lady Munck,) medan Palmqvist förgäfves uppvaktade vid hofvet för att få sitt ärende med högvederbörlig tillhjelp uträttadt. En obetydlig fångst af några — räkningar och anteckningar var den enda, som Palmqvist lyckades göra efter den försvunna Armfelt och amiralen fann för godt att efter en veckas fruktlösa ansträngningar åter segla sin vägfrånNeapel. (Piranesis agenter hade imedlertid varit lyckligare och dessförinnan upptäckt Armfelts korrespondans, det påstås inlagd i ett schatull, nedgräfdt i en trädgård i Neapel.) Några dagar efter att Palmqvist lemnat Neapel infann sig Armfelt der ånyo helt ogeneradt (d. 20 febr.) och lemnade icke denna glada stad förrän den 28 mars, då han begaf sig derifrån till Ryssland. Chargé d'af-faires Lagersvärds rapporter för denna tid ifrån olika ställen i Italien äro i sjelfva

verket sorglustiga. Medan Don Juan Armfelt roar sig i Neapel eller på sina älskarinnors lustgårdar, är Lagersvärd i det yttersta bekymmer och vet ej sitt armaste råd. Från Genua skrifver han under den 15 februar, att ryska hofvets Chargé d'affaires der pä platsen lemnar Armfelt alla möjliga upplysningar, utan att han, L., kan förekomma det, samt att den ryska diplomaten i Florens tyvärr gör sammalunda; från Rom skrifver han d. 15 mars (alltid till Reuterholm direkte,) att man ,5med förundran44 inhemtat, att Armfelt ännu i denna stund är i Neapel, »handterande sitt öde på samma legera fot, som alltid, och mokerande sig öfver hvad som händer honom.44*) I Florens har L. sett sig nödsakad att „i en särskild audiens betaga Storhertigen den osäkerhet man tycktes hysa i anseende till Armfelts brottslighet44; han hade

*) Enskilda samlingar.182

lyckats omvända hofvet, sedan följde alla efter, och nu hade »den allmänna tonen förvandlats från medömkan till känsla af horrör44.*) I Rom har L. funnit alla menniskor intagna till Armfelts favör, man betraktade till och med »ett uppsåt att skada en prins, hvilken ej hörde till koalitionen44, såsom »mera förlåtligt44. L. ämnar sig nu till Neapel, men bäfvar vid taökan på den kinkiga roll, han der får att spela. Såsom bevis på en verklig, skollärd diplomats pedantiska försigtighet i det ögonblick han har att motarbeta en snillrik, rörlig och behändig motståndare, annotera vi följande praktstycke ur Lagersvärds sistnämnda rapport: »Jag har föresatt mig att i Neapel intet ögonblick afvika från den langage min charge bjuder mig föra, men tillika aldrig gifva den minsta misstanka att personliga vuer kunna föra mig att göra några steg, som blott hafva till föremål att aigrir les esprits44.*)

Medan herr Lagersvärd som bäst höll på att befästa sig i denna berömliga föresats, reste Armfelt ändtligen sin väg från alltsammans. Hans äfventyrliga färd till Ryssland och hans sednare öden der höra icke hit.

Imedlertid hade den upptäckta och annammade armfeltska korrespondansen hunnit anlända till Stockholm, (april 1794.) Ransakningen med fröken Ruden-schöld och hennes medbrottsliga, hvilken, börjad genast efter arresteringarna, hittils gått temligen lamt, emedan de gjorda upptäckterna visserligen voro ganska komprometterande, men dock långt ifrån bindande, fick nu ny fart och drefs från denna stund icke utan en viss högtidlighet; uti den i maj af trycket officiellt ut-gifna Berättelsen om processen (med åtföljande aktstycken) hette det, att »vårt modersmål saknar uttryck

*) Enskilda samlingar.183

att namngifva hitintills bland oss ohörda bottenlösa nedrigheter och förräderier^, (Reuterholms högsta stil!) Resultatet af den vidtutseende processen är tillräckligt bekant; Armfelt dömdes contumaciter till döden, hvar-jemte i rikets större städer hans namn skulle anslås å en påle med följande påskrift: »Gustaf Mauritz, sitt fäderneslands förrädare, fridlös öfver allt Sverges Rike med underliggande länderu; fröken Rudenschöld, samt kgl. sekr. Ehrenström dömdes likaledes till döden, (E. slapp dock af nåde med schavottering och fästning, fröken R. med schavottering och — spinnhus,) ÖfverstL Aminoff, sednare* i processen inblandad, Mineur och Forster fingo fästningsstraff, de öfriga anklagade släpptes fria. (Reuterholm lät sednare, kort före Gustaf Adolfs tillträde till regeringen, de 4 politiska fästnings-fångarne ställas på fri fot, för att sålunda så gerna sjelf paradera med en viss högsinnthet, enär han förutsåg, att den nya regeringen i alla fall skulle vidtaga denna åtgärd, fröken Rudenschöld blef samtidigt utsläppt från spinnhuset, internerad på Gottland, samt ytterligare benådad med en liten pension; några månader derefter blef äfven hon fullkomligt ställd på fri fot, — det var till och med den första statshandling Gustaf d. 4 Adolf undertecknade.) Följande år gafs ännu ett litet efterspel till den armfeltska processen, då Toll för medvetenhet af en och annan af Armfelts planer instämdes för Hof-rätten och af denna dömdes till två års fästning; han affördes verkligen till Wismar, men hölls der egentligen blott i ett slags hederlig arrest och utsläpptes efter det första året.

Det var d. 23 sept. 1794 den förtjusande fröken Rudenschöld beträdde schavotten på Riddarholmen i Stockholm. Hela det sätt, hvarpå denna olyckliga qvinna, — hvars egentliga brott var att hon förblifvit184

trogen i sin blinda och nästan till afgnderi gränsande passion för Armfelt, i stället för att ge vika för hertigens

guld, — från processens början och till straffets verkställande blef behandlad, var så skandalöst, att det af intet kan ursäktas eller bemantlas. I stället för den schavott, som i Sverges hufvudstad uppfördes för Magdalena Rudenschöld, har Reuterholm funnit sin i historien; han har sålunda icke undgått sin Nemesis. Man kan förstå, att denna oemotståndliga sirén engång generat Reuterholm, så länge det ännu såg ut, som om hertigens lidelse för henne icke läte sig af något undertryckas och så länge ett sidoinflytande på honom från hennes sida derför var att befara; men man kan knappast begripa, att af denna jalusi skulle uppstå ett så osläckeligt hat och att, sedan fröken R. ej längre var politiskt farlig, detta hat skulle in i sista ögonblicket yttra sig i en så raffinerad hårdhet och en så gränslös oädelhet. Under ransakningen inkastad i ett uselt, oeldadt fängelserum, hotad med handklofvar för att tvingas till bekännelse, moraliskt marterad på alla upptänkliga sätt, måste den arma långsamt, månad efter månad, genomgå alla lidandets stadier; Reuterholm fann nöje i att, — hånande olyckan, — skicka henne en spinnrock till tidsfördrif i fängelset, — han, hvars upphöjda själ knappast tillät honom att göra ondt åt en fluga! — att låta publicera en populär upplaga af hennes kärleksbref till Armfelt, — han, hvars fromma sinne ömmade för äfven den största syndare! Ännu dagen före straffets utförande sökte Reuterholm i konseljen, der målet förevar till slutligt afgörande, få det tillägg gjordt, att fröken Rudenschöld förutom schavot-teringen skulle undergå spöstraff; Rikskansleren Sparre var visserligen den, som både först föreslog denna skärpning och som i det längsta höll i sig, yrkande till slut,185

att den brottsliga »åtminstone måtte få ett par spö“, men Reuterholm förenade sig öppet med Sparre i förslaget och allt talar för den förmodan, att den sednare vid detta tillfälle, som så ofta, blott var den förres framskickade. Hertig Fredriks motstånd och Riksdrot-sen Wachtmeisters bestämda nej förekommo lyckligtvis denna ytterliga skandal.

Då fröken Rudenschöld fördes ut från arrestrummet, blottade alla de manspersoner af bättre stånd, hvilka befunno sig derutanför, sina hufvuden; då hon uppkommit på schavotten och stod der, blek, men vacker med sitt utkammade, kortklippta hår och i sin enkla svarta drägt, lyste medlidande ur allas blickar och det visade sig till och med tårar i mångas ögon. Tre Qer-dedels timma uthärdade hon, men derefter började hennes krafter svigta, man måste då taga henne under armarna och, afdånad, bars hon ned i vagnen, som skulle afföra henne till hennes blifvande förvaringsort.

Förtrytelsen öfver sättet, hvarpå fröken Rudenschöld blifvit straffad, var icke blott allmän, men bitter. Under sjelfva schavotteringen gaf den sig luft bland annat genom den fråga af en närvarande: hvarför icke fröken R. fick sitta, då han noga mindes, att „H. Exc. baron Reuterholms morbror (den famösa Joh. Gyllenstjerna) satt, då han schavotteradea. Sparre, som fick bära hundhufvudet för den ohyggliga statsråds-debatten om ris - straffet, erhöll af allmänheten namnet Ris-kanslern. Vid sjelfva hofvet väckte fröken Ruden-schölds öde stor sensation, hertiginnan kunde, den dag straffet fullbordades mot den olyckliga, hvilken nyss genom sina behag och sin fägring varit en prydnad för de högsta kretsarna, icke dölja sin förtrytelse inför sjelfva sin gemål, hofdamerna vände Reuterholm ryggen. Å andra sidan mottog fröken R. många direkta186

bevis på medmenniskors sympati; några unga män lära sammanskjutit en penningsumma för att möblera hennes rum på Spinnhuset; när hon var uppe i Hof-rätten för att afhöra sin dom, räcktes henne af obekant person en törnrosbukett; då hennes garderobe kort derefter såldes underhand, infunno sig så många köpare, att hvarenda bit refs bort till enorma priser, »man skulle trott sig i det tidehvarf, då man efter-sträfvade helgonens reliker44, utbrister Barfod (»Märkvärdigheter rör. Sv. förhåll, etc. etc.44)

Bland dem, som på längre håll fingo en känning af den armfeltska processens utgång, var riksmarskalken, skalden Oxenstjerna; han hade stått i brefvexling med Armfelt och huru hårdraget det än var, att häraf sluta till någon brottslighet, drabbades han dock med två års »tjenstledighet44, (Reuterholms och Oxenstjernas gamla »maconniqua44 förbindelser hjelpte intet härvidlag.) Envoyéen Nolcken, som ej bättre passat på Armfelt, då han från Italien passerade Wien till Ryssland, blef rappellerad. Ett par majorer Brändström och Peyron blefvo utstrukna ur rullan, (den förre hade följt A. från Neapel, den andra hade skrifvit några »sus-pecta44 bref.) Till det neapolitanska hofvet kom förmyndareregeringen, efter Armfelts afresa från Neapel, i ett ytterst spändt

förhållande; konungen af Neapel hade redan på svenska regeringens första skrifvelse (d. 5 dec. 1793) svarat ganska bestämdt, ehuru med all artighet, att man icke kunde medgifva ett sådant intrång i territorialrätten, som det den svenska regeringen villa tillåta sig genom att låta baron Palmqvist »arrestera och gripa44 Armfelt i de neapolitanska staterna; härpå svarades åter från Stockholm med en vidlyftig »förklaring44, full af harm och förtrytelse och häftiga sidoknuffar, samt slutande kategoriskt med att187

»all gemenskap mellan de båda hofven nu måste upphöra intilldessH. M. konungen af Sicilierna gåfveHans svenska Majestät en uppenbar satisfaktionw. Det neapolitanska kabinettet sade dertill amen i samma ton: »Så förklarar då H. M. konungen af Neapel härmed all gemenskap med svenska hofvet afbruten“. En mot Neapel rentaf ovettig cirkulärdepesch från svenska kabinettet till Sverges alla gesandter i utlandet afslutade detta diplomatiska gräl.*) Lyckligtvis var det geografiska afståndet mellan konungen af Neapel och hertig Carl af Södermanland längre, än mellan Christian d. 4de och Carl d. 9de på deras tid. Baron Palmqvist blef, när han, som arrestant på sitt eget linjeskepp, kom hem från Medelhafvet, satt under tilltal för försumlighet i tjensten, aktor fordrade lifvet, Högsta Domstolen dömde honom af med embetet, han slapp dock med ett halft års »permission i onåde“. Piranesi, som lyckats stjäla Armfelts korrespondans, blef deremot utnämnd till svensk minister i Påfvestaten och dekorerades med nordstjerne-orden.

Sjelf erhöll Reuterholm för sitt lyckade uppdagande af »den afskyvärda och rysliga armfeltska konspira-tionen“ en välförtjent belöning, då han d. 24 nov. 1794 i stort ordenskapitel blef utnämnd till Serafimer-riddare. Den unga konungen, som för första gången var närvarande i ordenskapitlet, öfverräckte sjelf insig-nierna åt Reuterholm och ett par andra höga herrar; han höll dervid också till hvar och en ett tal, först till baron Reuterholm, »den man, som närmast min farbrors person i dessa skakande och oroliga tider med lika oföränderligt nit, som mod och ståndaktighet, varit under minderårigheten för min tron ett stöd och på så

*) Aktstycken hos Adlerbeth, „Anteckningara Del 2.188

utmärkt sätt bevisat mig och fosterlandet dess trohet; hvars outtröttliga vaksamhet och osparda möda det, näst Guds nådiga försyn, också bör tillskrifvas, att den afskyvärda konspirationen mot Mig, min farbroder och hela vårt fädernesland, så lyckligen blef upptäckt, osv. osv.“ I Promemorian af 1796 är vid berättelsen om denna stora utnämning och om Reuterholms för-tjenst med konspirationens upptäckande inflätadt: »Och skall för dessa H. Exc. baron Reuterholms förtjenster det svenska folket säkert alltid hembära H. Exc. och dess minne förtjenta vördnads- och tacksamhetsoffer“.

H. H. Påfven skickade R. en skrifvelse, deri han lyckönskade honom till Blåa Bandet. Reuterholm tackade »de Pape å Pape“. Han lät genast tillmåla samma blåa band på alla sina porträtter och han var lycklig att sålunda i sina rum, uppfyllda af dessa konterfejer, liksom af alla slags »monumenter“, (15 olika, deribland den »förgyllda vagnsstången,) kunna skåda sig sjelf i all sin herrlighet hvarje timma af dagen. XY.

FORTSÄTTNING.

Vi hafva sett, att under året 1793 den hemliga underhandlingen med Danmark blifvit afbruten på grund at Bernstorffs försigtiga töfvande (den i slutet af året upptäckta armfeltska sammangaddningen gjorde det ju i första ögonblicket osäkert hvilken regering nästa dag skulle i Sverge sitta vid rodret,) som också att den i Petersburg så oskickligt inledda negociationen rörande äktenskap mellan Gustaf Adolf och storfurstinnan Alexandra stannat vid allmänna fraser från kejsarinnans sida. Följande år upptogos båda dessa underhandlingar ånyo.

I jan. 1794 afsändes en ny hemlig negociatör till Petersburg; denna gång hade Reuterholm härtill valt åtminstone en presentabel person, Öfverstekammarjunkarn grefve Stenbock. Hans ärende var af tvefaldig natur; han skulle först söka att göra de i Petersburg varande armfel tian erna (till hvilka sjelfva svenska ministern Ste-dingk räknades,) ofarliga, han hade dernäst att åter-upptaga frågan om Alexandra. Det såg ett ögonblick ut, som om han verkligen skulle lyckas med afseende på det sista, dock ville kejsarinnan ej att man just skulle brådska dermed; imedlertid ville oturen (eller, rättare sagdt, Reuterholms framfusighet och konsidera-tionslöshet i hela den armfeltska saken,) att — som vi190

ofvan nämnt — åtskilliga till Armfelts process hörande protokoller blefvo frampå våren i Stockholm officiellt utgifna, deri bl. a. förekom anklagelsen mot ryska kabinettet, (om också detta kabinett ej uttryckligt nämndt,) att hafva velat med »en flotta utanför Stockholm44 understödja revolutionen. Detta verkade i Petersburg ett ganska naturligt omslag, kejsarinnan fordrade i en skrifvelse, full af hvad man kallar »ädel harm44, upprättelse af svenska regeringen för en så »oförtjent44 misstanka, och förbindelsen mellan Alexandra och den unga konungen af Sverge blef äfven denna gång till intet.

Lyckligare var svenska regeringen med sin underhandling i Köpenhamn. Hertigen-Regenten hade straxt på nyåret åter ditskickat Staél som särskildt ombud och hade nöjet att snart mottaga en ny skrifvelse från Fredrik i Danmark, (af 22 jan.,) deri denne nu gick in på att modificera den erbjudna handelstraktaten derhän, att den skulle blifva ett försvar sfördrag till skyddande af neutraliteten och handeln. Bernstorff hade alltså redan lugnat sig med afseende på den himmelskriande konspirationen. Det föreslogs från dansk sida, att Sverge och Danmark skulle utrusta 8 linjeskepp och några fregatter för att gifva behörigt skydd åt handelsflottorna; man önskade derjemte, att ett särskildt handelsfördrag i öfverensstämmelse med det af 1739 komme till stånd; på detta sätt skulle man, utan att rentaf sluta ett off- och defensivt förbund, (som man fortfarande ansåg olämpligt,) dock i hufvudsaken skapa en respektabel motståndskraft mot de stora magternas »despotism44, och »Sverge och Danmark förenade, skola sålunda icke hafva något att frukta44.*) Under-

*) Enskild Samling.191

handlingarna ledo icke denna gång något afbräck, icke ens genom Reuterholms samtidiga operationer vid ryska hofvet, (man torde i Danmark knappast ännu riktigt hafva kännt dem,) och den 27 mars 1794 undertecknades konventionen enligt innehållet i nyss anförda bref. Det är till idéen och afsigten måhända den för-tjenstfullaste politiska handling i hela förmyndareregeringens historia, i utförandet kom den icke att fullkomligt svara mot hvad man deraf väntat sig. Sverge utrustade oförtöfvadt sin anpart af det i konventionen bestämda antal fartyg, (det skedde till en stor del genom frivillig patriotisk subskription,) men flottan uppehöll sig sedan tillika med den danska förnämligast i Sundet och uträttade föga till svenska handelns skyddande. Reuterholm trodde sig ega skäl till klagomål öfver att Bernstorff å sin sida bedref saken lamt, ja han började redan på hösten 1794 misstänka, att den danska statsministern endast umgicks med den plan, att i hemlighet sluta separatfördrag med England, (sjelf teg han dock med, att han för sin del vid samma tid för tredje gången underhandlade i Petersburg.)

Med Frankrike stod man fortfarande på samma fot, som förut. Det af Staél beverkade allians-tillbudet hade blifvit lagdt alldeles på hyllan och att erkänna republiken kunde för närvarande ej ens komma i fråga, sedan Reuterholm genom de armfeltska stämplingarne blifvit uppskrämd i sitt innersta och för närvarande såg jako|}iner och idel jakobiner i hvar enda vrå, (han, engång sjelf misstänkt för sympatier, liggande ganska mycket åt detta håll!) Dessutom lär R. redan vid tidpunkten för Stenbocks nyss omtalade resa till Petersburg hafva gifvit ryska hofvet något löfte under hand om att icke erkänna den franska republiken. Detta allt oaktadt lefde Reuterholm dock, eget nog! i det längsta192

i det hoppet, att samma republik skulle lemna Sverge några »subsidier44 till lön för dess neutrala politik, han bråkade dermed äfven vid underhandlingarne om den danska konventionen och ville förmå Bernstorff att garantera ett dylikt franskt understöd, han lät Signeul, Staéls privatsekreterare, (som nu låg i Paris såsom ett slags svensk »agent non avoué44,) gång efter annan påminna Robespierre (det »odjuret44 Robespierre) derom, — allt förgäfves. Det har af några historie-skrifvare blifvit uppgifvet, att Robespierre för sin del hade gjort Reuterholm en helt annan proposition, nemligen att för en viss betydlig penningesumma från Sverge utlemna Marie Antoinette, och vi finna denna uppgift återgifven till och med i Geffroys bekanta af-handling: »Madame de Staél, ambassadrice de Suéde44, men, om vi ej misstaga oss, stödjer sig detta före-gifvande endast och allenast på en sägen hos den ofta betydligt otillförlitliga Hamilton, och man är alltså icke berättigad till att betrakta historien om denna ne-gociation som annat, än ett temligen löst rykte.

Oaktadt alla dessa diplomatiska affärer tyckas hafva bordt gifva Reuterholm icke så litet att syssla och oaktadt han samtidigt dermed hade hela den armfeltska processen med dess tusen vidlyftigheter att dragas med, fann han

dock tid att beteckna året 1794 med åtskilliga andra märkliga regeringshandlingar. Bland dessa möter oss ännu en ytterligare »cause célébre44, som gick pa-rallelt med konspirations - undersökningarne, nemligen Thyselii högmålsprocess. Hofpredikanten Thy-selius hade på krokvägar erhållit förslag till ett stort pastorat, Reuterholm, som fick nys om att hans hertig varit med i den lilla intrigen och vid detta tillfälle tagit sig friheten att handla på egen hand bakom hans, Reuterholms, rygg, blef ursinnig och tillintetgjorde helaplanen. Thyselius skref ett näsvist bref till Reuterholm, denne lemnade deraf del till justitiekanslern och följden blef ett åtal mot den arma hofpredikanten. Det ser visserligen ut, som om R. snart efteråt blifvit ångerfull öfver att åter här hafva tagit för hett i, men saken måste nu gå sin gång och Hofrätten dömde utan vidare krus Thyselius till döden. (Detta var nu redan den sjunde ellerj åttonde gången dödsstraff blifvit af aktor yrkadt eller utaf domstol ådömdt för politiska brott eller för förseelser af nästan obestämmelig art under den samma milde Reuterholm, som några år förut gret af rörelse vid blotta tanken på „Fredrikshofsfångarnesa öde!) Thyselius benådades med 8 dygns vatten och bröd, och året derpå fick han dessutom, till ytterligare lisa, ett annat godt pastorat, än det han nyss gått miste om. Processen hade imedlertid gjort ofantligt uppseende och icke till regeringens fördel. En annan verklig wStaats« und Haupt - Actiontt vaT den famösa Förordningen mot yppighet och öfverflöd, kungjord i januari månad och undertecknad på årets första dag. Man erinrar sig, att åtskilliga mindre försök i samma riktning förut blifvit af Reuterholms regering gjorda, detta var att taga steget ut och att skapa ett nytt Sverge* Förordningen i fråga innefattade icke blott med afseende på manfolk förbud af allt slags sidentyg, för fruntimmer förbud af allal sidentyger, utom de melankoliska, d. v. s. grå, grå-randiga och svarta, icke blott förbud mot guldgaloner, broderier, blonder, plymer, alla slags utländska guldsmedsvaror och quincail-lerier, utan äfven från d. 1 augusti 1794 att räkna mot kaffe, viner, likörer! Anordningen mottogs genast med mycket blandade känslor, Stockholms Borgerskap tackade underdånigst genom en deputation H. K* H; hertigen-förmyndaren för detta hans visa påbud, men194

många voro, som till och med ganska oförbehållsamt förklarade alltsammans i för en ekonomisk orimlighet, och hvad kaffeförbudet särskildt angår, gjorde man bl. a. den reflexionen, att kunde regeringen först förbjuda en att äta eller dricka det eller det, så vore ju nästa; steget,, att regeringen omvändt äfven kunde befalla en att förtära vissa andra födoämnen.

Kaffeförbudet blef naturligtvis genast på tusen sätt eluderadt, stundom äfven ganska öppet trotsadt. Då diplomaternas klubb i Stockholm en vacker dag blef stängd, derför att kaffe der fortfarande dracks helt ogeneradt, framför allt derför att äfven en hel hop svenskar der intogo sitt kära kaffe under den diplomatiska kårens egid, var det nära, att af en ringa början utvecklat sig en vidtutseende »europeisk fråga“; samtliga utländska diplomater i Stockholm ingåfvo nemligen till sina respektive hof rapporter om det våld, som af svenska regeringen blifvit föröfvadt mot främmande sändebuds exceptionella rättigheter, de flesta ministrar blefvo också inom årets slut rappellerade, så att ären^ derna sedan sköttes någon tid endast genom chargés d’affaires. Flera af hofvets högsta damer — t. ex. änkedrottningen — förklarade högtidligt, att de ej ämnade förvisa kaffekoppen från sitt frukostbord. På många ställen inom hufvudstaden blefvo ordentliga sorgfester firade till afsked med kaffepannan (i enskilda hus afskedskalaser;) hos en viss kommissarie Kanell gafs en sådan fest, der gästerna, inbjudna förmedelst svartkantade sorgbref, infunno sig alla djupt sorgklädda och drucko sitt sista kaffe ur en svart och hvit porslinsservis. Vid Djurgårdsbrunn gafs om sommarn i stora Brunnsalen en af den qvicka Hallman föranstaltad högtidlig sorgfest för »gudinnan Cofféa“, — med härolder i långa sorgkappor och med svarta stafvar, tvenne195

unga »sångmästarinnor“ likaledes i djup sorg, fyra ceremonimästare med flor om hatten, hela brunnssäjl-skapet derefter i procession, par efter par, alla svartklädda;— under processionen, hvilken beledsagades af förstämd janitscharmusik, afskötos 16 minutskott, derefter tog en särskild sorgekoncert sin början och de tre sångmästarinnorna sjöngo, till den vemodiga bellmanska melodien »Drick ur ditt glas! etc.w, en aria, hvars första strof lydde sålunda:

„Du går din väg, gudinna! Du försvinner,

I mörka moln du hvimlar från oss bort;

Sällt är det folk, der du din fristad finner,

Vått blir det der, men här, här blir det torrt.

Läckra gudinna, som fyllt våra koppar Med dina varma, förtrollande droppar,

Ack, att hvad ljufligt är, det är så kort!w

Hallman sjelf, som parentator, höll nu ett längre tal, sprittande af satir och qvickhet; mot slutet tillkännagaf han att aflidna mamsell Maja Lisa vid Riddarhustorget, på sin tid gudinnan Cofféas öfversteprestinna, från sin höga Elysé skickat till festen en elegi, som hon sjelf författat »under inseende af salig hautboisten vid kungl. Lifgardet och griftpoeten OlQjf Lindsten^. Sångmästarinnorna .afsjöngo derpå elegien. Imedlertid hade hela sällskapet slagit sig ner kring ett långt bord, der graföl blef drucket i rökande kaffe ur med flor öfverdragna serviser; sedan detta var gjordt, skulle* parentator frossa kaffekannan; han utropade;

„Må alla andra land och hela Orient,

Gudinna, i din dryck sin största vällust finna!

I Svergé nog du svedt och brännt,

Här lär du aldrig mer din frihet återvinna.u

Han fattade härvid kannan, — men studsade med helig

fasa och med bortvända ögon,m

„Hvad ömhet håller mig tillbaka ?u

Ånyo griper han i kannan, — en ansträngning, en för-tviflans kamp, ett kras!! Och kaffekannan låg krossad i golfvet. Sorgmusiken föll in. Festen var slut.

1 Vid sjelfva hofvet gafs dagen före kaffeförbudets trädande i verkställighet en liten af damerna tillställd scen i samma stilj Hertigen blef personligen gjord till iöremål för denna illojala demonstration, men måste hålla god min, enär hans gemål sjelf deltog deri.

Vi hafva ändtligen att omnämna förre finansministern grefve Ruuths process, hvilken detta år tog sin början. Saken gällde vissa af Ruuth aldrig redovisade medel till ett belopp af något öfver 300,000 Rdr. och den tycktes ett ögonblick nästan närma sig till en skandal, föga mindre vidtutseende, än grefve Muncks famösa förfalskningsprocess, (började redan under Gustaf d. Tredjes sista månader och peremtoriskt afgjord af hertigén-regenten före Reuterholms återkomst från utlandet.) I sjelfva verket hade Munck och Ruuth haft ett och annat gemensamt i myntförfalskning för — Gustaf d. 3djes egen höga räkning, (den tiden konungen fann det enligt sin frejdade morbrors föredöme politiskt tillåtet att slå falskt mynt, åtminstone falskt ryskt,) och Munck, som nu vistades i landsförvisning, erbjöd sig, sedan Ruuth blifvit tilltalad, att komma hem på lejd för ett lemna åtskilliga vigtiga upplysningar. Högsta Doöiétolen afböjde detta steg;*) den ruuthska affären drogs ut allt mer och mer, Reuterholm hann

*) Reuterholm sjelf synes dock ett ögonblick hafva lyssnat till detta Muncks erbjvidande, vi hafva anledning tro, mindre för att begagna sig af hans „upplysningaru i den ruuthska saken, än för ändra upplysningar, goda att hafva i bakhåll, rörande — Gustaf Adolfs börd.197

ej ens se den under sina auspicier afgjord; (efter Gustaf Adolfs tillträde till tronen slutades den sålunda, att Ruuth med Gustaf den Tredjes qvittenser friade sig från två tredjedelar af den kräfda summan, hvarpå han fick resten afskrifven.) XVI.

ÅRET 1795.

I början af året 1795 öfverraskades baron Stael, som nu uppehåll sig i Schweiz hos sin dit flyttade svärfar, af en

frappant skrifvelse från vännen Reuterholm jemte en icke mindre frappant order från hertig Carl. Händelserna hade oförmodadt medfört ett nytt omslag i förmyndareregeringens utländska politik. Robespierres fall hade åter försonat Reuterholm med Frankrike, något tillnärmande till Ryssland var ej för ögonblicket att tänka på, sedan en tredje giftermålsnegociation (denna gång genom Stedingk) nyss förut misslyckats lika fullkomligt, som de tvenne föregående, man hade tvärtom anledning att frukta öppen fiendtlighet från detta håll, (hvarför Finland också skyndsamt sattes i försvarstillstånd;) under sådana förhållanden fann Reuterholm lämpligt att återknyta de gamla underhandlingarna rörande franska subsidier och det var just härom Stael nu blef påstött. Hertigens order till honom lydde på skyndsam afresa till Paris för att till en början officiellt

— erkänna franska republiken, derefter söka erhålla löfte om understöd i pengar, såsom vilkor för antagande af den ännu alltid på hyllan hvilande traktaten, måhända vid samma tillfälle äfven (genom en hemlig artikel, om hvilken hittils intet blifvit med visshet upp-199

lyst) vissa miljoner på hand åt hertigen personligen, — det har blifvit påstådt, men aldrig fullständigt bevisadt, Reuterholm sjelf dervid »icke till förglömmandes“.

Staél infann sig i Paris (i mars,) erkände republiken och utverkade till en början 40 tunnor guld åt den svenska regeringen. Man har med rätta anmärkt, att ambassadören gick något väl egenmägtigt tillväga vid detta och att han framför allt löfvade republiken en hel hop saker, som för den svenska förmyndareregeringen kunde bli svårt att hålla, men det måste å andra sidan erkännas, att han till en viss grad lyckades och i hvarje politisk affär är ju detta enligt en gammal diplomatisk grundsats hufvudsaken. För dessa 40 Tr. guld hade Staél med vanlig dumdristighet (genom ett nytt på egen hand afslutadt preliminärförbund med republiken,) iklädt sin regering den förpligtelsen, att genast utrusta i en betydlig flotta, att genom vissa nästan utmanande mått och steg visa tänderna mot England, ja att till och med under vissa förutsättningar stoppa alla engelska skepp i Sundet; Reuterholms kabinett råkade häröfver till; en början i stor förlägenhet, men vid iafslutandet någon tids derefter af det definitiva fördraget lyckades Staél ännu en gång så till vida, att den svenska regeringen behöll de 40 tunnorna och dock fick vissa reservationer och kontravilkor j erkända af republiken. En fransk gesandt, medborgaren Rivals, mottogs i Stockholm, efter några ytterligare, men snart undanrödjade betänkligheter, officiellt inför hela verlden, (Le Hoc efterträdde honom på hösten.) De 40 tunnorna hade gjort underverk.

Detta var ännu på våren.* Mellan« svenska och danska kabinetterna fortgick alltjemt en rätt liflig bref-vexling, framfor allt från Sverges sida förd med en viss ifrighet, * tidtals till ochI med icke utan skärpa, i200

ändamål att förmå BernstorfF, (detta ständiga föremål för Reuterholms misstroende,) till någon större rörlighet och mera rent spel. Det beslöts nu i hertigens politiska sanctuarium, att taga ett afgörande steg, som borde verka mer, än alla mer och mindre complaisanta eller mer och mindre vresiga bref, nemligen att frampå sommaren tillställa ett möte med den danska kron-prinsen-regenten personligen. Tillfälle härtill erbjöd sig händelsevis sjelf. Det var redan beslutadt, att ett läger denna sommar skulle afhållas i Skåne, ingenting var enklare, än att kronprinsen af Danmark dertill inviterades, eller kunde också hertigen médlsin i och för den »väpnade neutraliteten46, (denna gång äfven särskildt i öfverensstämmelse med det franska fördraget,) utrustade flotta lätteligen göra en liten promenad till Köpenhamn. Efter åtskilliga fram och tillbaka gjorda och omgjorda öfverenskommelser stannade det ändtligen dervid, att mötet skulle ega rum på den »förenade44 dansk-svenska flottan utanför Köpenhamn. Det egde rum derstädes d. 17 juni.*) Den svenska eskadern hade redan d. 10 infunnit »sig på Köpenhams redd, 8 linjeskepp och 4 fregatter stark, hertig Carl tillika med den unga konungen seglade om morgonen d. 17 dit öfver från Landskrona och embarkerade på svenska chefskeppet, (amiralön grefve Wachtmeisters,) den danska kronprinsen infann sig kort derefter ombord på samma skepp och mottogs der af hertigen-regenten. Efter en intagen} gemensam! måltid, drog .hertigen sig med den danska kronprinsen tillbaka i ett;ikabinett,l ddr han, (som orden falla sig i den / vidlyftiga redogörelse för mötet v; hvilken i hertig Carl genast afokickade till'Reu-terholm,) omsider $,fick sin iprins fast i vid ett hörn44! och

*) Sch., Bergm. har !„d. 10% hvilket förmodligen är ett tryckfel.201

nu började hålla för honom en sådan föreläsning, som en äldre »vis man“ har rätt att tillåta sig inför en ung

oerfaren furste. Den danska kronprinsen är i hertigens berättelse till Reuterholm (se hos Sch. Bergman, 3: 144) alltigenom skildrad som en ytterst förlägen och generad yngling, hvilken till och med inför den unga Gustaf Adolf bar sig helt tafatt åt och nästan »skalf i hela sin kroppa; det är uppenbart, att mycket häraf är öfverdrifvet och att det hela i sjelfva verket är en liten tendens-teckning, gjord för att framhålla just tecknarens egen öfverlägsenhet i ett så mycket klarare ljus. Resultatet af mötet blef i hvilket fall som heldst icke öfvermåttan stort, framför allt näppeligen annat, än hvad Bernstorff— ministern öfver regenten — fann för godt att medgifva alldeles oberoende af alla furstliga rendez-vous. Den danska regeringen skickade denna sommar ett par fregatter och tvenne linjeskepp att i förening med den svenska eskadern göra en ut-flygt till Nordsjön; det var allt hvad Reuterholm lyckades af den danska regeringen utverka i ändamål att göra konventionen från förra året »till en sanninga.

Det var för förmyndare-regeringen en ren tur, att hvarken England eller Ryssland egde för närvarande händerna fullt fria till att gripa in i Sverges neutrala politik, i och rikets fredliga ställning blef alltéå icke ens genom det farliga förbundet med den franska republiken stördt* 1 I det hela taget voro förhållandena också denna tid särdeles gynnsamma för vårt land i finansiellt och kommersiellt afseende,? pengar inflöto rikligen1 utifrån och de svenska handelsfartygen gjorde goda afiarer; sjelfva Adlerbeth, <som iékeiär partisk för Reuterholms regering, erkänner i sina »Antecknin-gar“, att det sä nupprörda Europa detta år företedde en bjert kontrast mot »det lugn, Sverge åtnjöt och202

hvilket, oaktadt en svag ärsvext, märkligen bidrog till dess förkofran44. Under så lyckliga konjunkturer inföll konungens sjuttonde årsdag; den 2 nov. tillkännagafs med stor högtidlighet, att H. M.s ?5uppfostran nu vore afslutad44, samt, — hvad som utan tvifvel var egnadt, att i ännu högre grad „slå an44, — att H. M. täckts besluta, att ur barnkammarn träda direkte in i — brudgemaket. Genom en allmän kungörelse sattes landet i kännedom om att konungen hastigt och lustigt förlofvat sig med en femtonårig prinsessa af Meklenburg-Schwerin. H. M. täcktes omedelbart derpå mottaga underdåniga lyckönskningar till denna förbindelse, allt gjordes redan i ordning till brudens mottagande, hennes hofstat blef utnämnd, de utländska hofven blefvo om den glada tilldragelsen notificerade. Visserligen var det redan genom Gustaf den 3djes testamente bestämdt, att sonen borde förmäla sig så snart han fyllt 17 år, men Ren-terholm hade ejheller dröjt en enda dag, — det måste medgifvas, — med att bringa åtminstone i detta fall den förre monarkens vilja i fullbordan. Förlofningens antecedentia voro i korthet följande: sedan Reuterholm trenne särskilda gånger blifvit slagen i Petersburg, hade han i förargelsen låtit i Tyskland efterhöra om något passande parti och stannat med sitt val vid den lilla meklenburgskan; Hofmarskalken friherre Munck (en broder till favoriten,) valdes då till preliminär underhandlare, — malisen har påstått, att hertig Carl hade föreslagit Munck härtill för att under dennes frånvaro sjelf få mera ostördt tillfälle att tolka sina ömma känslor för ambassadörens särdeles vackra och intagande’ maka! — Då M. efter en månads förlopp (i juli 1795) återkom med tillfredsställande besked, öfverlemnades dét åt en viss Klinckowström, (Reuterholms mycket brukade högra hand i diverse dunkla affärer, bl. a. i203

det högre brefÖppningsväsendet,) att uppgöra kontraktet med det lilla hofvet i Schwerin. Ärendet blef redan under augusti månad afgjordt utan ringaste svårighet från »regerande hertigens46 af Meklenburg - Schwerin sida; hertigen fick genast serafimerorden sig öfverlemnade de båda förlofvade utvexlade sina porträtter, Reuterholm dikterade för sin unga konung kärleksbref, fulla af pedantisk etikett, »den regerande hertigen44 förband sig till att gifva sin dotter en dyrbar utstyrsel, det bestämdes särskildt och med stor noggrannhet, att i vigselringen skulle vara infattad en solitär, värd 10,000 Rdr. svenskt banko, osv. Förmälningen, — detta af-gjordes vid samma tillfälle på förhand, — skulle ofördröjligen försiggå och — i Wismars domkyrka. Det fattades alltså endast himmelens välsignelse. Resultatet af allt detta var nu till en början den ofvannämda glädjefulla kungörelsen af den 2 november. h?

Imedlertid var det skrifvet i stjernorna, r att detta äktenskap icke skulle blifva af. Förutom himlens välsignelse fattades det, när allt kom omkring, .'verkligen mera, än Reuterholm förutsett eller beräknat. En omständighet, som i och för sig var ensam tillräcklig för att göra hela arrangem en tet ytterst skröpligt, var den unga konungens snart yttrade personliga motvilja mot det ifrågasatta partiet. Ett par unga skönheter,yid hofvet hade redan förut

väckt hos den sjuttonårige fursten de mest romaneska känslor* han hade fått den idéen j att skänka en af dem sin hand, afsäga* sig tronen tills förmån för farbrodern Carl och draga»sig tillbaka till ett lyckligt och undangömdt familjelif, han spelade för öfrigt denna tid icke utan framgång Hamleth, liksom sednare (med mindre framgång) Carl den Tolfte, pratade j win§ Blaue hinaus4; så snart man ville tala med honom om allvarsamma saker , skämtade och gret iOin204

hvartannat, var, med ett ord sagdt, oåtkomlig, obegriplig och ohandterlig. Utan tvifvel kunde konungen ejheller hållas i sträng okunnighet om att det med Meklenburg aftalade partiet väsentligen var en reuter-holmsk intrig i ändamål att visa ryska hofvet ett djupt förakt; det behöfdes ej mer än en halfdrägen anda härom för att sätta Gustaf Adolf i harnesk och bestämma honom för ett raskt beslut på egen hand. Vi förbigå här detaljerna af en episod, som ett ögonblick närmade sig fullständig höfskandal; nogaf! Reuterholm fann sig föranlåten att redan kort efter förlofningens eklaterande tillskrifva Klinckowström ett bedröfligt bref om att det såge temligen sjukt ut här hemma med hela denna interessanta affär, officiellt ljög man ännu en stund för det lilla hofvet i Schwerin, men underhand blef detta sednare snart underrättadt om sakernas rätta ställning och rupturen kan anses varit af alla parter fullkomligt känd och antagen såsom af flera orsaker ohjelplig många månader förrän Gustaf Adolf (i april det följande året) i stor konselj öppet tillkännagaf att hans förlofning med prinsessan af Meklenburg vore för allo bruten.

Reuterholm hade spännt bågen för högt, strängen hade brustit; följderna af denna misslyckade camarilla-manöver skulle snart visa sig och de blefvo i sjelfva verket mera ödesdigra, äfven för honom sjelf, än han ett enda ögonblick anat. Historien härom hörer till ett följande kapitel; vi skola här endast i korthet påpeka, hurusom Reuterholm, då han genom improviserandet af den meklenburgska förbindelsen trodde sig hafva gifvit kejsarinnan af Ryssland en dödsstöt, snarare dermed endast satte nytt lif i den gamla Catharinas domnade energi och gaf ny fart åt vissa hittils ajournerade planer från ryska hofvets sida.f Reuterholm var om205

sommarn och hösten detta år 1795 så bestämd på att trotsa Ryssland, att han i ett förtroligt bref till Stedingk, svenska ambassadören i Petersburg, den 22 aug, utlät sig bl. a. sålunda: »C'est rompu pour jamais!

Undvik att tala med mig om allians, ty vi förakta nu fullkomligt denna käring!66 (Detta om »den gamla käringen66 upprepades sedan med välbehag äfven i hertigens bref till en och annan, det blef nästan ett stående glåpord.) jÄnnu inpå följande året förde Reuterholm med mycken högförnämhet detta samma språk mot kejsarinnan Catharina, denna »Nordens Semiramis, som numera blott är skuggan af sig sjelf66. Stedingk i Petersburg kände imedlertid bättre hvad denna furstinna gick för och misstog sig icke rörande situationens betänkligheter. Den ryska monarkinnan hade visserligen i de sista åren funnit lämpligt, att på Reuterholms propositioner om ett äktenskapsförbund mellan storfurstinnan Alexandra och den unga konungen af Sverge svara antingen undvikande eller med ett mer och mindre spotskt nej, men hon hade derför på intet vis öfvergifvit tankan om en sådan förbindelse, den hon sjelf länge betraktat som ett förträffligt schackdrag vid passande tillfälle, aldraminst kunde hon finna sig i att »enjviss baron Reuterholm66 tilläte sig att på egen hand öfverkorsa hennes afsigter med ett enda djerft streck och betaga henne en möjlighet, den hon ännu alltjemt önskade hålla öppen. Kejsarinnan hade icke väl fått underrättelse om Reuterholms frieri vid hofvet i Schwerin förrän hon satte sina agenter i verksamhet för att motarbeta honom på denna punkt; det är sannt, att hon denna gång kom för sent, förlofningen afslöts midt för hennes ögon, men kejsarinnan Catharina var icke den qvinna, som derför gaf spelet förloradt. Vi skola icke afgöra hur stor del äfven det206

ryska inflytandet hade i den snart päföljda rupturen, eller hvad chancer Reuterholm skulle egt att emot den ryska monarkinnans vilja sätta partiet igenom såframt ej Gustaf Adolf sjelf personligen i elfte timman förklarat sig emot detsamma, men ett är visst, att många olika trådar ofördröjligen ifrån rysk sida kommo i rörelse i slutet af 1795, (vi skola snart få tillfälle att betrakta de marionetter, som sålunda genast började spela i Stockholm,) och att kejsarinnan nu hade föresatt sig, att än en gång i den svenska hufvudstaden visa, att hon icke var att skämta med. Första symptomet af Catharinas vrede var det, med en till och med ovanligt skarp diplomatisk kommentarie beledsagade förbudet för baron Schwerin att infinna sig i Petersburg, dit han af Reuterholm var skickad att

notificera konungens förlofning med den meklenburgska prinsessan. Schwerin kom icke längre än ett litet stycke bortom Viborg, då han genom Stedingk „preveneradestt om att det vore bäst, att han vände åter om, och — han vände om.

Vi skola icke gå händelsernas ordning i förväg och vi lemna derför tillsvidare detta ämne, för att i stället kasta en blick på några tilldragelser å närmare håll under detta år, hvilka, ehuru icke af fullt lika högpolitisk natur, dock hafva sin betydelse för den reuterholmska styrelsens karakteristik. I främsta rummet erbjuder sig här, som en sannskyldig „événement“ stängningen af Svenska Akademien genom en kgl. order af den 7 mars. Anledningarne voro utan tvifvel flera och af mildast taladt tvetydig art, sättet var sådant, att det af intet låter sig försvaras. Reuterholm tålte icke denna institution, redan derför, att den icke låtit sig förmå till att gifva honom en fåtölj i den vittra kretsen; ännu mindre tålte han vissa af akademiens ledamöter, framför allt Rosenstein, konungens lärare,207

hvilken alltid förstått att i dessa brydsamma tider intaga en sjelfständig hållning och dessutom tillhörde det lilla särskilda parti, hvilket efterhand koncentrerade sig kring den unga monarken.*) Det hos Reuterholm länga närda hatet till Svenska Akademien utbröt i anledning af Silfverstolpes inträdestal derstädes den 4 marsi 1795. Reuterholm vädrade i detta tal idel uppror, (det var i sjelfva verket ganska oékyldigt efter opartiskt sätt att se,) och skyndade att häröfver göra det förfärligaste väsen. Det är uppenbart, att han med allt detta från början närmast åsyftat att »komma åtÄ Rosenstein, akademiens sekreterare, men onåden slutade med att drabba hela akademien, sedan Rosenstein vägrat att gå in pä det honom gjorda förslaget, (genom hvars antagande han förmodligen skolat rädda sina kolleger,) att afsäga sig sin plats hos konungen och mottaga en beskickning till — Amerika. Silfverstolpe skildes samtidigt från sina befattningar som handsekreterare hos enkedrottningen samt såsom hofjunkare. Akademien var och förblef sluten ända tills konung Gustaf Adolfs tillträde till regeringen.

På hösten s. å. råkade Leopold illa ut för en artikel i »Extraposten^, hvilken imedlertid endast utgjorde ett litet utdrag ur något af Mårten Luthers arbeten. Äfven här troddes Reuterholm egentligen ha velat med sitt slag träffa Rosenstein, hvilken han misstänkte för att vara den, som i »Extraposten^ låtit införa bemälda utdrag; då det vid undersökningen visade sig, att Leopold var den sannskyldiga, sänktes den höjda glafven

*) Bland de speciellt misskrediterade var äfven Kellgren, hvilken aldrig i lifstiden (han dog i påföljande april månad,) hade för Reuterholms skull vågat erkänna sig som förf. till »Ljusets fienderw.208

och skalden slapp med några obetydliga böter. I allmänhet var det under hela Förmyndareregeringen icke lätt att skrifva Hans höga Nåd Reuterholm till pass och litteratörerna, äfven de förnämsta, hade ofta sina sura dagar. Beskow har i sin biografi öfver Leopold meddelat några oskattbara prof på den ytterliga försigtighet, hvarmed man under denna tid nödgades gå tillväga för att icke mot sin vilja uppväcka några misstankar eller någon himmelsk vrede hos den allsmägtiga Reuterholm, såsom t. ex. då Leopold icke vågade i en visa trycka ordet „i andanomtt, emedan det kunde anses för anstötligt mot religionen. (!) Hur litet det be-höfdes för att ådraga sig den höga herrens synnerliga onåd, bevisas bäst af den anekdoten, hurusom ett par år förut den berömde professor Neichter i Upsala fick en skrapa derför att han i en prospektus af sina politiska föreläsningar användt åtskilliga geografiska beteckningar, såsom longitud, latitud, osv., ^tillhörande ämnen, i hvilka, såsom främmande för hans vetenskap, han icke egde att blanda sig“. Ehrensvärd, harmsen vid det tvång, som nu i hufvudstaden rådde, tog detta år afsked från alla sina befattningar och flyttade på landet, efter att helt uppriktigt hafva sagt Reuterholm midt i ansigtet: „Herre, ni vill regera, men ni

kan inte regera!“ (Adlerbeth hade likaledes dragit sig från alla affärer och sökt landtlifvets lugn redan ett par år förut.) ♦

Skuggrädslan för jakobinismen, — och det är svårt att nämna hvad som icke räknades härtill under dessa tider, — fortfor oförminskad. På ett offentligt ställe i hufvudstaden hade man vid ett baltillfälle spelat mar-seljäsen, lokalen blef genast tillsluten; en viss liten landsortsteater rönte af samma anledning samma öde. Fruktan för hemliga anslag mot Reuterholms och her-209

tigens dyrbara personer gick hand i hand dermed; den netherwoodska historien är ett bevis härpå. Fri-mureriet, „det högre“, tyckes deremot numera hafva blifvit satt litet tillbaka för de vigtiga statsmannavärfven; den stora alkemisten Mizzas besök i Stockholm detta år var endast af en mycket episodisk natur, Bohemans likaså, hertigens magnetiska behandling genom Silfverhjelm fortsattes visserligen alltjemnt, men hörde för det mesta till arten af ett societetsnöje. Reuterholm satt ännu alltid med uret framför sig, längtande efter det klockslag, då han åter skulle »vara fritt och kunna öfverlemna sig till sitt förra saliga tillstånd af stilla meditation och till sitt umgänge med andar från en bättre verld. I augusti detta år hade han »ej utan liflig regretu bjudit Haga »ett evigt farväla, då han åter måste flytta in till hufvudstaden och upptaga de öfveransträngande politiska sysselsättningarne; »hvilken lycksalighet, att det dock är det sista året!a utbrister han dervid i ett bref till rikskanslern Sparre. Detta skulle också slå in, men på ett annat sätt, än Reuterholm förmodligen vid tillfället sjelf föreställde sig i sina hemligaste baktankar. XYII.

DEN SISTA AKTEN.

Vi återtaga här berättelsen om hvad som följde på den meklenburgska förlofningshistorien.

Kejsarinnan Catharina hade icke velat mottaga baron Schwerin, sänd för att meddela henne nyheten om den svenska konungens förlofning; i stället utskickade hon sjelf en ny extraordinär diplomat för att bearbeta det lilla meklenburgska hofvet till benägenhet för en ruptur „in optima forma44, vidare en ung baron Budberg till Stockholm för att der vara tolk af hennes dåliga humör och för att hos den unga monarken söka åstadkomma en behörig ångerköpthet, (något, som han för öfrigt redan sj el fm an t drogs med i ganska hög grad.) I Stockholm funnos icke få villiga verktyg för kejsarinnans planer, dessa anlitades bakom kulisserna. En storartad rysk intrig började nu här utspinna sig i allt vidare kretsar och under året 1796 antaga allt större och större dimensioner. Det var icke nog med att Gustaf Adolf sjelf omsider tog initiativet till en brytning med det meklenburgska herrskapet, kejsarinnan ville smida medan jernet var varmt och söka att vinna ett afgörande positift öfvertag i Stockholm; det var henne ej längre nog att en gång för alla lära den svenska viziren aktning för hennes högre vilja,211

frågan var nu om intet mindre, än att binda äfven Sverges konung vid sin segervagn och detta med olösliga band.

Bland de särskilda personer, som under denna tidpunkt i Stockholm begagnades för kejsarinnans ändamål, (flera notabla svenska män hörde till partiet,) spelade det franska emigrantparet St. Priest en framträdande roll. Grefven och grefvinnan St. Priest hade uppehållit sig i Sverge alltsedan 1791; grefven, en gammal pudrad hofman från Versailles, var ett slags sändebud i Stockholm för den franska proskriberade furstefamiljen, frun, det egentliga hufvudet, var känd lika mycket för sina vidtutbredda relationer vid främmande hof (särdeles det ryska,) och sin diplomatiska behändighet, som för sina skäligen lösa seder. Hon var dotter af en viss grefve Ludolph, som någon tid varit österrikisk minister i Stockholm, var redan „d’un certain age“, men ytterst kokett och passionerad, och i lika grad dristig så fort det blef fråga om en pikant intrig. Hon intresserade sig af böjelse för det ryska hofvet och hennes erkända största äregirighet var att engång få i Stockholm bekläda platsen som Öfverhofmästarinna hos prinsessan Alexandra, blifven svensk drottning, (hon utbad sig uttryckligt denna plats i ett charmant bref till Reuterholm, deri hon för öfrigt säger sig numera vara »fullkomlig svenska, såväl genom sina sentimenter, som genom den godhet hon i Sverge rönt, osv.a) En annan fransk emigrant Christin gjorde sig äfvenledes mycken möda, att i Stockholm vända sakerna efter kejsarinnan Catharinas önskan, men tyckes icke hafva lyckats hvarken hos hertigen eller Reuterholm. Slutligen anlände till den svenska hufvudstaden äfven general Budberg, en farbror till den yngre Budberg, som redan någon tid här opererat,212

och det blef snart denne ryska agent, som i förtrolig underhandling med baron H. H. Essen (den nya Öfver-ståthållaren), dervid grefvinnan St. Priest var mellanhanden, uppgjorde planen för hela det följande öfver-raskande äfventyret.

Reuterholm befann sig i det ögonblick, hvarom här är fråga, (mars 1796) under trycket af många förlägenheter. Det fanns utan tvifvel icke så fä, hvilka inom sig hjertligen skrattade deråt, sjelf höll han på att förtvifla. Med det meklenburgska hofvet var allting redan så godt som slut; den „gamla käringen44 i Petersburg hade företagit sig att i hast samla en betydlig armé på finska gränsen för att låta veta, att hon ännu fanns till; Frankrike började visa

en oroande likgiltighet för att betala de återstående tunnor guld, som i sista fördraget voro utlofvade, och det var af allt tydligt, att man i Paris hyste, i det hela taget, ett starkt misstroende till den svenska politiken. Det var just i denna kritiska stund grefvinnan St. Priest passade på att inleda en underhandling, hvilken på en gång skulle förändra sakernas hela ställning. Man uppkastade i grefvinnans kabinett ett förslag, som hufvudsakligen gick ut på, att den svenska regeringen skulle öppet kassera hela den meklenburgska giftermålshistorien, (man inledde sålunda negociationen ganska klokt med något, som man visste att Reuterholm sjelf redan resignerat sig till af bjudande grunder,) att förhållandet till Frankrike skulle . afbrytas, (detta kände man likaså, att baron Reuterholm ändå förr eller sednare måste finna sig i såsom en af Frankrike sjelf föranledd nödvändighet,) samt ändtligen, att hertigen och konungen skulle sjelfva härom underrätta kejsarinnan i egenhändiga förtroliga skrifvelser, (detta var den enda kinkiga punkten;) general Budberg ville, i fall dessa213

fordringar uppfylldes från svensk sida, garantera, att kejsarinnan skulle finna sig tillfredsställd, att ryska kabinettet icke skulle fordra, någon personalförändring i den högre svenska administrationen, framför allt att H. Exc. Reuterholm sjelf (märk!) skulle fortfarande blifva mannen, „med hvilken man ville göra sig en ära af att underhandla46. Vi böra göra Reuterholm den rättvisan att erkänna, det han, oaktadt det smickrande och smekande i den sista lilla efterslängen, icke kastade sig hufvudstupa öfver denna så i grefvens tid erbjudna nödfallsutväg, utan verkligen tog sig be-tänkningstid. När han ändtligen beslöt sig till att bita i det sura äpplet och att åter kyssa den „ryska käringen44 på dess klädningsfåll, var det med ett ini sista ögonblicket illa doldt misstroende och verkligen med grimacerna af en man, som tyvärr var 55så illa tvungen44, i stället för med det tillgjorda smilet af en hofman, i stånd att tåla allt. Imedlertid! — brefven blefvo skrifna och afskickade; det från hertigen var i sak temligen sväfvande och intetsägande, men det var artigt och, som sådant, egnadt att tjena till grundlag för vidare förhandlingar. Kejsarinnan var för klok att icke låta sig nöjas härmed; hon hade fått den svenska regeringen att dock taga det första steget, det nästa skulle icke kunna uteblifva. I maj månad besvarade hon hertigens tillmöteskommande vänlighet med en icke mindre vänlig inbjudning till Petersburg.

Denna sista nöt var utan motsägelse ännu hårdare att knäcka, också fordrades der flera förnyade appeller till Reuterholms egenkärlek och flera konstmessiga anslag på hans känsligaste strängar, för att först förmå honom till att gå in på saken; det behöfdes sedan icke mindre talang från R.s sida för att förmå hertigen och framförallt den envisa unga konungen att gifva214

med sig. Dock, äfven detta lyckades. Det definitiva svaret från Stockholm affärdades visserligen först i början af augusti, men resan till Petersburg företogs deremot mycket kort derpå, och d. 24 samma månad inträffade Gustaf Adolf med onkeln i den ryska hufvudstaden; till sviten hörde bl. a. Reuterholm sjelf och Öfverståthållaren frih. Essen.

Alltså befann Reuterholm sig efter 20 års förlopp åter i Petersburg och åter som gäst hos densamma Catharina, hvilken han i sin ungdom närmat sig der-städes med så mycken »vördnad och admiration66. *) Förhållandena voro mycket olika nu och då; han sjelf var numera i sin statsmannastorhets zenith, Catharina var ju endast »skuggan af sig sjelf44! för de tjugo åren sedan hade han kommit till Petersburg med ett hjerta, klappande för allt hvad som var ryskt, för endast ett par månader sedan hade han deremot knappast föreställt sig möjligheten af att han ånyo skulle beträda Newas strand, ja! för blott några veckor sedan hade han ännu med djupaste förakt afvisat den tanken, att en svensk man skulle »gå eller komma efter ryska order144. Det otroliga hade dock inträffat. Han var ganska riktigt i Petersburg, de stolta palatserna der-städes hälsade honom åter med ett skälmskt leende ur sina hundra fönster, kejsarinnan, »det gamla spöket64, mottog honom redan vid den första galatillställningen med det nedlåtande behaget af en äldre bekant, storfurstinnan Anna uppbjöd honom till dans. . . Var detta allt en dröm?^ Nej, det var den enkla, påtagliga verkligheten, intet tvifvel kunde vara derom. Det är den »högre politiken44, hvilken dylika underverk åstadkommer.

*) Jmf. sid. 48.215

Den »högre politiken44 gjorde äfven, att Reuterholm, sedan han nu åter befann sig inom Catharinas trollkrets, för hvarje försvinnande timma endast blef allt mera benägen att gå alla hennes planer till mötes. Omslaget i hans

åsigter var lika radikalt, som för allom uppenbart. En närmare förbindelse med Ryssland hade åter plötsligen blifvit hans egen älsklingstanka och en trolofning mellan Gustaf Adolf och storfurstinnan Alexandra ånyo utgångspunkten för vidare förslager, dervid hans egen person ingalunda glömdes bort. Ett ögonblick såg det ut, som om allt skulle gå som en dans; den unga konungen tycktes åtminstone för några timmar hafva förälskat sig i den vackra ijorton-åriga blondinen, man förstod att med skicklighet begagna sig af konjunkturen, kejsarinnan redigerade sjelf äktenskapskontraktets ömtåligaste punkter, förlofnings-dagen blef utsatt, — alltsammans slutade imedlertid, som man känner, med en »afbruten offerfest44. Man har kastat hela skulden härför på Gustaf Adolfs hals-starriga religiösa skrupler och det är väl oemotsägligt, att dessa vid tillfället betydde mycket; åtskilliga andra medverkande faktorer blandade sig likväl tvifvelsutan i spelet. Helt och hållet förgäfves hade icke Danmarks minister i Stockholm, en son af statsministern Bernstorff, förflyttat sig till Petersburg samtidigt med konungen af Sverge och hertigen; det har blifvit sagdt, att ett intagande fruntimmer, Storfursten Alexanders gemål Elisabeth af Baden, ejheller varit utan del i den plötsliga förändringen af konungens böjelse, en böjelse, som hon skickligt förstod att öfverflytta på sin systers — porträtt , (det var just denna syster, som verkligen också sednare blef Sverges drottning,) då hon sjelf var en alltför dygdig maka, att för sin egen person mottaga Gustaf Adolfs hyllning. Det är icke lätt att säga hvilket-216

dera uträttat mest, Bernstorffs »200,000 dukater“ eller furstinnan Elisabeths vackra ögon; afgjordt är endast, att ett par vackra ögon jemte 200,000 dukater kunna uträtta ofantligt mycket, der de händelsevis konspirera för ett och samma mål.

Reuterholm måste lemna Petersburg med en bitter erfarenhet af alla tings fåfänglighet. Visserligen lyckades man förekomma en ögonblicklig brytning, alla parter låtsade tvärtom, genom en belefvad och ridderlig öfverenskommelse, som om förbindelsen mellan Alexandra och Gustaf Adolf endast var uppskjuten, men för sig sjelf kunde Reuterholm icke dölja, att ödet spelat honom ett grymt spratt. Då han d. 10 okt. 1796 återkom till Stockholm, (några dagar före konungen och hertig Carl,) hade han utan tvifvel redan förkänningen af att hans tid var ute och att det filosofiska lugn, som han så ofta måhända litet lättsinnigt önskat sig åter, skulle snart infinna sig för honom med sträng obönhörlighet. XVIII.

RIDÅEN FALLER.

Huru underhandlingarna med Ryssland slutade, hör icke till vårt ämne; det är tillräckligt bekant, att alliansen mellan Gustaf Adolf och den ryska storfurstinnan var och förbi ef bruten och det är nog att här i förbigående påminna derom. Deremot är nu att säga, hurusom Gustaf d. 4 Adolf endast 14 dagar efter sin hemkomst från Petersburg sjelf, såsom till myndiga år kommen, fattade spiran och upplöste förmyndareregeringen. Kort förut hade Reuterholm (d. 21 okt.) gjort ett sista och yttersta försök på att med öfverläg-sen hållning och ton imponera på den unga monarken; han hade funnit tidpunkten vara passande,, att gifva konungen vissa faderliga råd med afseende på de re-geringsgrundsatser, denne borde följa, och (enligt en traditionell uppgift) dervid bl. a. föreställt H. M., att han borde slå in på en mera liberal bana, förmildra, om ej helt och hållet upphäfva Säkerhetsakten, o. s. v., (denna Säkerhetsakt, med hvilken R. sjelf dock hittils herrskat icke utan god smak!) Han hade med ett ord gifvit en scen, hvilken dock slutade så, att konungen med vrede afbröt honom och nära nog visade honom dörren. Inan R. aflägsnade sig, hade han i öfverilning218

begärt afsked från sina embeten, hvilket också omedelbarligen derefter beviljades, hvaremot ett framställdt anspråk på 3000 Riksdalers pension icke blef bevil-jadt. Samma dag, d. 1 nov., då konungen tillträdde regeringen, lät Reuterholm i tidningarna införa en notis om sitt afsked, men med det egenmägtiga tillägg, att H. M. dervid hade bevittnat honom sin „erkänsla för det berömvärda sätt, hvarpå han, Reuterholm, hade under minderårigheten tjenat konung och fädernesland64; Gustaf Adolf besvarade detta helt simpelt med att förbjuda R. att vistas hufvudstaden närmare, än på tio mils afstånd. Det är att anmärka, att vid sjelfva det högtidliga tillfället, dä konungen öfvertog regeringen denna sistnämnda dag, d. 1 nov., bar Reuterholm dock spiran i processionen, (i en af de sjelfbiografiska uppsatserna heter det, att liksom hans fader burit spiran vid Gustaf d. 3djes kröning, kom G. A. Reuterholm att „bära den 24 år sednare i ännu ohyggligare tider åt Gustaf d. 3djes

efterträdare46;) det vill alltså synas, som om ännu i detta ögonblick icke all möjlighet varit för honom afskuren till att återvinna konungens nåd, och det brådstupa fall, som Reuterholm nu i verkligheten gjorde, måste sålunda väsendtligen tillskrifvas den öfverdrifna och pockande stolthet, hvarmed han här satte hårdt emot hårdt i stället för att förstå att finna sig i förändrade förhållanden.

Få dagar efter mottagandet af den onådiga kong-liga ordren satte Reuterholm sig, skummande af harm, i sin resvagn och begaf sig i sällskap med sin kusin landshöfdingen baron Gyllenstjerna ner till Skåne. Den ryktbara Sergell, som vid samma tidpunkt företog en utländsk resa, råkade sammanträffa med Reuterholm på flera ställen under denna hans tur ner åt de södra1 provinserna; „Vi mötte under vägen Reuterholm, —219

skrifver han i ett bref till L. v. Engeström från Köpenhamn i december, — som verkligen tycktes snarare be-gifva sig på flykten, än resa; vårt första och ganska egna sammanträffande var i Mjelby, det andra i Grenna, derefter i Jönköping, och slutligen på Bjersgård hos hans kusin. Jag har härvid haft rikt tillfälle att anställa betraktelser öfver lyckans ombytlighet, då jag sett denna man, som fä dagar förut enväldigt styrde ett konungarike, nu framställa ett exempel på det förödmjukade högmodets plötsliga fall; han liknade en orm med afhugget hufvud, men som ännu konvulsiviskt rör sig; striden mellan skyggheten och stoltheten var karakteristisk46. (Man erinrar sig, att Reuterholm någorstädes i sin journal öfver resan i Italien gifvit den »kräfstinde46 Sergell vissa sidoknuffar, Sergell å sin sida tyckes icke hafva betraktat R. med synnerligt vänligare ögon.) Från Skåne styrde Reuterholm kort derpå kosan vidare söderut; han tog vägen öfver Helsingör direkte till Roeskilde, o. s. v., utan att denna gång beröra Köpenhamn. I Sergells ofvan-anförda bref heter det: „Han reste från Helsingör till Roeskilde utan att se sin medtäflare i politiken och vicekungen i detta land (Bernstorff,) med hvilken han ej syntes nöjd, och hvilken, som jag tror, betalar honom med samma mynt46. I Hamburg uppehöll han sig någon tid hos sin gamla förtrogne (och i visst afseende själsfrände,) svenska postmästaren Bregard, men irrade sedan inpå det följande året genom Tyskland, »liksom förföljd af en demon44. Ingenstädes fann han det lugn, efter hvilket han så länge suckat och gestikulerat, endast det romantiska Prag och Böhmens vilda berg »höllo honom ett ögonblick qvar i melankoliska drömmar44. I Sverge trodde man honom vara i Italien och man antog till och med, att han der köpt220

sig någon villa för att tillbringa sina återstående år i ett paradisiskt »dolce far niente66 under den Helige Faderns serafiska vingars skugga. „Ni var försvunnen från jorden, — skrifver hertig Carl i ett bref till Reuterholm från tiden omedelbart derefter, — och er séjour var en gåta för edra vänner44. Sjelf hade hertigen, i förbigående sagdt, genast efter R.s afresa från Stockholm, slutit sig inne på Rosersberg, lidande och likgiltig för allt; han fortfor sedan ganska länge att fullkomligt på det fordna förtroliga viset brefvexla med den flyktade vännen, R. hade i sådant afseende intet att beklaga sig öfver.

Om sommaren 1797 träffa vi Reuterholm plötsligen, återkommen öfver Liibeck i maj månad från sin resa i Tyskland och Böhmen, på sitt gamla fädernegods Svidja i Finland, men ejheller här trifdes han länge. Han skref härifrån till hertigen och anhöll om penninge-hjelp, (det synes af allt, som han verkligen lemnat regeringen utan någon enskild samlad förmögenhet, och vi finna af en anteckning, att han till sin nyss slutade resa i Tyskland fått 2000 Rdr. af hertigen,) han önskade nu kunna köpa sig en »petite terre“ någorstädes i grannskapet af Stockholm. Hertigen, sjelf i stort behof, såsom alltid, svarade i ett sorgmodigt bref, att han tyvärr säg sig ur stånd att bispringa sin bästa vän, men rådde honom på samma gång att mottaga den pension, »han åtnjutit under förre konungen64 och som den nya monarken nu äfven gerna ville låta tillhandahålla honom. I ett litet sednare bref talar hertigen ganska förnuftigt till Reuterholm om att han för alla händelser borde återvända till Stockholm, »taga sakerna galamment, synas vid hofvet, konungens lever, cirklarna, såsom de andra, utan att låtsa om någonting, utan att blanda sig i något, blott för att fägna sig med221

sina vänner44. Reuterholms uppblåsthet och oförsonliga lynne gjorde honom dof för alla dessa goda råd. Han infann sig visserligen åter i Sverge och närheten af Stockholm (på Örby) i augusti samma år, men ville på intet vis komma in till hufvudstaden för att uppvakta konungen, han gjorde sig deremot ett nöje af att inför hvem som ville höra derpå utbreda sig i de mest närgångna yttranden omH. M.s person, och detta gick så långt, att Gustaf

Adolf, till hvars öron dessa radoterier slutligen hunno, fann sig föranlåten att ånyo befalla honom söka en mera aflägsen vistelseort. Förgäfves lade hertigen sig ut för Reuterholm hos konungen ; denne sednare blef derigenom endast ytterligare förbittrad. Reuterholm å sin sida antog imedlertid, att hertigens »bona officia44 för honom varit alltför lama, och det uppstod nu mellan R. och hertig Carl en bref-vexling, som redan bådar stormen på afstånd. Reuterholm hade önskat på ett kort besök komma in till Stockholm blott för att hafva ett rendez-vous med hertigen; denne hade under nuvarande spända förhållanden afböjt förslaget, (jmfr. Sch. Bergman, 4, 337.) R. tillskref då hertigen ett bref, deri han anklagade honom för att »glömma sina vänner och sin pligt44. Hertigen svarade (d. 2 okt.) med en utförlig skrifvelse, deri han på det vänligaste lät R. förstå, att om än »försigtighet och skyldigheter44 föreskrefvo honom, hertigen, att i detta ögonblick vara litet réservé, hade han icke derför på minsta vis pä sitt samvete, att hafva brutit mot vänskapen, han kunde alltså icke finna sig träffad af de gjorda tillvitelserna och han fövblefve alltid R.s »trogna vän Carl44. Reuterholm kunde imedlertid icke mera lugnas; i vredesmode lemnade han Örby och ilade till Vestmanland, der han nu för hela tvenne år slog sig ner pä det gyllenstjernska godset222

Frösåker. Korrespondansen med hertigen började under denna följande tid blifva mer och mer knapphändig; blott en och annan gång gjorde R. sig påminnt i ändamål att få någon penningehjelp, den hertig Carl åter aldrig såg sig i tillfälle att lemna, det är klart att Reuterholms humör icke härigenom förbättrades. Till konungens biläger d. 31 okt. 1797 blef Reuterholm inviterad i sin egenskap af En af Rikets Herrar, men han hörsammade ej denna kallelse, hvilken måhända för öfrigt var gjord mera pro forma och till och med rentaf under förutsättning att R. efter hvad som nyss passerat ej skulle komma in till hufvudstaden.

Då tiden icke tycktes vilja medföra någon förändring i de förhållanden, under hvilka Reuterholm numera våndades, såsom en icke blott å högre ort med onåd sedd, utan nästan alldeles bortglömd f. d. storhet, då dessa förhållanden snarare blefvo för honom allt mera tryckande tillfölje af Armfelts återkomst och flera andra R.s personliga ovänners återvunna politiska inflytande, kunde den fallna viziren slutligen icke längre uthärda att bli hemma i sitt fädernesland. I augusti 1800 (han hade det sista året vistats på Lundby egendom i Up-land,) företog han alltså åter med besvärligt samman-skrapad kassa en längre utflygt. Äfven öfver denna sin resa har han författat en utförlig dagbok; vi utdraga derur det märkligaste. Reuterholm begaf sig först genom Sverge och Danmark till Slesvig, der han ett ögonblick hvilade hos den stora ordensbrodern land-grefve Carl af Hessen. I dennes »mystiska torna vid Lo viselund företogs en högtidlig magonnique séance, dervid horoskopet ställdes för Reuterholms resa och framtid. Derifrån bar det öfver Hamburg raka vägen till Pyrmont, der R. några veckor skötte sin hälsa. Han vidrörde sedan, under ett oroligt turist-lif i Tysk-223

land, Holland, Italien, alla möjliga städer och orter, men uppehöll sig sällan länge på någon plats. Han kom till Leipzig, — der får han höra att hertig Fredrik ligger sjuk och han skyndar derför genast bort af fruktan för att sammanträffa med någon af hertigens uppvaktning, — han ämnade pusta ut i Augsburg, der måste han på samma sätt flykta för grefve Axel Fersen och ryska ambassadören Budberg; — han besökte Herrn-hutareförsamlingen i Neuwied, der möter han på gatan »den olyckliga Pontus Liljehorn44, som här lefde under namnet Bergenheim, undviker honom och flyr, som vanligt, vidare. 1803 vistades han dock någon längre tid i Frankfurt; i denna stad erhöll han underrättelsen om Staéls död i Schweiz, »han var en af de vänner, jag här i verlden mest älskat, för hvilken jag i min lefnad lidit de största svårigheter och förtretligheter, som jag gjort de största välgerningar, och af hvilken jag dock till slut rönt den fullkomligaste köld och glömska46. Oaktadt det fullkomliga incognito Reuterholm iakttog (under den antagna namnet Tempelcreutz,) hade dock Gustaf Adolfs skygga regering sina ögon fä-, stade på honom och Adlerbeth antyder, att den hemliga mission, hvari öfverstelöjtnant Brelin år 1803 af-sändes till Rheintrakten, stod i något sammanhang med Bohemans arresterande i Stockholm och vissa misstankar om att Boheman och Reuterholm vore i hemligt förbund med hvarandra. »Mot baron Reuterholm fanns dock ingen besvärande omständighet^, tilllägger Adlerbeth, (»Anteckningar46, 3, 160.) Vid denna tid gjorde Reuterholm äfven en annan förlust, kännbarare än Staéls frånfälle, då nemligen hans trogne kammartjenare Pollon efter 11 års tjenst lemnade honom för att i Holland gifta sig med »ett ungt, rikt fruntimmer66. Reuterholm kan ej nog berömma denna224

domestik, hvilken »hvarken genom skänker och de mest smickrande löften, eller genom hotelser låtit förmå sig att befläcka sitt samvete med de falska angifvelser mot dess oskyldiga herre, hvartill man så nedrigt uppå allt sätt sökt förmå honom66.

I augnsti 1803 var Reuterholm åter i Hamburg, der han besökte svenska generalkonsuln och vid detta tillfälle, enligt sin egen anteckning, producerade sig som »faiseur de bons-mots66. I värdens salong hängde som pendanter ett porträtt af Gustaf d. 3dje och en tafla af Rubens, föreställande brabantska rättslärde. »Dessa båda taflor passa till hvarandra — utbrast R. — som brottslingen och hans domare!“ (Gustaf den 3dje spökade ännu alltid i Reuterholms hjerna.) En månad sednare infann han sig i Berlin, der han ämnade tillbringa vintern för att afbida »en närmare utveckling af försynens mening med denna min långa pilgrimsfärd66. Afbidandet kom att räcka längre, än han tänkt sig; hans vistelse i Berlin blef nemligen med endast få afbrott förlängdt ända till slutet af 1806. Ett sådant afbrott var dä han midt i maj 1805 afreste till Slesvig och Holstein och först tillbragte några dagar hos land-grefven, derefter hela 2 månader väntade i Kiel på »ett från Sverge ditstämdt ombud66, nemligen en pålitlig tjenare, hvilken d. 5 augusti åter »efter uträttadt ärende expedierades till Sverge66. (Det hör till saken, att Reuterholm detta år 1805 med „förökadt hopp66 afvaktade en kris hemma i fäderneslandet och utvecklingen af Gustaf Adolfs, den för ögonblicket i Tyskland — liksom han sjelf — »kringströfvande Jerusalems skomakares66, öden.) Redan d. 6 augusti återvände R. till sitt högqvarter i Berlin; vid fransmännens intåg i Berlin i okt. följande år 1806 skyndade R. imedlertid ånyo undan, först på omvägar till Stettin, der-225

efter för att »ej falla i röfvarehänder44, (hans hat till Frankrike framlyser nu Öfverallt,) till Rostock, Wisinar, förbi Liibeck till Altona, der han stadnade i 3 veckor,

— tillbringande sin mesta tid med att irra längs de vackra Elbepromenaderna, »fördjupad i besynnerliga tankar44, — samt ändtligen derifrån till Slesvig, der han i slutet af nov. »hade glädjen att efter 16 månaders frånvaro återse sin vän landtgrefven44. Rundliga tre ijerdedels år uppehöll han sig denna gång på Lovise-lund och njöt här i landtgrefvens sällskap de gladaste stunder han. på länge haft, — något, som icke hindrade R. från att samtidigt i sin dagbok utgjuta sig med det mörkbrunaste humör, nederkallande oupphörligt himlens straff öfver en konung, som »med oinskränkt magt att göra efter sitt eget pundhufvud förenar högmod och dumhet i en hög grad44, osv.

Sedan kriget var slutadt genom freden i Tilsit och trupprörelserna i Norra Tyskland något afstadnat, vågade Reuterholm åter titta ut och han begaf sig nu (d. 20 aug. 1807,) efter att först i landtgrefvens händer hafva »deponerat sina vigtigaste papper44, till baden i Töplitz. Han reste denna gång på landtgrefvens uttryckliga tillrådan, för de franska arméernas skull, icke som svensk, (hvilket kunnat möta hinder i en tid, då förhållandet var så spändt mellan Sverge och Frankrike,) utan på ett falskt holsteinsk pass, som för öfrigt, eget nog, var påtecknadtaf — Prinsen afPonte Corvo. »Hur mycket det än repugnerade mig och mitt vanliga sätt att agera, måste jag till alla farors och försåts undvikande denna gången finna mig i denna lilla nödvändiga förställning44. (!) I Böhmen vistades han sedan än här, än der, särskildt i Prag ända till våren 1808. Här slutade han sålunda »det sjunde året226

af sin utvandring från fäderneslandet och det elfte at sin förföljelseperiod46. Ånyo profeterar han (d. 1 jan. 1808) i sin dagbok Gustaf Adolfs snara fall, samt gör en lång och i vanlig stil uppstyltad jeremiad öfver sitt fosterlands olycka: »det är en evig sanning, att de tårar, som fäderneslandets undergång utpressar, äro de bittraste af alla, men ve också det olycksinstrument, som kommer ett helt folk att utgjuta sådana! osv.44 Till slut ^bortskymma tårarna papperet44 för hans ögon och „pennan faller mig härvid ur handen44.

»Under afvaktan af' de sista åskslagen44 flyttade han sig till Carlsbad, der han förblef intill slutet af december, då han ändtligen slog sig ännu en gång ner i Berlin. Här nådde honom, sjelfva långfredagen 1809, underrättelsen om den timade revolutionen i Stockholm. Vid denna glada tidning utbrister Reuterholm: »Så

träffade då omsider försynens straff den fräcka tyrannen, som så länge skamlöst gäckat med dess tålamod och allting vedergällande rättfärdighet!44 (sjelf hade R. gått i »fulla 12 års och 5 månaders väntan häruppå44.) Härigenom »var nu således, det märkliga fullkomligt inträffadt, som jag vid min sista långa explikation med

honom i dess kabinett på Drottningholm den 21 okt. 1796 kl. 5 e. m. så högtidligt honom förkunnade44! — Imedlertid dröjde Reuterholm ännu någon tid qvar i Berlin. Andra ringare skäl till detta dröjsmål att förbigå, hemtade han en alldeles afgörande anledning i nödvändigheten att vänta tills »försynen täcktes närmare tillkännagifva sin vilja häruti och tydligare bestämma stunden till någon ytterligare förändring af ort och ställe44.

Medan Reuterholm satt och lyssnade efter vissa andeknäppningar, som skulle förkunna honom denna227

himlens vilja,*) fullkomnades omsider den gamla spådomen om att hertig Carl skulle »som en öfvad styrman i stormen taga riksrodret i sin hand44, och den afsatta konungen Gustaf Adolf måste nu i sin ordning, mindre frivilligt än Reuterholm, lemna fäderneslandet. »Således var nu lyckligtvis, — annoterar R. i sin dagbok, — denna för Sverge i alla afseenden så fatala och elake regenten med hela dess race, gifve gud för evigt! från dess stränder bortförd och försvunnen.44 Underrättelserna från Stockholm om den »långa, fatala riksdagen64, framförallt om »adelns urgamla, välförvärf-vade privilegiers upphäfvande44 genom den nya »efter franskt mönster tillskurna eländiga regeringsformen44, gåfvo imedlertid» R. anledning till nya betänkligheter och det var först efter nämnda riksdags slut han ansåg stunden till sin länge uppskjutna hemresa vara kommen, utan att vänta på försynens direkta påstötning. Han hade dessförinnan upptagit sin i de sednaste åren af-

*) R.s tro på sin egen högre mystiska vetenskap och sitt speciella förhållande till andeverlden förblef orubbad intill det sista, medan han med stolt öfverlägsenhet såg ner på andra, alla dessa ,,fuskarew i konsten. I en anteckning (från slutet af hans séjour i Berlin 1810) om den bekanta Magise professorn Robertsons optiska förevisningar yttrar han karakteristiskt: „Ett oändligt intressant spektakel var dock denna mannens s. k. Phantasmagorie, hvarvid flera ganska vackra och sur-prenanta experimenter ur den naturliga magien, optiska illusioner med apparitioner af andar, skuggor och figurer af alla slag förekommo, som i många afseenden voro båda lärorika och amusanta att bevista; hvarigenom bedrägerierna af en Cagliostro, .Schröpfer och flera dylika mystiska charlataners hemliga taskspelerier synbart uppdagades och för k lar ad esw. Det är ännu alltid den gamla reuterholmska distinktionen mellan „falska arbetare44 och „verkliga profeter14.228

brutna korrespondans med Carl och gjort sig påminnt till erhållande af Riksdrotsembetet, det enda H. M. »med heder kunde erbjuda honom44, sedan »tvenne bofvar Essen och Stedingk redan blifvit gjorda till grefvar44. Den 9 juni 1810 lemnade han alltså omsider Berlin, men fortsatte resan endast mycket långsamt, enär tidningarne från Sverge ännu alltjemnt voro af natur att ingifva honom de allvarsammaste bekymmer. Ännu i början af augusti månad hade han ej hunnit längre än till Kiel, derifrån han gjorde en liten tur till Lovise-lund för att besöka landtgrefven och tillbringa några saliga timmar i det »mystiska tornet44; den 14 augusti tog han ett rörande farväl af Carl af Hessen och begaf sig vidare norrut. Den 23 i samma månad inträffade han ändtligen i Helsingborg, — der han mottog den »ohyggliga44 underrättelsen om »fransosen Bernadottes val till tronföljare44, — samt skyndade nu först till sin slägting på Bjersgård i Skåne.

Redan d. 25 aug. afsände han härifrån ett bref till konung Carl d. 13, (se bil. till Sch. Bergm. del. 5,) med anhållan om att få att veta när, hvar och huru han kunde blifva af H. M. mottagen. Detta bref är, som allt hvad R. numera satte på papperet, blandadt med utgjutelser, i en föga nogräknad stil, af sårad egenkärlek och illa maskerad ilska, men för att få ett riktigt begrepp om Reuterholms sinnesstämning vid denna tidpunkt och om hans sätt att nu bedömma sin förr så »kära hertig44, denna vän, som fordom var hans allt, måste man gå till resedagboken, hvilken ännu alltjemnt fortsattes och i sjelfva verket mera utgör en »skön själs bekännelser44, än en krönika för dagen i strängare mening. Han ångrade redan, — skrifver han, — att han befann sig på svensk botten, han upprördes i sitt innersta vid blotta tanken på dessa »tro-229

lösa tider, då de heligaste band med den största fräckhet trampas under fotterna, liksom om ingen gud, intet samvete, ingen vedergällning mera gäfves till“, hur mycket mera då inför en så oerhörd händelse, som den der här på Bjersgård skulle falla öfver honom likt ett åskslag ur skyn! Vi böra åter höra honom sjelf: „Knapt hade jag i 8 dagars tid på denna angenäma orten litet hunnit hvila ut, inan det redan tydligen nog visade sig, att den i fäderneslandet förväntade lugnets epok för mig än icke var kommen och att försynen denna gången till dess stränder återfört mig blott för att på närmare håll så mycket bättre kunne inse fasan af dess närvarande ohyggliga,

hjelplösa ställning och deijemte fullkomligen lära känna helå botten af den uslingens svarta karakter, (!) med hvilken mitt öde tyvärr alltfrån vår första ungdom varit så oupplösligen och underligen förveckladt. Efter den intimaste liaison af mer än 30 år måste han nu till sluts, just på grafvens brädd och redan så godt som med ena foten deri, (!) genom ett vänner emellan härtill oerhördt förräderi demaskera sig sjelf och dymedelst uppfylla det sista draget, som ännu felade i dess svarta och rysliga målnings fullkommande. För att så kort som möjligt mera vidröra denna af sky-värdt stinkande trahison, bör endast tilläggas, att sedan han först haft den nedrigheten att åt hela det röfvarebandet, till hvars chef han sig nu gjort, i mjugg och efterhand förråda och meddela flera mina bref och vänskapens deri yttrade heligaste förtroenden, (dem han par parenthése med de falskaste protesta-tioner och ömhetsbetygelser hela tiden besvarat,) och dessa bofvar, genom tidningen om min ankomst än mera uppskräckta, honom förmodligen starkare på denna sujeten ansatt, var han nu svag och eländig nog att230

åt dem uppoffra sin vän, som förr frälsat både honom sjelf och riket för oundviklig undergång, sin egen ära och de heligaste band häri dödligheten någonsin emellan menniskor kunna knytas. Medelst en med ett impertinent bref genom natt och dag till Bjersgård affärdad kabinettskurir vid namn Liljedal annoncerades mig, att han — icke vidare ville se mig, och som pretext dertill föregafs, att han af min sista skrifvelse funnit sig ganska förolämpad44.

Det förhöll sig ganska riktigt sålunda. Förbudet för R. att visa sig vid Carl den 13des hof var helt kort, men särdeles tydligt formuleradt i en liten biljett af Statsministern v. Engeström, (se Bil. till Sch. Bergm. Del. 5.) Vi skola icke här uppträda till försvar för Carl d. I3des beteende vid detta tillfälle; det hade varit ädlare af honom, att mottaga Reuterholm, den gamla förtrogna och nitiska »medarbetaren44, oaktadt alla hans fel, oaktadt framför allt hans impertinanser, (ty R. skulle verkligen ej tala om andras »impertinenta bref44,) men det är å andra sidan lätt att förstå, att de statsmän, hvilka omgåfvo konungen, (i främsta rummet Engeström,) icke gerna sågo en person återkomma, hvars uppsåt tydligen var att med vanlig anspråksfullhet knuffa sig fram »per fas et nefas44 till en utmärktare plats vid Carl den 13des tron. Det är dessutom oemotsägligt, att Reuterholm numera, redan på grund af sitt oefterrättliga lynne, var fullt ut lika omöjlig för deltagande i allmänna ärender, som hans pretentioner derpå kunde synas hafva något skäl för sig. Engeström åtog sig, för att täcka konungen, hela affären på egen hand och han afhögg knuten i stället för att med omsvep söka lösa den. I Sverge betraktades Reuterholm för längesedan som död för det offent-231

liga, Engeströms afsigt var, att R. icke ens skulle spöka efter detta.

Det lyckades också. Reuterholm, full af oroliga aningar, hade, enligt en oss meddelad tradition, skiftat färg redan vid den första trumpetstöt, hvarmed den ofvannämnda kuriren tillkännagaf sin ankomst utanför Bjersgårds slott, der R. för ögonblicket befann sig i hela gyllenstjernska familjens sällskap; H. Exc. aflägsnade sig omedelbart derefter med baron Axel Gyllenstjerna och syntes från denna stund aldrig mer i socie-teten, för det mesta spatserade han ensam i parken, der familjens yngre medlemmar fingo tillsägelse att ej störa honom i hans melankoliska funderingar. På Engeströms bref svarade han icke med ett ord, eller såsom han sjelf egendomligt uttrycker sig: „Som billigt var, affärdade jag genast och i minuten denna nedriga ambassad helt kort med föraktets stumma tystnad, efter en allmänt vedertagen dum ho fe ti k ett icke tillåter att säga en sådan person, så länge han är „en place", rent ut i synen, att han ljuger och handlar som en feg skurk; öfverlemnandes allt det öfriga tillsvidare åt en rättvis gud och framtiden". Enge-ström hade visserligen lemnat R. öppet, att såsom „fri svensk" uppehålla sig i fäderneslandet hvar han ville, utom i Stockholm, men R. föredrog att åter begifva sig till utlandet. Efter inalles fyra veckors uppehåll i Skåne lemnade han sålunda Sverge, — det blef för alltid, — i slutet af september 1810, gick först till Köpenhamn, dit han beledsagades af baron Carl Gyllenstjerna påKrapperup, (en annan anförvandt,) och dennes son, men dröjde der endast helt kort, hvarefter han ånyo tog sin tillflykt till den kära landtgrefven af Hessen, hos hvilken han hamnade på Loviselund den 6 okt. I samråd med landtgrefven beslöt han nu att slå232

sig för längre tid ner i Slesvig (staden,) der han hyrde en våning i »fröken Bjelkes hus nära slottet64. Han ville der i ro afvakta de stora förändringar, som »man44 ännu dagligen väntade skola inträffa i Sverge. (i) Från detta

ögonblick försvinner Reuterholm ur historien och nästan ur hvarje svensk erinran. Sällan har någon under en viss tid mägtig och framför alla bemärkt man slutat sin bana så fullkomligt undangömd och så helt och hållet förgäten.

Sjelfva den reuterholmska dagboken, ur hvilken vi ofvanför meddelat åtskilliga märkliga utdrag, upphörer icke långt härefter. Bland Reuterholms sednaste vilda och våldsamma utgjutelser deri äro de cyniska strofer, hvarmed han kommenterar det besök, marskalk Bernadotte gjorde i Slesvig i midten af oktober 1810, då på väg till sitt nya fädernesland. R. hade nemligen kort efter sin bosättning i Slesvig den »förödmjukelsen64 att se den nya svenska tronföljaren »inträffa derstädes, blifva af landtgrefven sjelf med mycken högtidlighet (proh dolor!) mottagen en half mil utom staden, samt under paradering af trupperna och med en lysande cortége beledsagas till slottet, der en stor middagsmåltid gafs och alla upptänkliga artigheter honom bevisades64. Han hade i dec. samma år den nya förödmjukelsen att se den svenska kronprinsessan likaledes beröra Slesvig på sin resa till Sverge; hela staden var då illuminerad med undantag endast af den våning R. bebodde, »sjelf vände jag ryggen åt de höga resande, då de passerade, osv. osv.44. Vi tillåta oss att för kuriositetens skull anföra ännu ett utdrag från ett af dagbokens sista blad; det är R.s reflexioner i anledning af Carl den 13des-Ordens instiftande i maj 1811. Konungen visade vid detta tillfälle den försonligheten, att uppföra den gamla Tempelbrodern och stora mago-233

nen Reuterholm främst på listan af första fournéens riddare. Reuterholm besvarar den kongliga välviljan på följande sätt: »Denna promotionslista bevittnar till hela dess formation och beskaffenhet endast dess eländiga stiftares svaga urskiljning och stora skröplighet i alla dess företaganden; . . . . att jag för min del aldrig i lifvet ämnar på mitt bröst bära denna lika oväntade, som genom dess förhatliga namnchiffer mig numera så äckliga och motbjudande dekoration, säger sig nogsamt sjelf, äfvensom att jag hvarken någonsin besvarade och än mindre någonsin tackade för det mig tillsända ordenskorset och af honom sjelf under-skrifna riddarbrefvet, dem jag båda en dag, om vi så länge lefva, än hoppas alldeles onyttjade och i samma tillstånd med allt vederbörligt förakt uti dess egna händer få återlemna".

Reuterholm upplefde i denna sin sista frivilliga landsflykt endast trenne år. Han afsomnade i Slesvig den 27 dec. 1813, femtiotre år gammal. Det ges en berättelse, för hvars absoluta sanning vi dock ingalunda gå i borgen, att han blifvit skrämd till döds, då Svenskarne efter segern vid Bornhöft ryckte fram för att besätta Slesvig. General Sköldebrands artiga och förekommande skriftliga anmälan till landtgrefven af Hessen, den danska ståthållaren i Slesvig och Hol-stein, om hvad som sålunda förestode, (landtgrefvens eget ofta ofvannämnda slott Loviselund låg invid sjelfva staden Slesvig,) öfverlemnades till sin adressat vid middagsbordet, der bl. a. äfven Reuterholm befann sig. Då R. genast fick del af brefvet och derunder såg Sköldebrands namn, honom af flera anlédningar obehagligt, skall han hafva drabbats af en slagattack, efter hvilken han sedan icke repade sig. R. dog ogift. Han skall en tid hafva suckat för en fröken Wachslager,234

densamma, som sedan blef skalden Oxenstjernas maka, men han var för öfrigt allt annat, än hvad man kallar fruntimmerskarl, han tyckes snarare alltifrån ungdomen hafva egnat sin beundran åt manlig skönhet, (se bl. a. det entusiastiska porträttet af den unga baron Maltitz i Petersburg, sid. 47,) utan att man derför behöfver anse för annat, än rent förtal, hvad till ex. hos Adler-beth förekommer om ett på sin tid gängse speord med afseende på hur den vackra Schwerin tröstades efter sin misslyckade mission till St. Petersburg. (»Anteckningar66 2. 291, not.)

Fjerran från fädernejorden slöt alltså en man sina dagar, hvilken under några år varit Sverges absoluta regent, (»carebat nomine66, det var det enda,) som genom några egenskaper måhända verkligen var kallad att intaga en högre politisk ställning, genom många nästan förutbestämd till ett stort fall, men framförallt genom hela sin psykologiska riktning danad till en märklig och på sitt vis intressant typ. Det hade varit önskvärdt, att denna man i sin olycka vetat att upprätthålla sin värdighet och att hans hädanfärd egt åtminstone något slags „prestige66, han lyckades i stället endast alltför väl i att mot slutet sjelf skingra hvarje glans af sitt engång så strålande namn och han gick ur verlden obemärkt som den döende vindpusten, utan all möjlig ceremoni, utan äreminne i häfden.

Vår skildring slutar som föremålet sjelf, »sans phrase66. Vi tillägga endast en allmän anmärkning. Det skall utan

tvifvel stå för läsaren tydligt, att vår subjektiva mening om Reuterholm, tagen i helt, icke är till hans fördel, vi hafva måhända till och med gjort oss skyldiga till ett och annat uttryck, hvarigenom vi skola synas hafva varit partiska emot honom. Med allt detta äro vi dock de första att erkänna, det ett235

och annat låter sig hos Reuterholm bedömmas från mycket olika sidor; hans ytterliga hätskhet mot Gustaf d. 3dje, liksom hans sednaste hållning mot Carl d. 13de äro sådana fläckar på hans karakter, som trots allt

— det är sannt — icke lätt skola kunna aftvås, men många andra yttringar af hans skaplynne äro onekligen af det slag, att dommen om dem skall ut^illa helt olika, antingen de ses isolerade eller i sammanhang med tidsförhållandena. Det är ett lika stort, som allmänt förekommande fel hos historiska författare, att de anlägga sin tids måttstock på flydda tiders karak-terer eller fenomener; i fall vi äfven för vår del hafva i detta afseende försyndat oss, är det mot vår vilja och vår föresats och vi tveka icke att sjelfva bestraffa oss derför i det vi erinra om våra ord i Inledningen till detta arbete: Reuterholm var en wson af sin

epok" och i det vi här till slut vilja uttryckligt hafva accentuerat, att mycket hos denna man var tidens, var de karakteristiska förhållandens, i och under hvilka han fostrades upp, och de särskilda omständigheters, under hvilka han utvecklade sig. ANMÄRKNING.

För författandet af denna biografi har förutom allmänt kända tryckta källor*) blifvit begagnad en betydlig samling af helt eller till största delen outgifna handskrifter, hörande till tidens och namnligen Reuterholms historia. Vi nämna deraf:

„MaQonnique Händelser, etc.“ uppsats af Reu-terholm sjelf.

„Till läsaren; företal till en avtobiografi“, begynt på Svidja d. 31 okt. 1780. Do. do.

^Journal under en resa till Petersburg 1776 —177“. Do. do.

„Journaler för de båda italienska resorna“. Do. do.

„Resejournal fr. d. 21 aug. 1800“ till inpå sista åren. Do. do.

„Till minnes för min lefvernesbeskrifning“, började 1798. Do. do.

*) Såsom Sch. Bergmans „Minnen“, (särdeles bilagorna,) Adlerbeths ,,Anteckningaru, Barfods „1788—94 års för-hållanden1,4, Rid ders ta ds „Gömdt är icke glömdt44, (bl. a. uppsatsen i häft. 1, Liljensparres Berättelse i häft. 12, osv.) Atterboms Thorild, Beskows Leopold, polemik rörande Reuterhoim mellan Mandorff i Stock h. Posten 1832 Nr. 161 och följ. och N. iJournalen Nr. 297 och följ., m. m. m. m.Kompletterande uppsats härtill af annan man, men egenhändigt genomgången af Reuterholm sjelf.

»Magisk Arbetsjournal" för 1782—83, af Reuterholm sjelf.

»Magiska Promemorior". Do. do.

»Maria Gyllenstjernas lefvernesbeskrif-ning", begynt på Pickala d. 6 okt. 1776. Do. do.

»Korrespondanser" från och till Reuterholm.

Diverse mindre uppsatser och anteckningar af Reuterholm.

Utdrag ur särskilda Memoirer för epoken; m. m. m. m.